

Kertomuksia
kestävästä
elämästä

KERTOMUKSIA KESTÄVÄSTÄ ELÄMÄSTÄ

Toimittaneet

Raisa Foster

Hannu L. T. Heikkinen

Crister Nyberg

Antti Saari

Arto O. Salonen

into

Sisällysluettelo

Keskustelijat 7

Kestäkö elämä? 13

RAISA FOSTER, ANTTI SAARI & CRISTER NYBERG

Kohti kestäväää elämää, yhteiskuntaa ja maailmaa 22

JANI SIIRILÄ & ARTO O. SALONEN

Hyveet ekokriisien aikakaudella 43

ANTTI SAARI, VELI-MATTI VÄRRI & JANI PULKKI

KESKUSTELUJA HYVEISTÄ JA KESTÄVYYDESTÄ

Oikeudenmukaisuus 65

RAISA FOSTER & TIITU TAKALO

Rohkeus 96

KATRI JURVAKAINEN & ANTON KESKINEN

OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ
UNDERSVINGS- OCH KULTURMINISTERIET

Tämä teos on syntynyt osana opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamaa KESTO – Eettinen kestävyysosaaminen työelämä- ja korkeakoulukontekstissa -hanketta.

© Tekijät ja oikeudenhaltijat 2023

into

Into Kustannus Oy
www.intokustannus.fi

facebook.com/intokustannus
twitter.com/intokustannus
instagram.com/intokustannus
tiktok.com/intokustannus

Kansi: Jussi Kaakinen

ISBN 978-952-393-294-4
Paino: Hansaprint Oy, Turenki 2023

Viisaus	128
EEVA K. KALLIO & OLLI-PEKKA HEINONEN	
Kohtuullisuus	144
JANI SIIRILÄ & MIKA ANTTONEN	
Myötätunto.....	169
HENRIKA FRANCK & SOPHIA EHRNROOTH	
Toivo.....	187
CRISTER NYBERG, SAARA KANKAANRINTA & ILKKA HERLIN	
Hyvä elämä kestää.....	219
HANNU L. T. HEIKKINEN, RAISA FOSTER, ARTO O. SALONEN & ANTTI SAARI	
<i>Lähteet</i>	227

Keskustelijat

MIKA ANTTONEN on suomalainen energia-alan yrittäjä ja yritysjohtaja sekä Suomen suurimpia huippu-urheilun tukijoita. Vuonna 2022 hän omisti 85 prosenttia energiayhtiö St1 Nordicin osakkeista ja toimii yhtiön hallituksen puheenjohtajana.

SOPHIA EHRNROOTH on kuvataiteilija ja kulttuurituottaja. Hänen tuottamansa dokumenttielokuva *Vesi on elämä – Standing Rockin naiset* oli Emmy-ehdokkaana Outstanding Social Issue -kategoriassa 2022. Taiteellisessa praktiikassaan hän käyttää valokuvaa, videota ja ääntä. Viime vuosien taiteelliset teokset ovat olleet osallistavia installaatioita kaupunkitiloissa.

RAISA FOSTER on filosofian tohtori ja monialainen taiteilija sekä dosentti Itä-Suomen yliopistossa ja Taideyliopistossa. Hän tutkii ajankohtaisia sosiaalisia ja ekologisia kysymyksiä niin tanssin, videotaiteen kuin kirjoittamisenkin keinoin. Hänen taiteellisen ja filosofisen tutkimuksensa lähtökohtana on ihmisen kehollinen maailmasuhde.

HENRIKA FRANCK on väitellyt tohtoriksi eettisestä päätöksenteosta strategiatyössä Svenska handelshögskolanissa 2012 ja on kansainvälisesti palkittu eettisen johtajuuden ja strategiatyön tutkija. Tällä hetkellä hän toimii akatemiajohtajana ammattikorkeakoulu Arcadassa, Åbo Akademiassa dosenttina ja Aalto-yliopiston vierailevana tutkijana.

HANNU L. T. HEIKKINEN työskentelee professorina Koulutuksen tutkimuslaitoksessa Jyväskylän yliopistossa. Hän johtaa laitoksen tutkimustiimiä Ekososiaalinen kestävyys ja koulutus. Ryhmässä tutkitaan, miten koulutuksessa voi kehittää vihreän siirtymän edellyttämää kestävyysosaamista.

OLLI-PEKKA HEINONEN on toiminut IBO:n (International Baccalaureate Organization) pääjohtajana toukokuusta 2021 alkaen. Hänen aiempiin tehtäviinsä ovat kuuluneet muun muassa Opetushallituksen pääjohtajuus, Yleisradion johtajana toimiminen ja aktiivinen ura Suomen politiikassa, muun muassa opetus- ja tiedeministerinä.

KATRI JURVAKAINEN on aktivisti sekä kasvatusfilosofisesti orientoitunut aloitteleva tutkija ja opettaja. Hän on erityisen kiinnostunut yhteiskunnan ideologisten rakenteiden ja yksilön psyykkisten rakenteiden yhteenkietoutuneisuudesta ekokriisin ratkaisemisen näkökulmasta. Jurvakainen kokee, että ihmisen on esitettävä rohkeasti suuria kysymyksiä ja kehitettävä kuvittelukykyä nähdäkseen vaihtoehtoja nykyiselle, tuhoisaksi osoittautuneelle yhteiskunnalliselle todellisuudelle.

EEVA K. KALLIO on psykologian tohtori ja Jyväskylän ja Tampereen yliopiston dosentti. Hän on kiinnostunut aikuisen viisauden kehityksestä ja kehitettävyydestä sekä psykologiselta että filosofiselta näkökannalta. Hän vetää Viisaus ja oppiminen -tiimiä Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitoksella. Ryhmän tavoitteena on ymmärtää ja kehittää viisauspedagogiikkaa, jotta ihminen kykenisi suuntautumaan tulevaisuuteen paremmin eväin ja jotta ihmiskunnalla olisi tulevaisuuden toivoa.

SAARA KANKAANRINTA ja **ILKKA HERLIN** ovat laaja-alaisia ympäristövaikuttajia ja muun muassa Baltic Sea Action Groupin eli Elävä Itämeri -säätiön perustajia. Säätiön tarkoituksena on kirjattu ihmisen ja luonnon hyvinvoinnin edistäminen, ja sen painopiste on erityisesti Itämeren ongelmien ratkaisemisessa. Säätiö on aloittanut yhdessä Ilmatieteenlaitoksen ja Sitran kanssa Carbon Action -pilottiprojektin, jossa tutkitaan, miten hiilen varastoitumista ilmakehästä peltomaahan voidaan nopeuttaa suomalaisilla maatiloilla. Kankaanrinta ja Herlin omistavat yhdessä Qyidjan koetilan Paraisilla.

ANTON KESKINEN on aktivisti ja yhteiskunnallisen muutoksen suunnittelija. Keskinen lähestyy yhteiskunnan muuttamista tutkimuksellisesta näkökulmasta pyrkimyksenään ymmärtää kompleksisia kokonaisuuksia. Hän keskittyy ilmasto-politiikan muuttamiseen ja on kiinnostunut ongelmien ja ratkaisujen kehystämisestä, kokonaisstrategioista sekä suorasta toiminnasta ja kansalaistottelemattomuudesta muutoksen välineinä. Keskinen toimii tällä hetkellä osana itsenäistä

ilmastoaktivistiryhmää, joka keskittyy projektiin nimeltään Operaatio Arktis. Aiemmin Keskinen on toiminut muun muassa Elokapina-liikkeessä.

CRISTER NYBERG on filosofian tohtori sekä kasvatustieteen ja koulutuksen laaja-alainen tutkija ja kouluttaja. Hänen kiinnostuksen kohteensa liikkuvat kielifilosofian, pedagogiikan ja inhimillisen ajattelun eri ulottuvuuksissa. Nyberg työskentelee yliopettajana Haaga-Helian ammatillisessa opettajakorkeakoulussa.

JANI PULKKI on kasvatustieteen tohtori ja sosiaalipedagogiikan dosentti Itä-Suomen yliopistossa. Hän työskentelee tällä hetkellä Oulun yliopiston Kasvatustieteellisessä tiedekunnassa kasvatustieteen tutkijana. Pulkin tutkimuskohteisiin kuuluvat esimerkiksi kilpailun kasvatustieteelliset ongelmat, ekososiaalinen kasvatustiede, kontemplatiivinen pedagogiikka, ympäristökansalaisuus ja kasvatuksen yhteiskunnalliset sekä eettiset kysymykset.

ANTTI SAARI työskentelee tenure track -professorina Tampereen yliopiston kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunnassa. Saaren tutkimustyö kohdistuu erityisesti kasvatusteoriaan, kasvatuksen aatehistoriaan ja asiantuntijavaltaan. Saari johtaa parhaillaan EnAct-tutkimushanketta, jossa tarkastellaan ympäristöaktiivisuuden ja itsekasvatuksen yhteyksiä.

ARTO O. SALONEN työskentelee Itä-Suomen yliopiston yhteiskuntatieteiden laitoksella sosiaalipedagogiikan (erityisesti kestävä hyvinvointi) professorina. Hänellä on kasvatustieteen

dosenttuuri Helsingin yliopistossa ja kestävä kehityksen dosenttuuri Maanpuolustuskorkeakoulussa. Lisäksi Salonen on Suomen kestävä kehityksen asiantuntijaneelin jäsen.

JANI SIIRILÄ on filosofian tohtori ja hän työskentelee Haaga-Helia ammatillisessa opettajakorkeakoulussa yliopettajana. Siirilä toimii kouluttajana, tutkijana ja asiantuntijana erilaisissa kestävä kehitystä edistävissä kansallisissa ja kansainvälisissä toteutuksissa. Hänen tutkimuksensa kohdistuu erityisesti kestävyystieteeseen, kestävä kehitystä edistävän kasvatuksen ja koulutuksen sekä tulevaisuuden ammatillisen osaamisen aloille.

TIITU TAKALO on tamperelainen sarjakuvataiteilija ja kuvittaja. Takalo käsittelee tuotannossaan yksilön, yhteiskunnan ja ympäristön suhteita, ja hänen teoksissaan taitava piirustustekniikka yhdistyy kerronnalliseen tarkkanäköisyyteen. Takalo voitti *Minä, Mikko ja Annikki* -teoksellaan Sarjakuvataiteilijain liiton Finlandia-palkinnon vuonna 2015 sekä teoksen ranskankielisestä käännöksestä Prix Artémisia -palkinnon 2021. Urastaan sarjakuvantekijänä Takalo palkittiin Puupäähätulla 2017 ja vuonna 2021 sarjakuvataiteen valtionpalkinnolla.

VELI-MATTI VÄRRI on filosofi ja kasvatustieteen professori emeritus Tampereen yliopistossa. Hänen väitöskirjastaan *Hyvä kasvatustiede – kasvatustiede hyvään* on muodostunut yksi suomalaisen kasvatustieteen klassikoista. Värriin toinen teos *Kasvatustiede ekologian aikakaudella* on niin ikään merkittävä kasvatustieteellinen puheenvuoro maailman tilasta ja kasvatustieteen mahdollisuuksista ekologian aikakaudella.

Kestääkö elämä?

RAISA FOSTER, ANTTI SAARI
& CRISTER NYBERG

Biologi Rachel Carson halusi kirjansa *Silent Spring* (1962, suom. *Äänetön kevät*) aluksi kertoa yleisölleen tulevaisuuden sadun, joka sijoittuu tuntemattomaan kaupunkiin. Ihmisten keskuudessa kiersi huolestuttavia huhuja. Useilla maatiloilla karja, järvien kalat, siinä missä ihmisetkin olivat alkaneet kärsiä tuntemattomista sairauksista. Ympäristöön oli myös laskeutunut outo hiljaisuus – lintujen laulua ei enää kuulunut. Vähitellen kävi ilmi, että kyseessä ei ollut uusi tarttuva tauti, saati ylikuonnollinen kirous. Ihmiset itse olivat päästäneet kuolemaa kylvävät voimat irti.

Carsonin satu ei ollut mielikuvituksen tuotetta, vaan kertoi havahduttavasta todellisuudesta eri puolilla Yhdysvaltoja. Maatiloilla kasvinsuojeluun käytetty DDT-myrkky ja vastaavat torjunta-aineet olivat vaivihkaa vaarantaneet ekosysteemien tasapainon. Carson toivoi tarinan herättävän lukijansa

eräänlaisesta unesta: tapamme kohdella ympäröivää luontoa oli johtamassa katastrofaalisiin seurauksiin – ei kaukaisessa tulevaisuudessa, vaan tässä ja nyt. Oli siis havahduttava ajattelemaan uudelleen ihmisen suhdetta luontoon ja sitä, miten kohtelemme muita elollisia olentoja.

Länsimaissa sotien jälkeen syntyneet sukupolvet ovat totuneet tulevaisuuden näkymään, jossa hyvinvoinnin ja vaurauden rajaton kasvu ovat itsestäänselvyys. Nopeasti etenevä ilmaston kuumeneminen ja paheneva lajikato kuitenkin edellyttävät luopumista jatkuvan aineellisen hyvinvoinnin ja talouskasvun haaveista. Meidän on nähtävä hyvän ja merkityksellisen elämän edellytykset uudella tavalla. Tämä puolestaan vaatii pohdintaa siitä, millaisten periaatteiden mukaiset elämäntavat mahdollistaisivat kestävän elämän maapallolla.

Hyvän elämän periaatteita on määritelty kautta aikojen kuvaamalla *hyveitä* eli ihmisen moraalisesti arvokkaita luonteenpiirteitä. Monet hyveet, kuten kohtuullisuus, oikeudenmukaisuus, rohkeus ja viisaus, ovat yleisesti tunnustettuja. Toisaalta näiden hyveiden tarkemmat sisällöt vaihtelevat suuresti kulttuurista ja aikakaudesta toiseen. Länsimaista, antiikista asti juontuvaa hyve-etiikan perinnettä voidaan soveltaa myös nykypäivän ekologisesti kestävän elämäntavan kuvitteluun. Miten hyveitä tulisi ajatella meidän aikanamme, jolla yksilöiden ja yhteisöjen eettisen toiminnan näyttämö on globaali? On selvää, että maailmanlaajuinen ulottuvuus ei ympäristökriisien aikakaudella koske ainoastaan muita ihmisiä vaan koko elonkehää. Samalla hyveiden ajallinen horisontti on muuttunut: yksilöiden ja yhteisöjen eettisessä

toiminnassa on otettava huomioon myös kaikkien elollisten olentojen tulevat sukupolvet.

Se, millaiseksi ihmiskunnan tulevaisuus muodostuu, riippuu nykyisen elämäntapamme kestävydestä. Meidän pitäisi tehdä valintoja, joiden vaikutuksista emme voi kuitenkaan olla täysin varmoja. Toisaalta voimme olla varmoja siitä, että kaikella tekemisellä tai tekemättä jättämisellä on joka tapauksessa vaikutusta ja merkitystä. Emme siis voi täsmällisesti tietää, millainen tulevaisuus meitä odottaa – rakennammehan sitä jatkuvasti omilla teoillamme ja aina yhdessä muiden kanssa. Siitä huolimatta, ettemme voi enustaa tulevaisuutta, täytyy meillä kuitenkin olla näkymä siitä, millainen olisi se hyvä maailma, jonka soisimme myös tuleville sukupolville? Samoin meillä tulee olla myös ymmärrys omasta roolistamme paremman tulevaisuuden rakentajana. Näkymämme hyvästä tulevaisuudesta ja siihen linkittyvistä hyveistä ohjaavat toimintaamme kestävämpään suuntaan.

Ilmastokriisin ja luontokadon seurauksena ihmisten tulevaisuuden näkymien on sanottu olevan kriisissä¹. Vaikka Suomessa nuorten tulevaisuususkon on vahvistunut viime vuosina, usko maailman tulevaisuuteen on heikentynyt, ja vain alle puolet nuorista uskoo ihmiskunnan haluun tai kykyyn ratkaista globaaleja ongelmia². Jotkut ihmiset ovat syvästi tietoisia ekologisista ongelmista, mutta monet elävät ikään kuin ekologista kriisiä ei olisi edes olemassa. Osa väestöstä

1 Ojala, 2012; Robinson, 2020.

2 ”Toiveikas ja pelottava” – selvitys nuorten tulevaisuususkosta 2022

kokee syvää huolta ja ympäristöahdistusta tulevaisuuden uhkien edessä, mutta osaa tilanne ei juuri liikuta.

Vaikka esimerkiksi IPCC:n raportit³ ovat herättäneet laajaa huolta ilmaston kuumenemisen ja lajikadon nopeasta etenemisestä sekä korjaavien toimien hitaudesta, on selvää, että pelkästään ekologisia ongelmia koskevan tietoisuuden lisäämisellä ei ole toivottua vaikutusta yksilöiden ja yhteisöjen toiminnan kehittymiseen kestävämmäksi. Tieteellisen tiedon välittäminen ei siis yksin kykene johdattamaan ihmisten ja organisaatioiden toimintatapoja kestäviksi. Kestävä elämäntapa vaatii väistämättä osalta suomalaisia luopumista saavutetuista eduista (erityisesti materiaalisesta yltäkylläisyydestä), mikä puolestaan on omiaan herättämään vastustusta. Ihmiset saattavat myös kokea hämmennystä, kun omia ja yhteisön arvoja sekä elämäntapoja pitäisi ajatella uudelleen, vaikka ympäröivät rakenteet ja toimintatavat kannustavat samaan aikaan jatkamaan kestävämmästä käytäntöä, kuten esimerkiksi kerskakulutuksen jatkamista talouskasvun nimissä.

Ympäristöpsykologinen tutkimus on myös muistuttanut siitä, ettei ihminen ole pelkästään rationaalinen olento: toimintojamme ohjaavat myös esimerkiksi monet tiedostamattomat ylläkkeet. Koska ympäristökatastrofit ovat epämiellyttäviä totuuksia, jotka kietoutuvat keskeisesti meidän jokaisen ihmisen omaan elämäntapaamme, saatamme huomaamattamme joko sulkea ne tietoisuudestamme tai selittää pois niiden muodostaman uhkan minäkuvallemme⁴. Kun

3 IPCC 2022

4 Dodds 2011, 43–50.

ihminen taas kokee kestävät toimintatavat mielekkäiksi, merkityksellisiksi ja moraalisesti oikeutetuiksi, on niiden varaan helpompi rakentaa omaa maailmankuvaa, identiteettiä ja elämäntapaa.

Uutta tietoa tuotetaan jatkuvasti siitä, mitkä asiat ovat planeettamme tulevaisuudelle haitallisia. Monet ovatkin heränneet siihen tosiasiaan, että planeettamme ei pysty kannattelemaan nykyisenlaista elämäntapaamme. Toisaalta vaikka ihmisten tietoisuus planetaarisista kriiseistä onkin viime vuosina lisääntynyt, toimintatavat eivät kuitenkaan vielä ole muuttuneet niin kestäviksi, että maapallon kantokyky voitaisiin tulevaisuudessa varmuudella turvata. Tieteellinen tutkimus voi siis tarjota selkänöjää päätöksen tueksi, mutta epävarmuudessa toimiminen edellyttää myös rohkeutta, myötätuntoa ja viisautta. Nämä ovat hyveitä, joiden harjoittamisella on pitkä historia. Valmiita vastauksia hyveiden täsmälliseen määrittelyyn ja niiden mukaiseen elämään ei ole, mutta on mahdollista tarjota esimerkkejä ja tarinoita, jotka tukevat jokaisen omia ratkaisuja hyveiden mukaiseen elämään.

Kirjamme koostuu tutkijoiden ja yhteiskunnan eri alueilla toimivien henkilöiden välisistä keskusteluista. Keskusteluja edeltää kaksi kirjan teemoja taustoittavaa lukua. Ensimmäisessä luvussa kestävyystutkijat Jani Siirilä ja Arto O. Salonen avaavat kestävä kehityksen haasteita ja toisaalta niitä lukemattomia saavutuksia, joilla ihmiskunta on yhteisillä ponnisteluilla onnistunut jo muuttamaan maailmaa sosiaalisesti ja ekologisesti kestävämmäksi. Kestävä kehitys on kaikkien huulilla. Yritykset uudistavat vihreitä

strategioitaan kilvan, tähtäimessään ekologinen, sosiaalinen ja taloudellinen kestävyysnäkökulma. Tarvittavasta kestävyysmuutoksesta puhutaan kuitenkin usein kielteiseen sävyyn: muutoksen oletetaan johtavan niukkuuteen. Salonen ja Siirilä muistuttavat siitä, kuinka kestävä elämä on parempaa kuin kestävä elämä. Vaivihkaa vuosien saatossa omaksutut kestävämmät ajatus- ja toimintatavat ovat johtaneet meitä sivuun siitä, mikä elämässä on arvokasta. Synkistelyn sijaan kestävyysmurroksen tavoittelu voi alkaa myös tunnistamalla sitä oikeaa ja hyvää, josta emme halua eikä meidän tarvitse luopua.

Toisessa luvussa kasvatustutkijat Antti Saari, Jani Pulkki ja Veli-Matti Värrö luovat katsauksen hyve-etiikkaan ja sen merkitykseen ekologien kriisien aikakaudella. Hyveistä puhutaan tänä päivänä paljon niin mediassa kuin yritysmailmassakin. Vielä joitakin vuosikymmeniä sitten vanhahtavana pidetystä sanasta on tullut jälleen trendikäs. Hyve-etiikalla on ollut merkittävä asema länsimaisessa kulttuurissa antiikista aina 1900-luvun alkuun. Historiallinen ymmärrys tarjoaakin runsaasti välineitä pohtia hyveiden roolia yksilöiden, organisaatioiden ja kokonaisten kansakuntien kohtaamisissa ekologisisissa haasteissa.

Johdattelevien tekstien jälkeen pureudutaan kuudessa keskustelumuotoisessa luvussa erityisesti niihin luovuttamattomiin ihmisyyden piirteisiin, jotka tuottavat kestävämpää maailmasuhdetta tekemällä ihmisen elämästä merkityksellistä ja arvokasta. Kestävyystutkijoiden ja yhteiskunnan eri aloilla toimivien henkilöiden yhteisten, hyveiden kehikossa tapahtuvien, keskusteluiden kautta lukija voi

hahmotella omaa suhtautumistaan, motivaatiotaan, mahdollisuuksiaan ja perustelujaan oman arkielämänsä tai yrityksensä päätöksenteossa tapahtuville kestävä elämäntavan valinnoille. Keskustelijoina on joukko toimijoita, jotka omilla esimerkeillään luovat tulevaisuususkkoa myös muille.

Dosentti Raisa Foster ja palkittu sarjakuvataiteilija Tiitu Takalo haastavat keskustelussaan ekososiaalisesta oikeudenmukaisuudesta myös muita kysymään: onko uusi aina välttämättä parempaa kuin vanha? Voisimmeko löytää myös menneisyydestä vinkkejä siihen, miten elää kestävämmän? Viime vuosikymmeninä yhteiskuntamme taloudellinen vaurastuminen ja teknologinen kehittyminen on ollut huimaa. Suomessa elintaso on noussut ja kansalaisten hyvinvointi lisääntynyt. Toisaalta kehitys on johtanut myös eriarvoisuuden lisääntymiseen: vaurastuminen kasaantuu entistä harvemmillä. Sosiaalisen ja ekologisen epäoikeudenmukaisuuden lisääntyessä on syytä kysyä: johtavatko jatkuva kehittyminen ja kasvu aina välttämättä kohti parempaa tulevaisuutta?

Usein on helpompi pitää kiinni tutusta ja turvallisesta. Vaikka tietäisimme, millaisia muutoksia kestävyysmurros edellyttäisi omaan arkeemme, emme useinkaan tee muutoksia ennen kuin vasta pakon edessä. Myös poliittisten puolueiden saattaa olla vaikea esittää liian rohkeita uudistuksia äänestäjäkunnalleen: esimerkiksi jatkuvan kasvun kyseenalaistaminen hyvinvoinnin lähteenä vaatisi koko talousjärjestelmän uudistamista, minkä ehdottaminen äänestäjille olisi poliittinen riski. Kansalaisaktivistit Katri Jurvakainen ja Anton Keskinen keskustelevat rohkeudesta ajatella ja

toimia toisin. He kysyvät: onko meillä rohkeutta kyseenalaistaa erityisesti omia arvojamme ja näkemyksiämme hyvästä elämästä?

Omien arvojen ja toiminnan reflektointi on myös viisauden edellytys. Vaikka meillä on jo paljon tietoa ilmastonmuutoksesta, lajikadosta ja muista planeettamme tulevaisuutta uhkaavista tekijöistä, onko meillä kuitenkin viisautta muuttaa elämäntapaamme kestävämmäksi? Dosentti Eeva Kallio ja pääjohtaja Olli-Pekka Heinonen keskustelevat siitä, kuinka viisaus edellyttää tiedon lisäksi myös taitoa elää vastuullisemmin.

Kun on tottunut materiaalisen yltäkylläisyyteen, saattaa ymmärrys siitä, mikä on riittävästi, hämärtyä. Saavutetuista eduista luopuminen tuntuu vaikealta ja ajatus niukkuudesta ei houkuttele. Rajallisella planeetalla on kuitenkin syytä kysyä, mikä olisi sellainen kohtuullisuuden taso kulutuksessa, että luonnonvaroja riittäisi kaikille paitsi nyt myös tulevaisuudessa. Yliopettaja Jani Siirilä ja yritysjohtaja Mika Anttonen keskustelevat kestävyysmurroksesta kiitollisuuden ja myönteisten muutosten näkökulmasta.

Valtavien sosiaalisten ja ekologisten ongelmien keskellä on helppo tuntee riittämättömyyttä ja vaipua epätoivoon: vaikka kuinka yrittäisi toimia oikein, tuntuu, ettei mikään riitä. Omat elämäntapamuutokset tuntuvat mitättömiltä globaalissa mittakaavassa. Dosentti Henrika Franck ja taiteilija Sophia Ehrnrooth korostavat keskustelussaan myötätunnon merkitystä paitsi toisten myös oman itsen keskeneräisyyttä kohtaan. Alkuperäiskansojen viisaudesta ammentaen he puhuvat myös siitä, kuinka myötätunto täytyy ulottaa ihmisistä myös

muuhun elämään, jotta ihminen voisi elää tasapainoisemmin ympäristönsä kanssa.

Ilman itseemme ja toisiimme kohdistamaa myötätuntoa on vaarana, että menetämme toivon. Ilman toivoa meillä ei puolestaan ole tulevaisuutta. Massiivisten ekososiaalisten kriisien keskellä on helppo maalaila dystooppisia tulevaisuudenkuvia. Nyt tarvittaisiin kuitenkin utopioita, kertomuksia siitä, kuinka kaikesta epätoivosta huolimatta on mahdollista valita vastuullisempi tapa olla maailmassa. Filosofit Crister Nyberg ja yrittäjä- ja ympäristövaikuttajapariskunta Saara Kankaanrinta ja Ilkka Herlin luovat keskustelussaan toivoa tulevaisuuteen antamalla rohkaisevan esimerkin siitä, kuinka sekä yritystoimintaa että arkielämää voi rakentaa kestävämmäksi luottamalla omiin arvoihin ja yhteistyön voimaan isojenkin muutostarpeiden edessä.

Haluamme kirjallamme tuoda esiin vaikuttavia kertomuksia siitä, kuinka epävarmassa tilanteessa voi kaikesta huolimatta motivoitua toimimaan kestävämmän elämäntavan edistämiseksi. Jokainen myönteinen askel luo luottamusta tulevaisuuteen. Kirjan keskustelut kuvaavat sitä, kuinka voimme löytää yksilöllisiä tapoja toimia kestävästi yksilöinä ja yhteisöinä. Tutkijoina luomme yleisen kuvan tilanteesta, jota keskustelukumppaneiksemme kutsumamme ihmiset kommentoivat tekemällä näkyväksi omaa tietään kohti kestävyysmurrosta. Toivomme innostavien esimerkkien sysäävän myös lukijan matkalle toiveikkaampaan tulevaisuuteen.

Kohti kestäväää elämää, yhteiskuntaa ja maailmaa

JANI SIIRILÄ & ARTO O. SALONEN

Isojen kriisien keskellä tuppamme näkemään maailman kielteisessä valossa. Saatamme ajatella, ettei tästä maailman menosta mitään tule. Tai muistelemme, kuinka ennen oli kaikki paremmin. Ihminen on herkkä tunnistamaan kielteisiä kehityskulkuja ja jättämään huomiotta myönteisiä. Kaikkialle ulottuva media vahvistaa tätä piirrettä negatiivisen uutisvirran kautta.

Tosiasiaperustainen – tutkittuun tietoon perustuva – maailmankuva ei tue käsitystä, että olemme kulkemassa kailta osin huonoon suuntaan. Ekologisen kestävyyskriisin aikana tiedämme myös, että planeettamme elämää haitalliselta säteilyltä suojaavan otsonikerroksen ohentuminen on pysähtymässä ja elpymässä normaalille tasolle vuoteen 2060 mennessä. Tällaisten myönteisten kehityskulkujen huomioiminen voi lisätä motivaatiota toteuttaa tämänhetkessä maailman-

tilanteessa se muutos, joka nykyisen tiedon valossa täytyy saada aikaiseksi hyvän tulevaisuuden varmistamiseksi. Tätä muutosta kutsumme kestävyysmurrokseksi.

Hans Rosling on koonnut yhteen lukuisia asioita, joiden suhteen viime vuosikymmenten kehityskulku on ollut myönteistä¹: muun muassa laillistettu orjuus, lapsityövoima, lapsikuolleisuus, öljyvudot, isorokko ja nälänhätä ovat vähentyneet merkittävästi maailmassa. Myös sodissa kuolleita on yhä vähemmän, ja jopa ydinkärkien määrä on pienempi kuin kylmän sodan aikana. Myönteistä kehitystä osoittaa myös se, että siirtyminen likaisista energian tuotantotavoista puhtaampiin on helpottunut, sillä esimerkiksi aurinkopaneelit maksavat vain murto-osan siitä, mitä ne vielä muutama vuosikymmen sitten maksoivat.

Huomionarvoista on myös se, että hyvän tulevaisuuden rakentamiseen on käytettävissä tietoa enemmän kuin koskaan aikaisemmin ihmiskunnan historiassa, sillä tieteellisten julkaisujen määrä kasvaa eksponentiaalisesti. Ihmiset elävät myös keskimäärin pidemmän elämän kuin aikaisempina vuosikymmeninä. Jokaisen suomalaisen elämää koskettaa se suorastaan uskomaton kehityskulku, että eliniänodotteemme kaksinkertaistui 150 vuoden aikana 40 vuodesta miltei 80 vuoteen. Väestö kasvaa kuitenkin edelleen. Nykytiedon valossa planeettamme tulisi tarjota hyvän elämän mahdollisuudet noin 10 miljardille ihmiselle vuosisadan loppuun mennessä². Tyttöjen koulunkäyntimahdollisuuksien

1 Rosling 2018

2 United Nations 2022

parantuminen ja naisten äänioikeuden lisääntyminen ovat tuoneet toivottua muutosta. Väestönkasvu supistuu nopeimmin juuri niissä maissa, joissa se on ollut aiempina vuosikymmeninä kaikkein voimakkainta. Tätä kaikkea Rosling kuvaa ”inhimillisen edistymisen piilotetuksi ihmeeksi”. Piilotettu ihme viittaa siihen, mitä tapahtuu taustalla, mutta mikä ei ylitä päivittäistä uutiskynnystä.

Samaan aikaan myönteisen kehityksen kanssa ihmiskunta kamppailee edelleen vanhojen ongelmiansa parissa. Edes sodista ei ole päästy kokonaan eroon. Kulkutauditkin ovat edelleen ihmiskunnan riesana. Vuosi 2022 jäi historiaan vuotena, jolloin Euroopassa jälleen sodittiin ja energiasta tuli pulaa. Kansalaisten venymis- ja palautumiskyky, resilienssi, oli koetuksella. Muutamaa vuotta aiemmin käynnistynyt koronaviruspandemia aiheutti sen, että ensimmäistä kertaa yli 20 vuoteen äärimmäinen köyhyys maailmassa lisääntyi. Kriisien myötä sukupuolten välinen tasa-arvo heikentyi, ruokaturva vaarantui ja koululaisten oppimistulokset kärsivät. Kielteisiä vaikutuksia havaittiin myös maiden sisäisessä vakaudessa sekä ihmisoikeuksien ja demokratian kehittämisessä³.

Keskeisin tulevaisuuden haaste on kuitenkin planetaarinen kehityskulku, jossa luonnonvarat hupenevat, ilmasto muuttuu ihmiselämälle epäsuotuisammaksi ja luonnon monimuotoisuus köyhtyy. Tämä kielteinen megatrendi, eli useista ilmiöistä koostuva samansuuntainen maailmanlaajuinen kehityskulku, on ihmiskunnan näkökulmasta eksistentiaalinen, eli

3 Valtioneuvosto 2020

se muodostaa uhan koko ihmislajin tulevaisuudelle. Ei ihme, että tulevaisuuden toivo uhkaa sammua. Ongelmien suuruusluokka on suorastaan lamauttava. Planetaaristen ongelmien rinnalla omat vaikutusmahdollisuudet tuntuvat mitättömiltä. Jos lisäksi käsitys maailmasta on deterministinen, eli sellainen, jossa ihmiset ajelehtivat kohtalon ohjaamina, on turhaa yrittää vaikuttaa tämän päivän iltaan, huomiseen tai ensi viikkoon.

Hyvä tulevaisuus ei kuitenkaan synny ilman, että se tehdään. Sen sijaan tulevaisuuden toivo murentuu jatkamalla kuten tähänkin asti – ilman kokonaisvaltaista kestävyysmurrosta. Siksi on oleellista valjastaa ihmisen koko potentiaali kestävän tulevaisuuden rakentamiseen. Yhteiskunnalliset olosuhteet määrittävät yksittäisen kansalaisen toimintamahdollisuuksia. Siksi erityinen vastuu kestävän tulevaisuuden rakentamisesta on päätöksentekijöillä yhteiskunnassa.

Toisaalta yhteiskunta muodostuu meistä kaikista kansalaisista yhdessä. Nyt jos koskaan tarvitaan aktiivisia kansalaisia, jotka tunnistavat omat toimintamahdollisuutensa. Jokaisella meistä yksittäisistä ihmisistä on erilaisia vipuvarsia käytettävissä hyvän tulevaisuuden tekemisessä. Niiden avulla voimme lisätä vaikutusmahdollisuuksiamme. Näitä vipuvarsia edustavat esimerkiksi ne kasvokkaiset tai virtuaaliset yhteisöt, joihin kuulumme. Kansalaisyhteiskunta yhdistyksineen ja järjestöineen tarjoaa myös mahdollisuuksia liittyä yhteen ja voimistaa omaa ääntä. Oleellista on huomata myönteinen kehitys ja voimaantua siitä ja sitten kääntää päättäväisesti suuntaa kohti parempaa tulevaisuutta.

KESTÄVYYDEN JA KEHITTÄMISEN PARADOKSI

Ihmiskunnan tavat toteuttaa ihmisyytään ovat muuttuneet teollistumisen myötä siten, että yksilökeskeisyys on lisääntynyt kaikkialla maailmassa ja kulutuskeskeisyydestä eli konsumerismistä on tullut normaali ja tavoiteltu elämäntapa. Nykyään ihmisen jättämä jälki ulottuu kaikkialle maailmassa, kuten esimerkiksi mikromuovin levinneisyys osoittaa. Nykyaikaa onkin alettu kutsua antroposeeniksi eli ihmisen ajaksi. Ihmisen toiminnan seurauksena maailmassa ei ole enää paikkaa, mihin ihmisen jättämä jälki ei ulottuisi. Tämä tosiasia on tuonut yhteiskunnalliseen keskusteluun kestävän kehityksen välttämättömänä koko yhteiskuntaa läpäisevänä toimintaperiaatteena.

Kestävyys ja *kestävä kehitys* liitetään nykyään mitä erilaisimpiin asiayhteyksiin. Vaikka kestävyys viittaa pysyvyyteen ja kehitys muutokseen, käytetään kestävyyttä ja kestävä kehitystä usein samaa tarkoittavassa merkityksessä. Kestävyyttä ja kehittymistä yhteen liittävä *kestävä kehitys* viittaa prosesseihin, joilla saadaan aikaan kestäville tavoilla toteutettua muutosta, olipa sitten kyseessä kansalaisten elämäntavat, yhteiskunnan rakenteet tai koko maailma.

Kenties tunnetuin kestävä kehityksen määritelmä on YK:n Ympäristön ja kehityksen maailmankomission muotoilu, jonka mukaan ”kestävä kehitys on kehitystä, joka tyydyttää nykyhetken tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta

mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa”⁴. Kestävyys viittaa jo olemassa olevan maailman, yhteiskuntarakenteiden ja elämäntapojen säilyttämiseen ja kehitys puolestaan niiden muutokseen. Toisin sanoen pitäisi samaan aikaan pitää kiinni vanhasta ja uudistua. Jännite tiivistyy kysymyksiin: Kuinka on yhtä aikaa mahdollista pysyä paikoillaan ja liikkua? Miten on mahdollista yhdistää kestävyteen liittyvä pysyvyys ja kehitykseen kuuluva muutos?

Tarve ihmisen toiminnan muuttamiseen on vuosi vuodelta ilmeisempää. Tämä johtuu siitä, että nykyinen ilmastomuutos poikkeaa aikaisemmista planeettamme ilmastomuutoksista. Toisin kuin aikaisemmissa ilmastomuutoksissa, nyt ilmasto muuttuu pääasiassa ihmisen toiminnan seurauksena. Eettinen ongelma muodostuu siitä, että ne köyhistä köyhimmät ihmiset, jotka ilmastomuutoksesta eniten kärsivät, tuottavat ilmastomuutosta kiihdyttäviä kasvihuonekaasupäästöjä kaikkein vähiten. Myös ylisukupolvinen näkymä herättää moraalisia huolia. Riskinä on, että tapahtuu keikahdus, jonka jälkeen ihmisen vaikutusmahdollisuudet murenevat, kun planeetta alkaa itse kiihdyttää ilmastomuutosta. Siksi on oleellista tehdä kaikki voitava kansainvälisessä yhteistyössä, kansallisessa päätöksenteossa, elinkeinoelämässä, kotitalouksissa ja yksittäisten ihmisten jokapäiväisissä valinnoissa.

Kiireestä kertoo eri maiden hallitustenvälisen ilmastomuutospaneelin raportti⁵, jonka mukaan on todennäköistä,

4 World Commission on Environment and Development 1987

5 IPCC 2022

että maapallon lämpenemisen kriittisenä mittana pidetty 1,5 °C-taso ylitetään viimeistään 2030-luvun alkupuolella. Tulevaisuusskenaarioiden valossa on kuitenkin mahdollista, että jos kasvihuonekaasujen päästöt onnistutaan vähentämään nollaan vuosisadan puoliväliin mennessä, maapallon keskilämpötila tulee palautumaan alle kriittisenä pidetyn rajan tämän vuosisadan loppupuolella. Mallinnuksiin liittyy paljon epävarmuustekijöitä, mutta on kuitenkin varmaa, että lämpötilan nousu voidaan vielä pysäyttää vähentämällä nettopäästöt mahdollisimman nopeasti. Päästöjen vähentämisen lisäksi ilmastonmuutoksen rajoittaminen vaatii, että ilmakehästä sidotaan hiilidioksidia. Se toteutuu käytännössä muuttamalla maankäyttöä siten, että luontoa ennallistetaan ja hiilinielut pidetään kunnossa huolehtimalla metsien kasvusta. Lisäksi auttaisi, jos hiilidioksidia saataisiin poistettua ilmakehästä teknologioiden avulla.

Ilmastonmuutoksen lisäksi hyvän elämän edellytyksiä heikentää luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen. Elämme parhaillaan keskellä kuudetta maapallon laajuista sukupuuttoaaltoa, jota kutsutaan myös lajikadoksi tai luontokadoksi. Aikaisemmissa sukupuuttoalloissa aiheuttajana ei ole ollut ihminen – nyt on. Koska nykyinen luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen on ihmisen itsensä aiheuttama, on ihmisen se mahdollista myös korjata. Mitä myöhemmin kansalaiset, yhteiskunnat ja koko ihmiskunta tähän havahtuvat, sitä vaikeammaksi ja kalliimmaksi muodostuu yhteisen tulevaisuuden haltuunotto.

Kestävyiden ja kehityksen yhdistäminen on vaikeaa, mutta ei mahdotonta. Pohjimmiltaan marssijärjestys on

selvä: kehitystä ei voi olla ilman kestävyyttä, sillä kaikki ihmisen tarvitsema aineellinen hyvä otetaan luonnosta ja palautetaan luontoon. Ongelmana on lyhyen ja pitkän aikavälin näkymien yhteensovittaminen. Kestävyysmurroksen toteutuminen edellyttää syvälle yhteiskunnan rakenteisiin ja kansalaisten jokapäiväiseen elämään vaikuttavia muutoksia. Kuinka rahoitetaan suomalainen koulutusjärjestelmä, sosiaali- ja terveyssektori ja maanpuolustus samalla kun ilmastonmuutos ja luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen aiheuttavat vaurioita, jotka edellyttävät korjaamista. Suomessa lämpötilat nousevat ja sademäärät kasvavat ilmastonmuutoksen seurauksena, mikä lisää sään ääri-ilmiöitä⁶. Myrskyjen ja tulvien lisääntyminen haastaa kaupunkisuunnittelua. Vieraslajit muuttavat luontoa ja Itämeren suojeleminen vaikeutuu. Samaan aikaan kun jo syntyneitä vaurioita korjataan, aiheutuu yhteiskunnalle kuluja ilmastonmuutoksen hillinnästä ja luonnon monimuotoisuuden turvaamisesta, ettei yhä vakavampia vaurioita tulisi. Samanaikainen jo tapahtuneiden vaurioiden korjaaminen ja uusien ongelmien ehkäiseminen on taakka, joka saattaa pahentuessaan olla liian suuri tulevien sukupolvien kannettavaksi. Siksi koko yhteiskunnan läpäisevän kestävyysmurroksen toteuttaminen nopeasti herättää enemmän tulevaisuuden toivoa kuin reagointi vasta pakon edessä.

6 Tallinen 2019

KESTÄVÄ TULEVAISUUS RAKENNETAAN YHDESSÄ

Kestävän tulevaisuuden rakentamiseen on sitouduttu laajasti. YK:n Agenda 2030⁷ toimintaohjelman toteuttaminen tuo yhteen 193 maailman maata. Tavoitteet näyttävät suunnan toivotavalle tulevaisuudelle. YK:n Agenda 2030 toimintaohjelman sisältää 17 kunnianhimoista kestävän kehityksen tavoitetta:

1. Poistaa köyhyys sen kaikissa muodoissa kaikkialta.
2. Poistaa nälkä, saavuttaa ruokaturva, parantaa ravitsemusta ja edistää kestävää maataloutta.
3. Taata terveellinen elämä ja hyvinvointi kaiken ikäisille.
4. Taata kaikille avoin, tasa-arvoinen ja laadukas koulutus sekä elinikäiset oppimismahdollisuudet.
5. Saavuttaa sukupuolten välinen tasa-arvo sekä vahvistaa naisten ja tyttöjen oikeuksia ja mahdollisuuksia.
6. Varmistaa veden saanti ja kestävä käyttö sekä sanitaatio kaikille.
7. Varmistaa edullinen, luotettava, kestävä ja uudenaikainen energia kaikille.
8. Edistää kaikkia koskevaa kestävää talouskasvua, täyttä ja tuottavaa työllisyyttä sekä säällisiä työpaikkoja.
9. Rakentaa kestävää infrastruktuuria sekä edistää kestävää teollisuutta ja innovaatioita.

7 Valtioneuvosto 2020

10. Vähentää eriarvoisuutta maiden sisällä ja niiden välillä.
11. Taata turvalliset ja kestävät kaupungit sekä asuin yhdyskunnat.
12. Varmistaa kulutus- ja tuotantotapojen kestävyys.
13. Toimia kiireellisesti ilmastonmuutosta ja sen vaikutuksia vastaan.
14. Säilyttää meret ja merten tarjoamat luonnonvarat sekä edistää niiden kestävää käyttöä.
15. Suojella maaekosysteemejä, palauttaa niitä ennalleen ja edistää niiden kestävää käyttöä; edistää metsien kestävää käyttöä; taistella aavikoitumista vastaan; pysäyttää maaperän köyhtyminen ja luonnon monimuotoisuuden häviäminen.
16. Edistää rauhanomaisia yhteiskuntia ja taata kaikille pääsy oikeuspalveluiden pariin; rakentaa tehokkaita ja vastuullisia instituutioita kaikilla tasoilla.
17. Tukea vahvemmin kestävän kehityksen toimeenpanoa ja globaalia kumppanuutta.

Agenda 2030 avaa moninäkökulmaisen näkymän kestävään tulevaisuuteen. Haasteena on sen pirstaleisuus: Ovatko nämä 17 asiakokonaisuutta yhtä tärkeitä ja siten tasavertaisesti tavoittelemisen arvoisia? Tavoitteiden toteutumista seurataan yli 200 globaalin mittarin avulla. Nyt jo tiedetään, että kaikkia tavoitteita ei tulla saavuttamaan vuoteen 2030 mennessä. Tavoitteita asettamalla pystytään kuitenkin määrittelemään suunta toivottavalle kehitykselle. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna samansuuntaisen kehityksen aikaansaaminen eri puolilla maailmaa on ihmiskunnan tulevaisuuden kannalta myönteistä – siitäkin huolimatta, ettei joissakin tavoitteissa päästä niin pitkälle kuin olisi toivottavaa.

Suomessa Agenda 2030 toimintaohjelman toteutumista on edistetty siten, että Suomen kestävä kehityksen toimikunta on laatinut Suomelle yhteiskuntasitoumuksen ”Suomi, jonka haluamme 2050”⁸. Jokainen kansalainen, järjestö, yritys tai julkinen sektori voi tehdä sitoumuksen, joka samalla kirittää muita toimimaan kestävä tulevaisuuden puolesta. Nämä sitoumukset ovat julkisia. Yhteiskuntasitoumuksessa Agenda 2030 tavoitteet on pelkistetty kahdeksaksi tavoitelauseumaksi:

1. yhdenvertaiset mahdollisuudet hyvinvointiin
2. vaikuttavien kansalaisten yhteiskunta
3. työtä kestävästi
4. kestävät yhdyskunnat ja paikallisyhteisöt
5. hiilineutraali yhteiskunta
6. resurssiviisas talous
7. luonnon kantokykyä kunnioittavat elämäntavat
8. luontoa kunnioittava päätöksenteko.

Suomelle kestävä kehityksen haasteen muodostavat yhteiskunnallinen eriarvoistuminen ja etenkin ekologinen kestävä mättömyys, sillä suomalainen elämäntapa on hyvin aine- ja energiantensiivistä⁹. Suomi pyrkii kuitenkin saavuttamaan hiilineutraaliuden vuoteen 2035 mennessä – useat kaupungit jo ennen sitä – ja pysäyttämään luonnon monimuotoisuuden köyhtymisen viimeistään vuonna 2030. Tähän pääseminen

8 Suomen kestävä kehityksen toimikunta 2016

9 Valtioneuvosto 2022

edellyttää kokonaisvaltaista ajattelun ja käyttäytymisen muutosta. Kestävä kehitystä edistävä koulutus auttaa kansalaisia omaksumaan yleisiä taitoja, joita tarvitaan kestävyysmurroksen laajamittaiseen toteuttamiseen yhteiskunnassa⁹.

Siinä missä viimeisten vuosikymmenten oppimisen tavoitteena on ollut luonnon hallitseminen, on nykyään oleellista oppia elämää tasapainossa ympäristön kanssa. Tämä painopisteen muutos ilmaistaan koulujen opetussuunnitelmien perusteissa *ekososiaalisena sivistyksenä*¹⁰, joka on tiivistettävissä määritelmään ihmisestä, ”joka on sisäistänyt elämää ylläpitävien tekijöiden tärkeysjärjestyksen”¹¹. Elämää ylläpitävien tekijöiden tärkeysjärjestys viittaa siihen, että Agenda 2030 mainitsevat 17 kestävä kehityksen tavoitetta on mahdollista asettaa hierarkkiseen suhteeseen. Ihminen on osa luontoa, mitä konkretisoi esimerkiksi ihmisen hengittämä happi, jota kasvit ilmakehään tuottavat. Toisin sanoen ilman ekologista perustaa ihmisten välistä sosiaalista elämää ei voi olla olemassa. Puolestaan ilman yhteisöjä ja yhteiskuntia ei voi olla muita toimintoja, kuten talousjärjestelmää. Tämän hierarkian tunnistaminen ihmisen olemassaolon perustaksi on keskeinen osa kestävä tulevaisuuden rakentamista.

Ekologisen kestävyden välttämättömyyden ymmärtämiseksi ihmiskunnalle on mallinnettu yhdeksän planeetariista, olemassaolomme kannalta kriittistä tekijää ja niihin liittyvää kynnyksarvoa, joiden sisällä ihmisen toiminnan tulisi pysyä säilyttääkseen elinmahdollisuudet planeetalla myös

10 Opetushallitus 2014

11 Laininen 2018

tulevaisuudessa. Nämä yhdeksän kriittistä tekijää ovat: luonnon monimuotoisuus, ilmastonmuutos, saastuminen, stratosfäärin otsonikerros, ilmakehän aerosolien (pienhiukkasten) määrä, merten happamoituminen ja ravinnekuorma sekä makean veden käyttö ja maankäyttö¹². Ekologisen perustan elinvoimaisuus on siis elämän ehto: ehto sille, että ylipäättänsä ihmisen elämä olisi mahdollista maapallolla. Ihmisyhteisön kukoistaminen puolestaan perustuu jokaisen ihmisen luovuttamattomaan arvoon, joka saadaan syntymän perusteella ilman erityisiä kykyjä tai ansioita. Tämä sivistyksen toinen pilari viittaa ihmisoikeuksien yleismaailmalliseen julistukseen vuodelta 1948. Ekososiaalisen sivistyksen tuoma lisäarvoa ihmisenä kasvamiselle ja kehittymiselle perustuu hyvän tulevaisuuden välttämättömien ehtojen tiedostamiseen.

Kestävä kehitys ei ole yksiselitteinen päämäärä hyvälle tulevaisuudelle. Osin jännitteisistä Agenda 2030 -ohjelman päämääristä huolimatta oleellista on saada eri tavoin ajattelevat ihmiset vaihtamaan ajatuksia toivottavasta tulevaisuudesta. Hyvän tulevaisuuden määrittelemiseksi ja toiminnan suuntaamiseksi tarvitaan joka tapauksessa tiekartta, joka saa maailman maat suuntaamaan poliittista päätöksentekoa samaan suuntaan. Samaan suuntaan toimimisessa on voimaa, joka helposti jää tunnistamatta. Agenda 2030 -toimintaohjelma korostaa sitä, että hyvän tulevaisuuden puolesta toimiminen on jokaisen ihmisen jokapäiväinen velvollisuus; siitä huolimatta, että yksittäisen kansalaisen toimintamahdollisuudet riippuvat niistä olosuhteista, jotka poliittisilla päätöksillä on

.....
12 Steffen ym. 2015

kuhunkin yhteiskuntaan rakennettu. Julkisen sektorin, yksityisen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan laaja sitoutuminen on kestäväen tulevaisuuden rakentamisen ydinkysymys.

KESTÄVYYSMURROS TALOUSKASVU- RIIPPUVAISESSA YHTEISKUNNASSA

Luonnosta teolliseen tuotantoon otettavat raaka-aineet muodostavat ihmisten parantuneiden elinolosuhteiden perustan. Kun niistä jalostetaan tuotteita ja palveluja, ihmiset työllistyvät. Yritysten ja työntekijöiden verokertymällä rahoitetaan yhteiskunnan julkinen sektori, kuten koulujärjestelmä sekä sosiaali- ja terveydenhuolto. Näin toimimalla on saavutettu kiistattomia hyötyjä inhimillisen kehityksen näkökulmasta. Esimerkiksi Suomessa äitiyskuolemat ovat maailman pienimmät yritysten ja kansalaisten verokertymällä rahoitetun neuvolatoiminnan ansiosta. Myönteisen kehityskulun jatkuvuuden turvaamiseksi etenkin pitkälle kehittyneistä yhteiskunnista on tullut talouskasvuriippuvaisia. Riippuvuus on ymmärrettävää: talouden tulee kasvaa jatkuvasti muun muassa siksi, että yhteiskunnalla olisi käytettävissään verotuloja, joiden avulla rahoitetaan ne rakenteet, joiden varaan kansalaisten hyvinvoinnin varmistaminen perustuu. Kehityskulku on ollut inhimillisen kehityksen näkökulmasta erittäin myönteinen.

Kansantalouden näkökulmasta ongelmaksi talouskasvu-riippuvaisissa yhteiskunnissa on etenkin viime vuosina muodostunut riittämätön talouskasvu. Talouskasvun tuottamat resurssit eivät enää riitä yhteiskunnan hyvinvointirakenteiden turvaamiseen, vaan niitä pitää rahoittaa myös velkarahalla. Samaan aikaan kestävyystutkijat osoittavat, että talouskasvun tavoittelu keinolla millä hyvänsä tuottaa haittoja, jotka alkavat yhä enemmän kääntymään ihmisten hyvinvointia vastaan. Näiden kahden tekijän vuoksi talouskasvu kyseenalaistetaan yhteiskunnallisena päämääränä yhä useammin. Talouskasvu-riippuvuudesta eroon pääseminen on kuitenkin helpommin sanottu kuin tehty: Mistä saadaan rahat yhteiskunnan turvallisuuden takaamiseen? Miten varmistetaan kansalaisten sivistymistarpeeseen vastaaminen? Kuinka terveyspalvelut rahoitetaan yhteiskunnassa, jossa suuret ikäluokat ikääntyvät? Miten vähennetään eriarvoisuutta ja poistetaan huono-osaisuutta?

Nykyään talouskasvu yhdistetään yhä useammin kestävyteen. Puhutaan kestävästä kasvun luomisesta. Esimerkiksi VTT:n raportin mukaan noustakseen kestävästä kasvun kärkimaaksi Suomen on panostettava osaamisalueisiin, joissa meillä on erityistä huippuosaamista ja kilpailuetua ja joihin panostamalla voimme edistää kestävästä kasvusta maailmanlaajuisesti¹³. Raportissa kysytään: ”Miten siis tehdä valintoja eri alueiden välillä, jotta rahoitus olisi mahdollisimman tehokasta sekä Suomen kilpailukyvyyn ja talouden että ympäristön, ilmaston ja sosiaalisen kestävyden kannalta?”

13 VTT 2022

Suomi kuuluu maailman vauraimpaan marginaaliin. Kestävä tulevaisuuden näkökulmasta suurin muutostarve on ylikuluttavissa yhteiskunnissa, kuten Suomessa. 1,4 miljardia maailman vaurainta ihmistä kuluttaa 85 prosenttia globaalista tuotannosta. Elettävän ajan haaste on siinä, että kun yhdellä osalla ihmisistä elämän perustarpeet eivät tule tyydytetyiksi, toisella osalla yltäkylläisyys ja elintaso ylittää maapallon kantokyvyn. Siksi Suomen kaltaisessa hyvinvointiyhteiskunnassa kansalaisten jokapäiväisillä valinnoilla on enemmän painoarvoa kuin maltillisen kulutustason maissa. Jos kaikki maailman ihmiset eläisivät kuten suomalaiset, pitäisi maapalloja olla useita. Käytettävissämme on kuitenkin vain yksi planeetta, joka on suljettu systeemi muilta osin paitsi auringon valon osalta.

Systeemisen ymmärryksen avulla voimme jäsentää ongelmia synnyttäviä ja ylläpitäviä ajattelutapoja ja yhteiskunnan rakenteita ja muuttaa niitä. Asioiden ja ilmiöiden välisiä yhteyksiä tunnistavaa systeemistä ajattelua tarvitaan esimerkiksi sen tosiasian havaitsemiseen, että suomalainen hyvinvointi perustuu pitkälti maamme rajojen ulkopuolella oleviin voimavaroihin. Huomattava osuus kulutustottumuksiemme seurauksena syntyvistä kasvihuonekaasupäästöistä muodostuu nykyään ulkomailla. Merkittävä määrä syömästämme ruuasta viljellään maamme rajojen ulkopuolella, siksi lähikaupassa tehty kulutus päätös on usein yhteydessä ihmisiin ja heidän elinolosuhteisiinsa toisella puolella maapalloa. Käytännössä kyse voi olla vaikkapa sen ihmettelemisestä, miksi tarvitaan reilun kaupan brändejä: eikö kaiken kaupan pitäisi olla reilua?

Kestävä tulevaisuuden näkökulmasta talouskasvuriippuvuus ei olisi ongelma, jos talouden suureneminen olisi mahdollista

kytkä irti kiihtyvistä luonnonvarojen kuluttamisesta, ihmiselämälle epäsuosiolliseksi muuttuvasta ilmastosta ja luonnon monimuotoisuuden heikkenemisestä. Tällainen siirtymä on osittain mahdollinen, mutta kokonaisvaltaisesti toteutettuna siitä ei ole näyttöä¹⁴. Edelleen talouskasvussa on huomattavan usein kyse luonnonvarojen muuttamisesta loppukäytössä jätteiksi ja päästöiksi. Siksi ei liene liioiteltua todeta, että ”talouskasvua keinolla millä hyvänsä” -tyyppisellä yhteiskuntapolitiikalla ei ole tulevaisuutta kestävällä maapallolla.

KOHTI RATKAISUKESKEISTÄ YHTEISKUNTAPOLITIikkaA

Kestävyysmurros edellyttää ratkaisukeskeistä yhteiskuntapolitiikkaa. Sille on jo vankka juridinen tuki olemassa, sillä Euroopan Unionin ilmastolaki varmistaa, että 50 prosentin hiilipäästöjen vähennys toteutuu vuoteen 2030 mennessä¹⁵. Käytännössä on kokonaisia toimialoja, joiden toimintamahdollisuudet on kestävyysmurroksen toteutumisen vuoksi välttämätöntä turvata mahdollisimman hyvin. Toisaalta on myös toimialoja, jotka pitää ajaa hallitusti alas. Tämä vaatii rohkeita poliittisia päätöksiä. Esimerkiksi fossiilisiin

14 Hickel & Kallis 2020; Vadén ym. 2020

15 Euroopan komissio 2021

energianlähteisiin perustuvalla energiateollisuudella ei ole tulevaisuutta hiilineutraalilla planeetalla. Ihmiskunnan yhteisen hyvän tulevaisuuden vuoksi on oleellista ohjata voimavaroja kestävyysmurrokseen, jonka avulla päästään eroon likaisista energiantuotantotavoista esimerkiksi niin, että tuetaan hajautettua sähköntuotantoa investoimalla tuuli- ja aurinkovoimaloihin. Niin ikään ihmisten lihasvoimin liikkumista voidaan edistää kohdentamalla rahaa pyöräilyn ja kävelyn edistämiseen moottoroidun liikenteen sijaan.

Samaan aikaan ratkaisukeskeisten investointien kanssa tarvitaan arvokeskustelua kuluttamisesta ja sen merkityksestä hyvinvointiimme. Talouskasvuriippuvaisissa yhteiskunnissa kansalaisten elintaso on totuttu parantamaan kulutusmahdollisuuksia lisäämällä. Ylikulutus on kuluttamista, joka ei perustu todellisiin tarpeisiin vaan haluihin. Se on ongelmallinen asia ilmastonmuutoksen, luonnon monimuotoisuuden heikkenemisen ja luonnonvarojen hupenemisen kannalta.

Rahaa voi kuluttaa tai säästää. Jokainen arkinen kulutus päätös on kannanotto jonkinlaisen tulevaisuuden puolesta. Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, että sellaista ei ole kannattavaa tuottaa, mikä ei mene kaupaksi. Se on suora viesti kuluttajalta yritykselle: haluan tätä enemmän, mutta tuota toista vähemmän. Esimerkiksi Reilun kaupan tuotteita oli 1990-luvulla vain muutamia. 2020-luvulle tultaessa niitä on maailmanlaajuisesti yli 6 000.

Säästöt puolestaan voi kohdentaa rahoitusmarkkinoiden kautta yrityksille, jotka ratkaisevat kestävyteen liittyviä haasteita, kuten energiasektorin uudistumista. Säästämisen avulla voi vaikuttaa puhtaasti energiasektorin investointeihin. Pankki-

toiminnan tärkeä tehtävä on kohdentaa pääomaa kestäväan sijoitustoimintaan. Investointipäätöstä tehtäessä voidaan esimerkiksi arvioida yrityksen toimintaa ympäristön, yhteiskuntavastuun ja hyvän hallintotavan toteutumisen perusteella. Myös julkinen sektori voi tukea suoraan kotitalouksien investointipäätöksiä. Esimerkiksi valtio voi tarjota takauksen aurinkovoimalan asentamista suunnitteleville kotitalouksille.

On oleellista siirtää huomio talouskasvupakosta kestäväan talouden rakentamiseen. Tämä johtuu siitä, että vaikka talouskasvun yhtenä tekijänä on työpaikan tarjoaminen ihmiselle, se perustuu varsin suurelta osin edelleen luonnonvarojen hyödyntämiseen ja saastumiseen. Kaikki yhteiskunnan sektorit läpäisevä radikaali kiertotalous auttaisi tässä ongelmassa. Se perustuisi suljettujen kiertojen mahdollistamaan jätteen-
tömyyteen ja päästöttömyyteen.

Tarvittavan kokonaisvaltaisen siirtymän toteuttaminen hallitusti on viisaampaa kuin vasta pakon edessä sen jälkeen, kun planetaariset kriisit ovat voimistuneet hallitsemattomiksi. Kestävyyssmurroksen hallittu läpivienti on tärkeätä myös siitä syystä, ettei seurauksena ole taantuma ja sen mukanaan tuoma työttömyys, joka puolestaan on yhteydessä inhimillisiin tragedioihin ja yhteiskunnallisiin levottomuuksiin. Toisin sanoen talouskasvuvetoisen politiikan ja hyvinvoinnin välinen yhteys on jännitteinen. Ratkaisuna tähän jännitteeseen Kate Raworth¹⁶ on esittänyt niin sanotun donitsitalousmallin: lineaarisen kasvun sijaan talouden järjestäytymisen ytimessä on hyvinvoinnin välttämätön perusta, jonka alapuolelle

16 Raworth 2017

kenenkään ei pitäisi joutua ja jonka ylärajan asettaa planeettaamme kohdistuva ekologisen kantokyvyn raja, jota ei pidä ylittää. Näiden välissä sijaitsee turvallinen ja oikeudenmukainen tila kaikille. Talousjärjestelmän tehtävä on tukea kansalaisia tähän tilaan pääsemisessä.

Erityisesti Suomessa on hyvät mahdollisuudet kohdentaa huomio enemmän ihmisten subjektiiviseen hyvinvointiin¹⁷. Tämä johtuu siitä, että Suomessa monet kohtuulliseen elintason liittyvät yhteiskunnalliset haasteet on jo ratkaistu. Kovin harvoilla ihmisillä maapallolla asiat ovat niin hyvin kuin suomalaisilla. Muihin maailman maihin verrattuna elämme materiaalisessa yltäkylläisyydessä. Voisiko yhteiskuntapolitiikka keskittyä kansalaisten elämänlaadun kohentamiseen talouden koon kasvattamisen sijaan?

Kansalaisten hyvinvointikokemusten näkökulmasta jatkuvaan talouskasvuun perustuva elintason parantaminen elämän päämääränä voi johtaa kokemukseen siitä, että suorituskeskeisyys lisääntyy omassa elämässä. Näin rakentuvan kuluttajakansalaisuuden haasteena ovat riittämättömyyden ja merkityksettömyyden kokemukset. Juuri kun tavoite on saavutettu uuden tavaran muodossa, sen saavuttamisen aikaansaama onnen kokemus lipeää käsistä kuin liukas saippua, minkä jälkeen tavoitellaan jälleen uutta elämystä kulutuksen kautta. Koska uusia kulutuskokemuksia tavoittelevan ihmisen kehä on loppumaton, hyvinvointikokemukset eivät enää olekaan myönteisiä vaan kielteisiä. Kehityskulun seurauksena ihminen voi kokea sisäistä tyhjyyttä ja elämän

17 Martela, Frank & Ahokas 2022

merkityksettömyyttä. Eikö oleellisempaa kuin aineellisen hyvän jatkuva lisääntyminen ole se, että elämä on merkitykselliseksi koettua ja arvokasta?

Jokainen arkinen valinta on kannanotto jonkinlaisen tulevaisuuden puolesta. Samoin jokainen poliittinen päätös avaa joitakin mahdollisuuksia ja sulkee toisia. Huominen ei tule valmiina, vaan siihen voidaan vaikuttaa nyt. Aivan kuten tämän päivän iltaan voidaan vaikuttaa, myös pidemmän aikavälin tulevaisuutta rakennetaan niillä valinnoilla, joita tänään tehdään. Demokraattisessa yhteiskunnassa kansalainen voi vaikuttaa niihin olosuhteisiin, joissa elämäänsä elää. Vaikka jokainen ihminen rakentaa tulevaisuutta, on luonnollista, että etenkin suurten tulevaisuuden haasteiden edessä ihminen kokee pienuutta. Iso kysymys on, millaiset vaikuttamismahdollisuudet ovat riittävän suuria. Demokratian ytimessä on ajatus siitä, että jokaisella on käytettävissään yksi ääni – presidentillä, pääministerillä, sinulla ja minulla. Vaikka yksi ääni on vain yksi ääni, on kuitenkin totta, että juuri sinun tai minun ääneni voi olla se ääni, joka kääntää äänestystuloksen toiseksi. Siksi juuri sinä voit olla se, joka päätöksellään kääntää suuren laivan keulan kohti uutta, kirkkaampaa horisonttia. Suuretkin muutokset ovat mahdollisia, mikäli tahtoa niiden toteuttamiseen löytyy.

Hyveet ekokriisien aikakaudella

ANTTI SAARI, VELI-MATTI VÄRRI
& JANI PULKKI

Tom Toron yhden ruudun sarjakuvastripissä isä istuu lastensa kanssa nuotion ääressä ja kertoo: ”Niin, planeetta tuhoutui, mutta pienen kauniin hetken ajan tuotimme paljon arvoa osakkeenomistajille”. Samalla kun elonkehän nopea heikkeneminen ja globaalit ilmastotoimet ovat edelleen keskenään valtavassa epäsuhdassa, herää kysymys, mitä nykyisestä elämäntavastamme haluamme säilyttää tuleville polville. Niiden joukossa ovat varmasti hyveet ja niitä koskeva ymmärrys, mutta mitä elämäntavastamme olisi syytä säilyttää, joka ei pahenna ja toista jo tapahtuneita katastrofeja?

Elämme luontokadon ja ilmaston kuumenemisen keskellä. Tällaiset suuret katastrofit tai niiden uhka nostavat esiin painavia eettisiä kysymyksiä: Miten tehdä osuutemme

planeetan elinkelpoisuuden eteen? Miten yksilöiden, organisaatioiden ja yhteisöjen tulisi toimia? Jos minä osallistun kansalaisaktivismiin ja tuon huoleni ympäristön tilasta rohkeasti esiin, onko toimintani silloinkin oikeaa ja arvokasta, vaikka kukaan ei kuuntelisi? Tulisiko organisaatiomme ottaa poliittisesti kantaa luontokatoon? Voimmeko yhteisönä elää merkityksellistä ja onnellista elämää, vaikka luopuisimme aineellisesta yltäkylläisyydestä?

Kun pohdimme, mitä ekokriisin edessä pitäisi tehdä, voimme tarkastella vaihtoehtojen oikeellisuutta erilaisista näkökulmista. Ratkaisuja voi arvioida ensinnäkin sillä perusteella, noudatetaanko oikeana pidettyjä moraalisaantöjä. Tätä lähestymistapa on tyypillinen sille eettiselle teoria-perinteelle, jota kutsutaan velvollisuus- tai sääntöetiikaksi. Toiseksi voidaan kohdentaa huomio toiminnan seuraamuksiin, jolloin näkökulmana on seurausetiikka. Kolmanneksi eettisten ongelmien ratkaisussa voidaan tarkastella ihmisen moraalisuuden luonteen ja sitä heijastavan toiminnan pohjalta. Jälkimmäiset kysymykset sijoittuvat hyve-etiikaksi kutsutun moraalifilosofian alueelle. Hyveellä tarkoitetaan luonteenpiirrettä tai taipumusta, jota pidetään moraalisesti arvokkaana. Tärkeimpinä, niin sanottuina kardinaalihyveinä länsimaissa on vuosisatojen ajan pidetty viisautta, oikeudenmukaisuutta, rohkeutta ja kohtuullisuutta. Pitkän hiljaiselon jälkeen hyve-etiikka on tullut uudelleen suosituksi filosofisessa tutkimuksessa viime vuosisadan loppupuolelta alkaen. Muun muassa Alasdair MacIntyren ja Philippa Footin moraalifilosofiassa on osoitettu hyve-etiikan merkitys myös tämän päivän eettisten kysymysten pohtimisessa. Samalla

erityisesti antiikin hyve-etiikan klassikon Aristoteleen ajattelu on noussut uuteen arvoonsa.

Nykyään hyveistä ei puhuta ainoastaan akateemisen filosofian piirissä. Vuosituhannen vaihteessa hyveet ja niihin kytkeytyvät luonteenpiirteet ovat nousseet esimerkiksi positiivisen psykologian tutkimuskohteiksi niin maailmalla¹ kuin Suomessakin². Suomalaisessa kasvatusta koskevassa tutkimuksessa ja keskustelussa hyveet ovat olleet toisen maailmansodan jälkeen marginaalissa³, mutta viime vuosikymmeninä kouluissa on kiinnostuttu uudella tavalla hyveiden ja luonteenvahvuuksien kehittämistä. Esimerkiksi positiivisen psykologian sovelluksessa positiivisessa pedagogiikassa tutkitaan hyveitä ja luonteenvahvuuksia sekä niiden kehittämistä kouluopetuksessa.⁴ Niin ikään yrityksissä arvopuhe on saanut rinnalleen esimerkiksi johtamisen hyveitä koskevia listauksia.⁵ Lisäksi aikakauslehdissä, johtamiskirjallisuudessa ja self help -oppaissa puhutaan usein hyveistä. Hieman vanhahtavasta termistä on siis jälleen tullut trendikäs.

Hyveistä on syytä puhua myös käynnissä olevan ilmaston kuumenemisen ja lajikadon yhteydessä. Suomalaisessa kasvatustieteessä on viime vuosina puhuttu taajaan ekosysteemisestä sivistyksestä (ks. edellinen luku), joka tähtää ihmisen materiaalisuuden vaurauden sijaan ekosysteemien

1 Ks. esim. Peterson & Seligman 2004

2 Ojanen 2014

3 Launonen 2000

4 Saari & Harni 2016

5 Ks. esim. Hackett & Wang 2012

elinvoimaisuuteen sekä hyvään ja kestäväan elämäntapaan. Tällaiseen sivistyskäsitykseen liitetään myös hyveitä, kuten vastuullisuus ja kohtuullisuus.⁶ Olennaista ekososiaalisen sivistyksen kasvatustavoitteissa on elämää ylläpitävien tekijöiden järjestys, jossa ekologiset kysymykset ovat tärkeimpiä, sillä ne muodostavat elämän perustan. Niiden varaan rakentuu kaikki muu, kuten luovuttamattomat ihmisoikeudet, joka mahdollistaa arvokkaan elämän sekä vakaan talouden vaaliminen, jotta maapallon resursseja voidaan jakaa reilusti ja ihmisten perustarpeet saadaan tyydytettyä.⁷ Ekososiaalisten hyveiden ytimessä ovat näin ollen sellaiset luonteenpiirteet, joilla elämä yhden maapallon rajoissa on mahdollista.⁸

Minkälaisia hyveitä oma aikamme tarvitsee? Minkälaisia haasteita hyveiden harjoittaminen yksilöinä, organisaatioina ja yhteisöinä kohtaa tässä ajassa? Luomme aluksi lyhyen katsauksen länsimaisen hyve-etiikan aatehistoriaan. Tämä auttaa ymmärtämään oman aikamme hyveiden määrittelyä ja niiden mukaan toimimiseen liittyviä haasteita. Tämä jälkeen kuvaamme, miten hyveiden luonnetta arvioidaan tänä päivänä yksilön ja yhteisön sekä tietoisien ja tiedostamattoman jännitteiden viitekehyksessä. Lopuksi pohdimme tarinoiden ja esimerkkien keskeistä roolia hyve-etiikassa.

6 Salonen & Bardy 2015, 8–10

7 Salonen & Bardy 2015, 6

8 Pulkki 2021

LÄNSIMAISET HYVEET ANTIIKISSA JA KESKIAJALLA

Länsimaisen hyve-etiikan filosofian katsotaan usein juontuvan kreikkalaisen filosofin Aristoteleen (84 eaa.–322 eaa.) ajatteluun ja erityisesti *Nikomakhoksen etiikka* -teokseen. Siinä esitetään monet sittemmin keskeisiksi määritellyt hyveet, kuten edellä mainitut neljä kardinaalihyvettä⁹. Hyveiden mukainen toiminta palvelee Aristoteleen mukaan ihmisen luontaista pyrkimystä *eudaimoniaan*, joka on usein käännetty onnellisuudeksi¹⁰, mutta se on käännetty joskus myös kukoistukseksi tai (ihmisen) hyväksi elämäksi. Kyseessä on korkein inhimillinen hyvä, sillä se on kaiken toiminnan perimmäinen päämäärä. Onnellisuutta ei toisin sanoen tavoitella minkään muun asian vuoksi. Sen perusteella voidaan puolestaan määritellä luonteenominaisuuksia ja hyveitä, jotka palvelevat tätä päämäärää. Aristoteles korosti myös käytännöllisen järjen eli *fronesis*-hyveen tärkeyttä. Siinä missä viisauden hyve eli *sofia* viittaa kykyyn ymmärtää ympäröivän kosmoksen luonne ja ihmisen asema sen osana, käytännöllinen järki taas mahdollistaa sen, että osaamme käyttää harkintaa pyrkimyksissämme saavuttaa korkein hyvä eli onnellisuus. Käytännön viisaus ei tarkoita jonkin ohjeen tai moraal sääntö (esim. kultainen sääntö) seuraamista, vaan

9 Aristoteleen hyveiden luettelo, ks. Aristoteles 2012, III, 6-V

10 Mt., I, 4, 1095a15–30; I, 6, 1097b

harkinnanvaraista toimintaa vaihtelevien tilanteiden ja niiden esittämien haasteiden mukaisesti¹¹.

Hyve-etiikka kytkeytyy käsityksiin paitsi ihmisen perusluonnosta myös ihmistä ympäröivästä yhteisöstä sekä maailmankaikkeudesta. Antiikin filosofiassa kaiken olevaisen kokonaisuutta katsottiin hallitsevan järjellinen kokonaisuusperiaate, *logos*. Koska logos hallitsee kaikkea, se hallitsee myös ihmistä. Edelleen, koska logos on järjellinen, ihmisen on mahdollista ymmärtää se oman järkensä avulla. Ihmisen hyveiden mukainen toiminta on näin ollen järjellistä ja kosmisessa mittakaavassa hyvää toimintaa.¹²

Hyve-etiikka muodosti perustan moraalijärjestelmille Välimerta ympäröivissä kulttuureissa aina keskiajan lopulle saakka. Sen ytimenä oli ajatus yhtäältä ihmisestä luonnontilaisena ja vailla moraalista kasvatusta ja toisaalta ihmisestä sellaisena kuin hän olisi, jos hän toteuttaisi *teloksensa*, oman täydellistymisen potentiaalinsa. Etiikka käsitteli niitä keinoja, joilla ihminen pääsee edellisestä tilasta jälkimmäiseen¹³. Keskiajalla teistiset uskonnot, kuten juutalaisuus, kristinusko ja islam lisäsivät moraalijärjestelmiin ajatuksen jumalallisesta käskystä, jota ihmisen tulee toiminnassaan noudattaa. Samalla muutettiin antiikista perittyä hyveiden luetteloa. Kristillinen teologia lisäsi antiikista perittyihin kardinaalihyveisiin kolme teologista hyvettä: uskon, toivon ja rakkauden.

11 Mt.

12 Taylor 1989

13 MacIntyre 2004, 74–75

MAAILMANKUVALLINEN MURTUMA JA YKSILÖN ESIINNOUSU

Uudella ajalla hyveitä ympäröivä kosmologia ja ihmiskuva muuttuivat. Luonnontieteiden piirissä hylättiin vähitellen aristotelinen tapa selittää luontoa *teloksen* kautta: luonnossa ei enää nähty sisäisiä järjellisiä päämääriä, vaan luonnon katsottiin toimivan mekaanisesti¹⁴. Jos luonnontiede kykenee selittämään luonnon mekaanista, syy-seuraussuhteiden alaista toimintaa, sitä voidaan näin ollen oppia myös hallitsemaan. Ihminen asetti tällä tavoin itsensä uudella tavalla luomakunnan kruunuksi.

Keskiajan feodaalisen ja yksinvaltaan perustuvan poliittisen järjestelmän vaiheittainen murtuminen loi Eurooppaan tilaa myös liberalistisille vapauden ja tasa-arvon ihanteille, jotka syrjäyttivät jossain määrin perinteisempää kristillistä moraalia ja ihmiskuvaa, jossa ihminen nähtiin alisteisena jumalalliselle ja maallisen hallinnon vallalle¹⁵. Yksilön vapaudesta tuli modernin yhteiskunnan kehittyessä vähitellen kansanvaltaisen yhteiskunnan keskeinen arvo. Englantilaisen filosofi John Locken (1632–1704) liberalistinen ihmiskäsitys olikin yksilöä painottava eli individualistinen. Kristillisissä hyveissä painottuu ihmisen alistuminen häntä itseään korkeammille päämäärille, mutta Locken vaikutusvaltaisessa

14 Taylor 1989

15 Taylor 1995, 34

ajattelussa ihmisyksilö on luonnostaan vapaa ja oikeutettu etsimään omaa parastaan. Lisäksi Lockelle Jumala oli luonut ihmisen hyödyntämään ympäröivän luonnon runsautta – toisin sanoen luonto oli olemassa ihmistä varten. Ihmiselle oli aikojen alussa annettu velvollisuus varjella ja viljellä maailmaa sillä edellytyksellä, ettei ihminen tarkoituksellisesti tuhoa sitä¹⁶. Mutta ennen modernia teollisuusyhteiskuntaa maailman luonnonvarojen rajallisuus ei näyttänyt samalta kuin 2000-luvun ekokriisien yhteydessä¹⁷. Kahdeksan miljardin ihmisen globaalissa teollistuneessa kapitalismissa luonnonvarojen käyttö on saanut kokonaan toisenlaiset mittasuhteet kuin Locken ajan alle miljardin ihmisen maailmassa.

Nykyistä elämänmuotoa kritisoivien filosofien, kuten kanadalaisen Charles Taylorin mukaan yksilön arvo on merkittävä länsimaisen moraalin pilari, mutta toisaalta yksilökeskeisyys saa pahimmillaan ihmiset vieraantumaan itsensä ulkopuolella olevista suurista kysymyksistä ja arvoista. Individualismin äärimmäisissä muodoissa jopa moraalista periaatteista ja hyveistä on tullut vapaan yksilön identiteetti- ja elämäntapavalintoja¹⁸. Ajatus itsensä ja arvojensa valitsemisesta on Taylorille illuusio, sillä valintoja voidaan tehdä vain jotakin tiettyä taustaa vasten, jota yksilö itsessään ei voi valita. Tällaista taustaa Taylor kutsuu *merkityshorisontiksi* tai *merkitysnäkökentäksi*, jotka esimerkiksi perinne, historia, kulttuuri ja luonto meille muodostavat¹⁹. Merkitysnäkökenttä tarjoaa

16 Locke 1995

17 Yrjönsuuri 1995, 21–27

18 Taylor 1995; MacIntyre 2004

19 Taylor 1995, 65–67, 86

meille myös erilaisia hyveitä ja niiden harjoittamisen tapoja, joihin meillä on aina väistämättä jonkinlainen suhde. Emme siis lopulta edes vapaina yksilöinä pysty täysin valitsemaan omaa moraalista näkökenttäämme. Se hahmottaa olemistamme silloinkin, kun oma elämä vaikuttaa merkityksettömältä tai yhteiskunnan tarjoamat ihanteet ja hyveet arvottomilta.²⁰

Monet yhteiskuntafilosofit ovatkin tuoneet esille, ettemme ole yksilöinä lainkaan niin vapaita kuin usein kuvittelemme olevamme. Samalla kun kulttuurimme ylistää vapautta, meitä ohjataan näkemään vapautemme kuluttamisen ja oman toimintamme loputtoman tehostamisen kautta.²¹ Meidät pakotetaan epäsuorasti olemaan oman elämämme yrittäjiä, jotka ajattelevat omaa parastaan, kilpailevat toisiaan vastaan ja näin pitävät yllä organisaatioiden ja valtioiden taloudellista kilpailukykyä. Meidän on pakko kuluttaa enemmän, jotta voisimme kokea itsemme arvokkaiksi.²²

Elämme siis keskellä eräänlaista vapauden paradoksia: samalla kun ihminen riistää ekosysteemiä pelkkänä energia- ja raaka-ainevarantona oman vapautensa ja mielihyvänsä palvelemiseksi, on ihmisestä itsestään tullut resurssi talouden rattaisiin. Max Weber (1864–1920) kirjoittaa profeettallisesti vuonna 1905: ”Ihminen syntyy koneistoon, ja meno jatkuu ehkä siihen saakka, kunnes viimeinenkin sentneri fossiilista polttoainetta on hehkunsa hehkunut”.²³

20 Taylor 1989

21 Stiegler 2010

22 Värrö 2002

23 Weber 1980, 134

MORAALI VAILLA PERUSTAA? HYVEET JA VASTUU KOMPLEKSISESSA MAAILMASSA

Monet filosofit ja aatehistorioitsijat näkevät, että olemme edellä kuvattujen kehityskulkujen lopputuloksena tilanteessa, jossa moraalinen oikeuttaminen on käynyt mahdottomaksi: Ihmisten ja yhteisöjen on yhä vaikeampaa löytää yksilöitä suurempia arvoja ja merkityksiä pelkän kilpailun ja kulutuksen ulkopuolelta. Oscar Wilden kuuluisaa tokaisua mukailen tiedämme kaiken hinnan, mutta emme minkään arvoa.

Kuten alussa totesimme, hyve-etiikka on tehnyt paluun ja pyrkii ratkaisemaan monia etiikan ongelmia. Mutta koska hyveinä pidetyt asiat perustuvat vallitsevaan maailmankuvaan, ei muinaisia hyve-eettisiä järjestelmiä, kuten aristotelismia, voi sellaisenaan tuoda nykypäivään. Positiivinen psykologiaakaan, vaikka se väittää perustuvansa tieteellisesti tutkittuun tietoon ihmisen hyveistä, ei korjaa tilannetta. Sitä on syytetty paitsi hyveiden yhteiskunnallis-historiallisen viitekehysten ohittamisesta myös kulttuurisesti sidoksisen arvotulkintojen ja yksilökeskeisen ihmiskuvan kuvaamisesta kaikille ihmisille yhteisinä.²⁴ Psykologian pohjalta ei myöskään voida ratkaista moraalisia kysymyksiä: psykologia voi kertoa jotakin hyveiden ja niiden mukaisen toiminnan psykologisesta perustasta ja lainalaisuuksista,

24 Zevnik 2012; Harni & Saari 2015

mutta ei kykene ottamaan kantaa eri hyveiden arvoon tai tavoiteltavuuteen²⁵.

Tilanne ei kuitenkaan ole näin synkkä. On varmasti totta, että elämme jossain määrin jälkimodernia aikaa, jolloin on mahdotonta luoda kaikille yhteistä moraalialia. Toisaalta voidaan kysyä, tarvitsevatko hyveet todella täysin eheää perustaa? Kuten todettu, esimerkiksi kristillinen hyve-etiikka on ollut osa paitsi osa moraalifilosofiaa myös eurooppalaisten ihmisten elettyä arkea vuosisatojen ajan. Esimerkiksi suomalaisessa koulukasvatuksessa kristillisillä hyveillä oli vielä viime vuosisadan alkupuolelle saakka keskeinen asema.²⁶ Monet erityisesti luterilaisen perinteen hyveistä vaikuttavat ihmisten arjessa edelleen, vaikka niiden kristillistä perustaa ei tunnustettaisikaan.²⁷ Tutkimusten mukaan tänä päivänä suomalaiset tunnustavat erilaisia hyveitä ja arvostavat itsessään ja toisissaan erityisesti rehellisyyttä ja ahkeruutta²⁸. Lisäksi vaikka hyveiden kuvaukset vaihtelevat kulttuureissa ja historiassa paljonkin, on tietyin varauksin esitetty, että suuri osa hyveistä, kuten totuudellisuus, rohkeus ja viisaus, on luonteeltaan universaaleja, kaikille ihmisille ja yhteisöille yhteisiä.²⁹ On siis perusteltua väittää, että hyveet ovat jossain määrin kaikkia ihmisyyhteisöjä koossa pitäviä aineksia.

Edellä kuvatuilla aatehistoriallisilla kehityskuluilla on kuitenkin seurauksia sille, miten hyveitä sovelletaan ekokriisien

25 Psykologismista ja emotivismista, eli moraalien kysymysten ymmärtämisestä etupäässä psyykkisinä tiloina tai tunteiden ilmaisuina ks. MacIntyre 2004, 23–56
26 Launonen 2000
27 Helkama & Portman 2019
28 Helkama 2014
29 Kylliäinen 2021

aikakaudella yhteiskunnassa ja ihmisten arkielämässä. Nostamme esimerkeiksi kaksi jännitettä, jotka ovat osittain seureauuksia edellä kuvatuista historiallisista kehityskuluista.³⁰

Yksilö–yhteiskunta: Liberalismin perintönä on tavallista nähdä yhteiskunnan koostuvan pohjimmiltaan vapaista ja vastuullisista yksilöistä. Kuitenkin yksilöiden vaikutusmahdollisuudet yksilöinä ovat pieniä, kun taas ekokriisien kaltaiset haasteet ovat globaaleja, ja sellaisena ne vaativat valtavia ja pikaisia rakenteellisia muutoksia muun muassa energiantuotannossa. Toisaalta mikäli kaikki ajattelevat olevansa voimattomia, mitään ei tapahdu. Todetaan vain asioiden olevan pielessä, mutta mitään ei voi tehdä, koska yksilön vaikutusvalta on mitätön. Tällaista ajattelutapaa voi kutsua kyyniseksi järjeksi.³¹ Juuri tämä yksilöiden jaettu usko voimattomuuteensa takaa vallitsevan tilan jatkuvuuden. Tämä voidaan nähdä seurauksena mainitusta liberalismin aikaansaamasta sulkeutumisesta omaan itseemme. Vaikka tämänkaltaisesta jännitteestä ei ole helppoa poispääsyä, voi kyynisen järjen ajattelutavan haastaa hyve-etiikan näkökulmasta. Hyveiden seuraaminen ei näet vaadi sitä, että kaikki toimisivat samalla tavoin. Sen sijaan voimme katsoa toimivamme hyvällä tavalla, koska näemme sen oikeudenmukaisuuden, rohkeuden ja kenties viisauden harjoittamisena.

Tietäminen–tietämättömyys, tietoinen–tiedostamaton: Ilmastomuutoksesta ja luontokadosta on runsaasti tietoa, mutta on piinallisen selvää, että tämä ei aina vaikuta yksilöiden,

30 Varpanen, Saari, Kallio & Jurvakainen 2022

31 Sloterdijk 1983

yritysten ja valtioiden toimintaan. Emme ole aina järkiolentoja, jotka toimivat objektiivisen tiedon varassa.³² Monet ekologisiin katastrofeihin liittyvistä ilmiöistä ovat asioita, jotka tavalla tai toisella torjutaan tietoisuudesta. Emme halua tietää – tai emme halua tietää tietävämme – erityisesti silloin, kun tämä traumaattinen tieto uhkaa maailmankuvaamme tai käsityksiä itsestämme.³³ Ekologisesti tuhoisia ideologioita, uskomuksia ja arvoasetelmia onkin voitava arvioida kriittisesti siten, että niiden purkamisesta ei seuraa vain torjuntaa, mikä puolestaan aiheuttaisi vain lisää tuhoa ja kärsimystä. Tämä edellyttää kykyä tuoda esiin, käsitellä ja kestää hankalia emootioita ja eksistentiaalisia kysymyksiä,³⁴ mutta myös löytää niistä mahdollisuuksia harjoittaa jo tunnustettuja hyveitä, kuten rohkeutta, totuudellisuutta ja kohtuullisuutta.

HYVEET VAILLA IHMISKESKEISYYTTÄ?

Ekologisten kriisien keskellä voidaan helposti kuvitella vastaväitteitä sille, miksi ekologisesti kestävää elämää tulisi rakentaa hyveiden pohjalle. Eikö hyve-etiikka ole auttamattoman itsekeskeistä, jos se kohdistuu Aristotelestä seuraten

32 Kollmus & Agyeman 2002

33 Dodds 2011

34 Pihkala 2017

vain ihmisen omaan onnellisuuteen? Eikö juuri yksilökeskeisestä maailmankuvasta olisi syytä päästä eroon nyt, kun suuri osa ympäristökriiseistä on kytköksissä yksilökeskeiseen kuluttamiseen ja välitöntä mielihyvää ylistävään kulttuuriin? Lisäksi hyve-etiikka vaikuttaa olevan keskittynyt vain ihmiseen ja hänen hyvinvointiinsa. Entä eläinten ja muun ekosysteemin hyvinvointi? Eikö olisi syytä syöstä ihminen lopultakin alas luomakunnan kuninkaan valtaistuimelta ja palauttaa ei-inhimilliselle luonnolle itseisarvo, johon ihminenkin mukautuisi?

Osa vastaväitteistä, kuten kritiikki ihmiskeskeisyyttä kohtaan, on syytä ottaa huomioon. Toiset niistä taas eivät kestä lähempää tarkastelua. Hyveiden luetteloihin on perinteisesti kuulunut pelkästään lyhytaikaisen mielihyvän tavoittelun kyseenalaistavia sisältöjä. Jo Aristoteles toteaa, että hyvettä ei kannata samaistaa hetken nautintoihin³⁵. Hyveet eivät myöskään palaudu pelkästään yksilön muusta yhteiskunnasta eristettyyn olemassaoloon. Yksilö voi olla hyveellinen vain osana yhteisöä, jonka käytännöistä tiettyjen luonteenpiirteiden arvoistus kumpuaa ja joiden keskellä hyveiden mukainen elämä toteutuu. Ihminen kehittyy sosialisatioprosessissa yhteiskunnan odotusten vaikutuksesta moraalijohdattajaksi, jossa hän saa tunnustusta toimimisesta tiettyjen arvojen, hyveiden sekä haluamisen, tuntemisen ja ajattelun ihanteiden mukaisesti. Siten tunnustusta toisilta hakevan subjektin sisäinen rakenne ja yhteiskunnan rakenteet ovat toisiinsa kietoutuneita.³⁶

35 Aristoteles 2012, I, 5, 1095b, 15–30

36 Väri 2018.

Hyve-etiikka suuntautuu laajalle levinnyttä ajatusta vastaan, jonka mukaan ihminen olisi oman onnensa seppä: jos sinnikkäästi tavoittelee omia päämääriään, voi lopulta onnistua missä vain. Päinvastoin hyve-etiikkaan on perinteisesti sisällytetty myös ihmiselämän traagisuuden tunnustaminen³⁷. Kohtalo vaikuttaa syntymästä alkaen ihmisen elämään ilman, että hän kykenee vaikuttamaan elämänsä kulkuun. Toisinaan kohtalo asettaa ihmiset mahdottomiin tilanteisiin, joissa voimme toki vapaasti valita, mutta tarjolla on vain huonoja vaihtoehtoja. Sattuma ei myöskään ole suonut kaikille samanlaisia kykyjä ja resursseja tavoitella hyvää elämää. Siksi erityisesti pohjoismaisessa hyvinvointimallissa valtiolla on tärkeä rooli mahdollisuuksien tasaamisessa ja suojautumisen elämän traagisuuden pahimmilta muodoilta.³⁸

Sen sijaan on syytä suhtautua kriittisesti hyve-etiikan länsimaisessa perinteessä vallinneeseen antroposentrismiin, ajatukseen ihmisestä luonnon valtiaana. Jopa silloin, kun kristinusko asetti Jumalan ihmistä korkeammaksi olennoksi, oli tapana asettaa kasvit ja eläimet ihmisen alapuolelle.³⁹ Siksi on aiheellista pohtia, kuinka hyve-etiikka voisi tiedostaa ihmisen ja biosfäärin eli koko maapallon elonkehän yhteenkietoutuneisuuden. Kenties on lisäksi mahdollista laajentaa käsitystä yhteisöstä koskemaan myös muita kuin ihmisiä. Länsimaisen filosofian piirissä on viime vuosisadalla esitetty painavia puheenvuoroja, jotka haastavat ihmisen aseman

37 MacIntyre 2004

38 Esping-Andersen 1990

39 Martusewicz, Edmundson & Lupinacci 2015

ja erillisyyden suhteessa luontoon. Ranskalaisen filosofin Maurice Merleau-Pontyn kehofenomenologia ja norjalaisen Arne Naessin syväekologia perustuvat ajatukseen ihmisen ja luonnon alkuperäisestä yhteenkietoutumisesta, jossa ei ole erotettavissa subjektia eikä objektia. Kasvaakseen moraali-subjektiksi ihminen tarvitsee muita ihmisiä, eläimiä ja eliöitä sekä yhteistä moraalista näkökenttää moraali-identiteettinsä lähteeksi. Aikuisuus on ihmisen mitan tiedostamista, oman riippuvuuden tunnustamista ja sen hyväksymistä, ettei ihminen tule koskaan valmiiksi.⁴⁰

Ihmisen alkuperäinen suhde luontoon on kehollinen, vielä vailla tietoisuutta. Ihminen tulee itsestään tietoiseksi sosiaalisessa todellisuudessa, kieliyhteisössä, ja siksi ihmisen kaikki maailman tulkinnat ovat kielen välittämiä. Kielellisyyden ansiosta ihmisellä on kyky oman maailmasuhteensa *metaeettiseen* arviointiin, mikä tarkoittaa mahdollisuutta nykyhetkessä tulkita mennyttä ja ennakoita ja suunnitella tulevaisuutta. Tämän metaeettisen kykymme ansiosta voimme myös ymmärtää, että ihminen alkuperäisesti kehollisena, ei-vielä kielellisenä olentona on kietoutunut luontoon, ja tämä alkuperäinen kietoutuneisuus on inhimillisen tietoisuuden ja kaikkien merkitysten alkuperäinen lähde.⁴¹ Metaeettisen arviointikykymme ansiosta käsitämme ihmisen perustavan vastuun maailmassa olemisestaan, vastuun toiselle, mikä tarkoittaa myös vastuuta luontosuhteesta: sen minkä teemme luonnolle, teemme itsellemme.

40 Värri 2018

41 Merleau-Ponty 1968; 2003

TARINOIDEN VOIMA JA ONGELMALLISUUS

Monet nykyiset hyve-etiikan teoreetikot korostavat tarinoiden ja moraalisten esimerkkien roolia hyveiden esittämisessä ja niitä koskevassa pohdinnassa. Esimerkiksi Alasdair MacIntyre on painottanut ihmisen olevan pohjimmiltaan tarinallinen olento, joka ymmärtää omaansa ja muiden elämää usein kertomusten kautta. Niinpä esimerkiksi Homeroksen Ilias ja Odysseia ovat toimineet antiikissa moraalikasvatuksen välineinä, sillä ne heijastavat oman yhteisönsä käsityksiä hyveistä ja niiden mukaisesta elämästä. Samalla niillä on kasvatuksellinen ja yhteisöä koossa pitävä vaikutus.⁴²

Tarinat eivät tarjoa ainoastaan yksiselitteisiä ihanteita hyveiden mukaisesta käyttäytymisestä, vaan myös pohdinnan arvoisia esimerkkitapauksia moraalisesta toiminnasta ja sitä kannattelevista motiiveista⁴³. Samalla ne voivat korostaa hyveiden mukaisen elämään liittyviä jännitteitä ja haasteita. Antiikin tragediat, kuten Sofokleen *Antigone* ovat kertomuksia siitä, mitä tapahtuu, kun moraaliset vaatimukset ovat ristiriidassa keskenään, jolloin on mahdotonta toimia täysin hyveellisesti.

Nykyisten ekokriisien aikana esimerkiksi ruotsalaista Greta Thunbergia voi hyvin perustein pitää moraalisenä esimerkkinä⁴⁴. Thunberg ei ole kuitenkaan esimerkki pelkästään

42 MacIntyre 2004, 148–154

43 Zagzebski 2017

44 Mansikka-aho, Varpanen, Lahikainen & Pulkki, julkaisematon käsikirjoitus

siksi, että hänen toimintansa voi katsoa ilmentävän rohkeutta ja totuudellisuutta. Hän on myös kiistelty hahmo, jonka ympärille kietoutuvat väittelyt kertovat jotain olennaista aikamme poliittisista, yhteiskunnallisista ja moraalisisista jännitteistä. Tarinat voivat siis tuoda esiin yllä kuvattuja moraalisen toiminnan kipupisteitä ja ristiriitoja sekä esimerkkejä niiden kanssa elämisestä. Ne voivat lisäksi tuoda esille tapoja, joilla ihmiset jo nyt oppivat elämään ilmastokatastrofin seurausten keskellä⁴⁵.

Tarinat voivat myös peittää yhteiskunnallisten ja poliittisten ilmiöiden monimutkaisuutta.⁴⁶ Niillä voidaan esimerkiksi luoda viholliskuvia. Tarinoiden avulla tehdään myös yritysten viherpesua: ne voivat brändätä itsensä ekologisesti kestäviksi sekä tekstiin että kuvaan perustuvan tarinoinnin keinoin, mikä ei kuitenkaan välttämättä todista niiden toimivan ekologisesti kestäväällä ja hyveellisellä tavalla⁴⁷. Ekologinen tarinointi voi pahimmillaan olla niin sanottu epäperformatiivi⁴⁸: kun julistetaan ympäristöystävällisyyttä kertomalla kyllin inspiroiva tarina, voidaan olla oikeasti tekemättä mitään tai toimia jopa entistä kestävämmillä tavoilla.

Karkea esimerkki tarinallistamisen epäonnistumisesta on tapaus ”Entrepreneurs’ Expedition Greenland”. Kesällä 2022 suomalaisista yritysjohtajista muodostunut retkikunta kiipesi Grönlannissa vuorelle, jonka se nimesi Mount Innovationiksi.

45 Taylor 2020

46 Mäkelä ym. 2018

47 Ks. esim. Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2022

48 Ahmed 2016

Tempauksen tarkoituksena oli ”selvittää miten ilmastonmuutoksen etenemisen voisi pysäyttää” sekä kiinnittää huomiota innovaatioiden tarpeeseen. Vuoren tarkoituksena oli symboloida haasteen suuruutta, ja sen kiipeämisen sinnikkyiden ja rohkeuden hyveitä. Päämääränä oli lisäksi kertoa tarina, jossa yritysjohtajat näkevät ympärillään jäätiköiden sulamisen ja päättävät ryhtyä toimiin. Yritysjohtajat kertoivat aikovansa kilpailla jatkossa keskenään parhaimmista innovaatioista ja ekologisessa sijoittamisessa. Suuremman huomion sosiaalisessa mediassa sai kuitenkin se, että yritysjohtajien joukko lensi Grönlantiin valloittamaan luontoa – luonnon kustannuksella eli hiilidioksidipäästöjä lisäten. Lisäksi heidän toimintansa katsottiin korostavan ekologisesti tuhoisan kapitalismin hyveitä, kuten kilpailullisuutta.⁴⁹

Tarinat pyrkivät ilmaisemaan sitä, mikä on arvokasta, vaikkei niiden luonteesta ja kytköksistä eettisiin käytäntöihin voi koskaan olekaan täyttä yksimielisyyttä. Tässäkin kirjassa esiintyvät keskustelut koskettavat myös yksittäisen ihmisten elämänkaarta: tarinoita ja esimerkkejä. Ne kertovat yksittäisten ihmisten elämästä ja ratkaisuista sekä tavasta ymmärtää hyveiden rooli omassa toiminnassa. Tarkoituksena ei ole tarjota yleisiä moraalisaäntöjä kaikille muille. Tarinat eivät näet lopulta kerro yksiselitteisesti mitään siitä, miten juuri sinun olisi hyvä toimia omassa elämässäsi, vaan haastaa hyve-eettiseen pohdintaan. Fronesiksesta, käytännöllisestä järjestä ei ole poispääsyä.

49 Manninen 2022.

**KESKUSTELUJA HYVEISTÄ
JA KESTÄVYYDESTÄ**

Oikeudenmukaisuus

RAISA FOSTER & TIITU TAKALO

Palkittu sarjakuvataiteilija Tiitu Takalo ja monialainen taiteilija ja tutkija Raisa Foster keskustelevat ekososiaalisen oikeudenmukaisuuden kysymyksistä. Keskustelun lähtökohtana on Takalon Sarjakuva-Finlandialla palkittu omaelämäkerrallinen mutta myös laajemmin Tampereen kaupunkihistoriaa käsittelevä teos *Minä, Mikko ja Annikki*. Oikeudenmukaisuuden kysymykset Foster ja Takalo kytkevät muun muassa tasa-arvon, vapauden, rohkeuden ja aktivismin teemoihin. He keskustelevat siitä, kuinka on tärkeää tunnistaa sekä nykyisen elämäntyyliimme kestäättömiä piirteitä että myös niitä kestäviä perinteitä, jotka ovat auttaneet ihmistä elämään sopusoinnussa ympäristönsä kanssa. Toisaalta tarvitaan myös kykyä kuvitella sellainen maailma, jonka olemassaolosta meillä ei vielä ole tietoa. Siinä taiteen tekemisellä ja kokemisella on erityinen tehtävä.

RAISA:

Olemme tavanneet 90-luvun puolivälissä Tampereen työväenopiston piirustuskurssilla. Sinä taisit käydä iltalukiota ja minä pidin lukion jälkeen välivuotta, joten meillä molemmilla oli aikaa käydä eläkeläisten kanssa piirtämässä päivisin. Minulle on jäänyt elävästi mieleen se, kun yritit puolustaa seksuaalivähemmistöjen oikeuksia ja ahdistuit mummojen ja pappojen mielipiteistä niin, että marssit luokasta ulos silminnähdessä turhautuneena. Piirtämisen lomassa virinnyt keskustelu keväällä 1996 oli luultavasti lähtenyt liikkeelle Ajankohtaisen kakkosen Homoillasta. Omia ajatuksiani ja mielipiteitäni en edes tuolta ajalta muista, mutta sinun rohkeutesi ja päättäväisyytesi teki minuun jo silloin vaikutuksen. Samanlaista tinkimättömyyttä ja vankkumatonta arvoista kiinnipitämistä olen lukenut myöhemmin myös lukuisista sarjakuvistasi¹. Mielestäni nimenomaan oikeudenmukaisuus on teema, joka toistuu teoksissasi.

TIITU:

En ole tietoisesti päättänyt käsitellä oikeudenmukaisuutta, mutta itselleni tärkeänä arvona se puskee väkisin teoksiini mukaan. Liitän oikeudenmukaisuuden nimenomaan tasa-arvoon, enkä tarkoita vain sukupuolten välistä tasa-arvoa vaan yhdenvertaisuutta myös esimerkiksi seksuaalisen suuntautumisen tai etnisen taustan suhteen. Oikeudenmukaista olisi myös se, että ihmiset eri taloudellisissa tilanteissa olisivat keskenään tasa-arvoisemmassa asemassa. Oikeuden-

1 Ks. <https://tiitutakalo.net>

mukaisuus- ja yhdenvertaisuuskysymyksiin sisällyttän ihmisten lisäksi myös muut luontokappaleet ja ympäristön.

RAISA:

Sarjakuva-Finlandialla palkitussa *Minä, Mikko ja Annikki* -kirjassasi² tulevatkin mielestäni oivallisella tavalla esiin nuo oikeudenmukaisuuteen liittyvät monimutkaiset, paitsi sosiaaliset myös ekologiset, ulottuvuudet. Monia tutkijoita on yhä enemmän alkanut kiinnostaa se, miten ekologiset ja sosiaaliset ongelmat ja niiden ratkaisut kytkeytyvät erottamattomasti yhteen³. Jotkut yhteiskuntatieteilijät tutkivat sitä, kuinka ilmastonmuutos tuottaa monenlaisia sosiaalisia ongelmia, kuten esimerkiksi köyhyyttä tai ihmisten massamuuttoliikkeitä elinkelvottomilta, liian kuumilta ja kuivilta alueilta tänne pohjoiseen.

Minun tutkimukseni fokus on puolestaan siinä, miten sosiaalisille ja ekologisille ongelmille voidaan paikantaa yhteiset juurisyyt tietynlaisiin uskomuksiin ja kuinka näitä ongelmallisia, kestävättömyyttä tuottavia ajatusrakennelmia voitaisiin purkaa nimenomaan taiteen avulla⁴. Mielestäni sinun sarjakuvateoksessasi nostetaan esiin tällaisia uskomuksia. Toisin sanoen kyseenalaistat taiteesi kautta nyky maailmassa itsestäänselvyyksinä pidettyjä totuuksia, jotka määrittelevät voimakkaasti nykyistä, esimerkiksi kuluttamiseen keskittyvää, elämäntapaamme. Tällaiset uskomukset, totuutena

2 Takalo 2014

3 Martusewicz, Edmundson & Lupinacci 2015; Plumwood 2002

4 Foster 2017; Foster, Mäkelä & Martusewicz 2019; Foster & Turkki 2021

pitämämme asiat ja arvot, aiheuttavat monenlaisia ongelmia paitsi ihmisten välille mutta myös ihmisen suhteissa muihin eläimiin ja ympäristöönsä⁵.

TIITU:

Olen varmaan tehnyt sen tiedostamatta ja osittain sen takia, että itse vakaasti uskon joihinkin asioihin, jotka eivät välttämättä ole valtavirran ajatusten mukaisia. Siinä mielessä olen tehnyt sen tiedostaen, että jostain on tullut ajatus, että tämä pitää sanoa ääneen, tämän haluan kertoa. Jos se ei olisi valtavirrasta poikkeava ajatus, niin sittenhän sitä ei tarvitsisi edes sanoa. Esimerkiksi vanhojen rakennusten purku aiheuttaa itselleni niin voimakkaan tunnereaktion, ettei ole muuta mahdollisuutta kuin tehdä siitä sarjakuvaa. Koen, että sitä asiaa on pakko käsitellä ihan vain oman mielenterveydenkin kannalta – vaikkei *Minä, Mikko ja Annikki* -sarjakuvassa olekaan kyse mistään itseterapiasta.

RAISA:

Eikä pariterapiastakaan: kirjan otsikossa oleva Annikki ei siis sinun ja Mikko-puolisosi rinnalla viittaa kolmiadraamaan vaan Annikki-nimiseen puutalokortteliin Tampereella. Kirjahan kertoo siitä, kuinka osallistuitte Annikin pelastamiseen hakeutumalla osaksi korttelin asumisyhteisöä ja remontoimalla sinne itsellenne kodin. Kirja on kuitenkin paitsi omaelämäkerrallinen myös laajempi kaupunkihistoriallinen kuvaus. Se kertoo Tampereen kasvusta merkittäväksi teollisuus- ja

5 Keto & Foster 2021

työläiskaupungiksi ja toisaalta vanhojen talojen purkuvimmasta, mitä kaupungissa on harrastettu 1960-luvulta tähän päivään saakka. ”Uusi on parempi kuin vanha” -uskomusta kirjassa tunnutaan kritisoivan useammankin esimerkin kautta.

TIITU:

”Uusi on parempi kuin vanha” -ajattelu perustuu siihen, että uusi on halvempi kuin vanha. On todella paljon kalliimpaa restauroida tai korjata vanha rakennus kuin purkaa vanha ja rakentaa uusi tilalle. Olen kirjassa kertonut myös kenkien tarinan⁶. Olin niiden kenkien, jotka nyt olen lahjoittanut kenkämuseoon, kolmas käyttäjä. Käytän muistaakseni kolme sivua siihen, että kerron, mistä ne on ostettu. Haastattelin kenkien aikaisempia käyttäjiä niiden käytöstä. Kerron myös siitä, missä minä olen niitä käyttänyt, ja kuinka monta kertaa olen vienyt ne suutarille. Eivät ne olleet mitenkään erityisen hienot kengät, vaan ne olivat vain kengät. Halusin kuitenkin kuvata sen, että niilläkin on joku tarina. Tietysti kenkien tarina toimii symbolina sille, että myös vanhalla talolla on aina jokin tarina. Talo ei ole vain rakennus, vaan se on osa laajempaa historiaa ja osa ihmisten elämää. Kengillä samoin on oma tarinansa, mutta vähän lyhyempi historia vain.

RAISA:

Tuon tarinallisuuden kautta esineistä ja paikoista tulee merkityksellisiä. Ne eivät ole vain tyhjää materiaa, kuolleita kuoria, vaan elämää täynnä olevia asioita, joista haluaa pitää

6 Takalo 2014, 184–186

myös huolta. Itselleni esimerkiksi sellaiset vaatteet, joihin liittyy jokin muisto, ovat kaikista tärkeimpiä enkä halua luopua niistä. Samoin omaan kotiin liittyvät tarinat siellä asuneista henkilöistä, pihapiirin muutoksista ja alueen erityispiirteistä saavat tuntemaan yhteenkuuluvuutta vanhaan taloon ja laajemminkin asuinpaikan historiaan. Olen aina ajatellut, että talojen purkuvimma liittyy nimenomaan jatkuvan kasvun ideologiaan: hamuamme jatkuvasti jotakin uutta, isompaa ja parempaa. Nyt huomaa, että se kytkeytyy myös historiattomuuteen eli siihen, että emme ymmärrä sitä, kuinka esineiden ja rakennushistorian kautta linkitymme myös ajallisesti toisiimme pitkissä sukupolvien ketjuissa. Ymmärrys näistä ketjuista muodostaa elämästämme merkityksellisen kokonaisuuden.

TIITU:

Niin, en kuitenkaan kirjassani halua luoda sellaista mielikuvaa, että kylläpä ihmiset olivat tyhmiä 1960-luvulla, kun ne kaiken halusivat purkaa. Halusin pikemminkin ymmärtää sitä aikaa ja kuvaankin niitä ihan järjettömän kokoisia muutoksia, mitä 60-luvulla tapahtui. Kaikissa todella isoissa asioissa – käyttäytymisessä, sukupuolirooleissa ja taiteessa – tapahtui tuolloin merkittäviä muutoksia. Koko ajan mentiin kovaa vauhtia kohti tulevaisuutta, ja siihen tulevaisuuteen eivät vain kuuluneet ulkovessat ja kylmät eteiset. Toisaalta siis ymmärrän myös tosi hyvin sitä, miksi vanhoja rakennuksia ei nähty säilyttämisen arvoisina. Nyt onneksi nähdään vähän paremmin, mutta kyllähän vanhoja taloja vieläkin puretaan.

RAISA:

Meidän omien vanhempiemme sukupolvi on vielä elänyt aikana, jolloin tulevaisuus näytti valoisalta ja moni asia muuttuikin uudistusten myötä paremmaksi. Sisävesi ja juokseva vesi helpottivat monien arkielämää. Nyt me elämme täällä Suomessa sellaisessa materiaalisessa yltäkylläisyydessä, että uudistuksina ja parannuksina markkinoidut muutokset eivät enää lisääkään ihmisten koettua hyvinvointia⁷; päinvastoin, pakkomielle kasvuun, kehittymiseen ja kuluttamiseen tuntuu vain kiihdyttävän ihmisten pahoinvointia. Puhumattakaan siitä pahoinvoinnista ja tuhosta, mitä ihminen aiheuttaa muulle elämälle tuhlatessaan jatkuvasti lisää luonnonvaroja tavaroiden valmistamisen raaka-aineeksi ja suoltaessaan samaan aikaan toisesta päästä jätettä ilmakehään, vesistöihin ja maaperään.

TIITU:

Kyllähän ihmislajin menestys perustuu käytännössä kokonaan muiden lajien ja mineraalien täydelliseen riistoon – siis jos ajattelee sitä, että miten asioita tuotetaan. Eli on hirveän hyvä kysymys, että onko ihmisellä todella siihen oikeus. Onko meillä esimerkiksi oikeus kasvattaa puuvillaa, että saamme teepaitoja?

RAISA:

Tampereenkin vaurastuminen on aikanaan liittynyt puuvillaan, jota rodullistetut orjat ovat Amerikassa keränneet. Toisin sanoen Tampereen kehittymisen taustalta paljastuvat kolonialismiin ja rasismiin perustuva riisto eli sosiaalinen epä-

oikeudenmukaisuus. Nyt tiedetään, että puuvillan tuotanto kuluttaa kestävämmän määrän vettä, mikä on tietysti ekologisesti epäoikeudenmukaista. Onko sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä yhteiselo ihmisen ja muun elämän välillä ylipääntään mahdollinen? Meidän täytyy kuitenkin aina esimerkiksi tavalla tai toisella tavalla tappaa joku toinen elääksemme itse.

TIITU:

Niin, kyllähän kaikki muutkin petoeläimet tappavat toisia eläimiä tai kasvissyöjät syövät kasveja, mutta ihminen on kehittänyt tappamisen ja riiston niin pitkälle. Mihin asti meillä ihmisillä on siihen oikeus? Koko ajan puhutaan esimerkiksi talouskasvusta ikään kuin se olisi ainoa tavoiteltava asia, ja kaikki muut tavoitteet olisivat tyhjänpäiväistä haihattelua. Ongelmallista on se, että talouskasvu perustuu kulutukseen ja tavaroiden tuottamiseen eli lopulta luonnonvarojen käyttämiseen jatkuvasti enemmän ja enemmän. Olen pitkään miettinyt esimerkiksi kahvin hintaa. Se on ihan älyttömän halpaa verrattuna siihen, miten kaukaa se tuodaan ja miten paljon sen tuottamiseen kulutetaan luonnonvaroja. Sen, paljonko se kuluttaa meidän maapalloamme, olisi hyvä näkyä siinä tuotteen hinnassa. Kahvista voisi tulla erityisherkkua, jota juotaisiin vain todella hienoissa juhlissa. Nykyään työpaikoilla keitetään pannullinen kahvia, joka kaadetaan kahden tunnin päästä viemäriin.

RAISA:

Jonkin verran valtamediaankin on alkanut nousta kriittisiä äänensävyjä eli ajatuksia siitä, että ekokriisin ratkaisemiseksi mitään muuta vaihtoehtoa ei ole kuin kulutuksen

vähentäminen. Silti edelleenkin poliittiset puolueet eivät aja kulutuksen leikkaamista ja talouskasvun tavoittelusta luopumista. Kirjastasi välittyy selvästi tällaisen kasvuideaalin ja kulutuskulttuurin kritisointi.

TIITU:

Kyseessä taitaa tosiaan olla sukupolvikysymys. Olin kerran vieraana ikäihmisten lukupiirissä, johon minut oli kutsuttu, koska olen *Minä, Mikko ja Annikki* -teoksessani käsitellyt nimenomaan heidän oman kaupunginosansa historiaa. Siellä oli paljon väkeä, ja he halusivat kovasti puhua kirjastani – mutta vain yksi oli lukenut kirjan. Ihmiset heittelivät sellaisia kommentteja, kuten ”ei olisi tarvinnut Annikin korttelia säästää”, ”väärin on remontoitu” ja ”verorahoilla on korjattu”. Sanoin, että jos olisitte lukeneet kirjan, niin tietäisitte, ettei se ihan noin ole, vaan pankista lainatuilla rahoilla on kortteli korjattu. Saman tein lähti keskustelu siihen isoon mörköön, eli Tampereen vanhaan tavara-asemaan, joka nyt on siirretty ja kunnostettu. Sitäkään ei olisi kuulemma tarvinnut säästää. Valtio kuulemma huijasi Tampereen kaupunkia ostamaan kiinteistöt, joista tuli kiistanalaisia ja jotka olisi pitänyt vain purkaa.

En tiedä, kauanko tapahtuma kesti, mutta tuntui kuin se olisi kestänyt viisi tuntia. Jouduin koko ajan puolustelemaan sitä, miksi minun kotini on pitänyt säästää. Se oli ihan hirveen kummallinen tilanne. Se yksi ihminen, joka oli lukenut kirjan, yritti vähän toppuutella sitä keskustelua. Sitten ymmärsin, että minähän elän kuplassa, jossa ihmiset haluavat säästää vanhoja taloja ja asua niissä, koska näkevät niissä jotakin arvoa. Sitten on niitä ihmisiä, jotka eivät näe. He sanovat,

että se on teille vain sellaista nostalgiaa siellä asuminen. Mitent se on minulle nostalgiaa, kun olen Hervannasta kotoisin? Ei minulle ole nostalgiaa asua 110 vuotta vanhassa talossa.

RAISA:

Eikö tuo ole aika tyypillinenkin tilanne, että silloin, kun nimenomaan kyseenalaistetaan niitä vallalla olevia uskomuksia – kuten tässä tapauksessa ajatusta jatkuvasta kasvusta ja kehityksestä – joutuu näkemystään perustelemaan enemmän. Samalla tavalla siellä piirustuskurssilla kyseenalaistit heteronormatiivisuutta ja puolustit homoja.

TIITU:

Kyllä, mutta en vain tajunnut, että lukupiirissä voisin joutua siihen tilanteeseen. Minun mielestäni on myös ihan hyvä olla omassa kuplassa, kunhan vain tiedostaa, että on myös muita kuplia. Välillä kuplien tiedostaminen tulee esiin tuolla tavalla aika aggressiivisesti: ai, kaikki eivät ajattelekaan samalla tavalla asioista.

RAISA:

Se varsinkin tuntuu ihmisiä hämmästyttävän, jos korostaa jotakin muuta kuin asioiden taloudellista arvoa. Talouspuhe on vaivihkaa hiipinyt vähän jokaiselle elämän sektorille. Kouluissa ja sairaaloissa toimintoja muutetaan tehostamisen nimissä nimenomaan taloudellisiin perustein; enää käytänteitä ei kehitetä kasvatustieteellisiin tai lääketieteellisiin tutkimuksiin pohjautuen. Talouspuheeseen liittyy myös välinearvoinen ajattelu eli tapamme kohdella toisia ihmisiä ja muita luonto-

kappaleita vain resursseina itsellemme. Kehitysvammaisen ihmisen, joka ei ole niin sanottu tuottava kansalainen, koetaan jotenkin vähemmän arvokkaaksi yhteiskunnassa kuin ei-vammaisen ihmisen. Vastaavasti puulla on arvoa vasta, kun ihminen kaataa sen ja muuttaa sen rahaksi. Myös eläinten tehotuotanto on mahdollista, koska emme näe lehmällä itseisarvoa, vaan ainoastaan välinearvoa ihmiselle lihana tai maitona.

TIITU:

Olen viime aikoina pohtinut aika paljon eläinten oikeuksia liittyen omaan henkilökohtaiseen elämäni. Olen käytännössä ollut kasvissyöjä yli kymmenen vuotta, mutta en ole koskaan tietoisesti tehnyt päätöstä siitä – parisuhteen myötä en vain ole syönyt lihaa. Kasvisruokavalio ei ole ollut osa identiteettiäni, enkä vieläköän koe sitä oleelliseksi osaksi identiteettiäni, mutta muutama viikko sitten heräsin ajatukseen, että ehkäpä olisi kuitenkin tärkeätä alkaa nimetä se. Yhtäkkiä se, että olen kasvissyöjä, alkoi tuntua tosi isolta asialta: tajusin lihansyönnin ja tehotuotannon hirveän epäoikeudenmukaisuuden eläimille. Toki olen tajunnut sen jollain tasolla koko ajan, koska eläinten kärsimys on tuntunut ihan liian isolta asialta minulle jo lapsena. Varmasti monilla on samanlaisia lapsuudenkokemuksia vaikkapa ongella olemisesta kuin minulla. Ensinnäkin oli vaikeata laittaa se mato siihen koukkuun. Sehän oli kyllä hauskaa, kun kala söi, mutta sitten se hauskuus loppui, kun tajusi, että minunhan pitää tappaa se kala.

Minun on ollut aina jotenkin vaikeata syödä sellaista lihaa, joka näyttää siltä elävältä eläimeltä, eli esimerkiksi savusilakkaa tai kokonaista broileria. Ne muistuttavat siitä, että

ne ovat joskus olleet eläviä otuksia. Jauheliha tai tonnikala eivät näytä ollenkaan enää alkuperäisiltä eläimiltä. Nykyään liitänkin ruoan tehotuotannon epäoikeudenmukaisuuteen. Kalan syöntihän voisi toki ekologisessa mielessä olla järkevämpää kuin kaukana tuotetun soijasta valmistetun kasvis-syöjälle soveltuvan höyrysyönnin, mutta koska eläimen tappaminen on minulle ollut aina jotenkin vaikeata, niin miksi minä sitten tekisin sitä – tai tehotuotannon kautta vä-
lillisesti osallistuisin siihen?

RAISA:

Onko kestävyysongelman ja epäoikeudenmukaisuuden ydin itseasiassa se, että ruoantuotanto ja eläimen tappaminen vie-
dään niin kauas meistä? Sellaista ruokaa on helpompi syödä, joka ei kiusallisesti muistuta meitä siitä, että joku toinen elävä olento on uhrannut elämänsä meidän lautasellemme. Ruoan syöjä ei joudu kohtaamaan tappamista eikä näin olleen vä-
littömästi siihen liittyviä eettisiä kysymyksiä. Välittäminen ja huolenpito vähenevät, mitä etäisemmäksi toinen koetaan. Meidän on helpompi välittää niistä, jotka ovat meitä lähellä tai itsemme kaltaisia.

TIITU:

Voi olla, että näkökulmani ruokaan olisi ihan eri, jos olisin elänyt 100 vuotta sitten, jolloin syötiin sika, joka oli itse kasvatettu ja jolle oli syötetty talon laskiämpärin jätteet. Meidän ei tarvitse enää edes käsitellä lihaa niin kuin esimerkiksi äitini, joka hakkasi niitä pihvejä lihanuijalla 80-luvulla. Jalostus on viety aina vain pidemmälle ja pidemmälle. En tiedä,

olisiko suhteeni lihansyöntiin erilainen, jos olisin elänyt toisella aikakaudella tai toisenlaisessa ympäristössä. Koska olen ollut koko elämäni vieraantunut eläinten kasvatuksesta, niin eläinten tappamiseen osallistuminen vain tuntuu väärältä. Millä oikeudella – varsinkin, jos itse en edes ole metsästänyt sitä lihaa – söisin toista eläintä?

RAISA:

Ihminen on jostain syystä katsonut oikeudekseen asettua muun elämän yläpuolelle. Meidän moderni maailmankuvamme onkin niin sanotusti ihmiskeskeinen. Ekokriisiin liittyvät monimutkaiset ongelmat, kuten ilmaston lämpeneminen, pölyttäjien häviäminen ja monet muut, ovat pikkuhiljaa kuitenkin osoittaneet sen, ettei ihmistäkään voi olla olemassa ilman toimivia ekosysteemejä. Olemme muusta elämästä täysin riippuvaisia. Suomalaisissa opetussuunnitelmissa esiintyykin käsite ”ekososiaalinen sivistys”, joka tarkoittaa pohjimmiltaan sitä, että meidän tulisi nostaa ekologiset arvot kaikkein tärkeimmiksi päätöksiä tehtäessä. Toisaalta meidän tulisi huolehtia myös sosiaalisen oikeudenmukaisuuden eli ihmisoikeuksien toteutumisesta. Talous taas pitäisi järjestää niin, että maapallon rajalliset resurssit jakautuisivat tasaisesti kaikkien kesken.⁸

Ekososiaalisen sivistyskäsitteen lisäksi omaan ajatteluuni on vaikuttanut hyvin merkittävästi pohjoisamerikkalainen ekososiaalisen oikeudenmukaisuuden⁹ ajatus. Sen on kuvattu

8 Salonen & Bardy 2015; Foster, Salonen & Keto 2019

9 Engl. EcoJustice, ks. Martusewicz ym. 2015

koostuvan kolmesta näkökulmasta, ja niistä ensimmäistä olemmekin jo käsitelleet eli sitä, että meidän tulisi tarkastella kriittisesti omassa kulttuurissamme esiintyviä arvoja, tapoja ja uskomuksia, jotka aiheuttavat tuhoa paitsi ihmiselle itselleen myös ympäristöllemme. Olemme puhuneet ainakin ihmiskeskeisyydestä, välinearvoisuudesta, kulutuskulttuurista ja uskosta jatkuvaan kasvuun.

Toisaalta ekososiaalisen oikeudenmukaisuuden viitekehys korostaa sitä, että yhtä tärkeätä kuin tunnistaa kestämyyttä tuottavia arvoja ja rakenteita, olisi ekokriisin ratkaisun kannalta tunnistaa myös kestäviä tapoja eli sellaisia perinteitä, jotka ruokkivat ihmisen harmonista yhteiseloä muun elämän kanssa. Tällaisiin kestäviin perinteisiin viitataan ”kulttuurisen yhteisvaurauden” käsitteellä. Lisäksi meidän tulisi vaalia myös ”luonnollisia yhteisvaurauksia” eli puhdasta vettä, ilmaa ja maaperää.

TIITU:

Kävin kerran Lohjalla Tytyrin kaivoksessa. Siellä ei ole fossiileja, koska maaperä on niin vanhaa, ettei silloin ollut vielä edes yksisoluisia otuksia olemassa. Käytännössä kivi on siis ajalta ennen elämää maapallolla. Nyt sitä kalliota sitten louhitetaan. Tietysti siellä esiteltiin kaikennäköisiä louhintavälineitä ja muita – mutta minä aloin miettiä, että onko meillä oikeutta tähän. Alkoi tuntua jotenkin oudolta ja epämuikavalta, kun ymmärsin, miten vanhaa se kallioperä on. Silti me ihmiset vain pistämme sen paloiksi. Kaivostoimintaa on ollut siellä 125 vuotta, eli se on siis vanha kaivos. Mutta montako miljardia vuotta sitten se kivi on syntynyt? Siinä aikaperspektiivissä

se kaivostoiminta on vasta aivan viime päivinä keksitty juttu. Kun sitä maata louhitaan, niin sitä ei sitten saa enää takaisin. Onko meillä ihmisillä oikeus louhia sitä kiveä?

RAISA:

Tämä kaivosesimerkki oli mielestäni hyvä osoitus ekososiaalisesta oikeudenmukaisuuskompassistasi: huolestuit siitä, kuinka ihmisen kaivostoiminta ottaa miljoonia vuosia vanhan kiven surutta omaan käyttöönsä, eikä maaperää osata vaalia yhteisvaurautena. Joissain maissa myös esimerkiksi vesi on yksityistetty tai ilman laatu on mennyt niin huonoksi, ettei puhtaan hapen hengittämistä voida pitää enää itsestäänselvyytenä. Myös *Minä, Mikko ja Annikki* -teoksesi alkaa siitä, kuinka Tammerkoski syntyi soraharjun pettäessä vesimassojen voimasta 7500 vuotta sitten. Myöhemmin koski kuitenkin valjastettiin palvelemaan tehtaita ja nykyään sähkölaitosta. Tamperetta ei olisi olemassa ilman tuota koskea. Mielestäni tuot sarjakuvassasi esiin myös kulttuuristen yhteisvaurauksien vaalimisen tärkeyttä, esimerkiksi yksinpärjäämisen ja yksilökeskeisen modernin kulttuurin sijaan entisaikojen viisaudesta ammentavaa yhteisöllisyyttä.

TIITU:

Emme olisi yksin pystyneet kokonaista korttelia pelastamaan ja remontoimaan, vaan siinä tarvittiin nimenomaan yhteisön voimaa. Toteutimme Annikin korttelin peruskorjauksen ryhmärakennuttamishankkeena, jossa jokainen osakas oli mukana tasa-arvoisena toimijana. Ei siis ollut jotain grynderiä, joka olisi korjannut asunnot ja myynyt ne sitten

osakkaille, vaan me olimme siinä kaikki yhdenvertaisina mukana alusta alkaen. Itse asiassa tällainen on aika harvinaista, mikä on tosi jännä juttu, koska se on ihan mahdollista – me olemme todistaneet sen.

Meillä on korttelissa myös kierrätyshuone, jossa ilmeisesti ainakin lastenvaatteet ja lehdet kiertävät hyvin. Kerran naapurilaittoi korttelin pikaviestimeen kysymyksen, että haluuko joku kokoa 38 olevat kumisaappaat. Minä vastasin heti, että tarvitsen, ja kävin hakemassa ne – tulivat kuin tilauksesta. Meillä on myös lainaamo, mistä saa lainata esimerkiksi sellaisia esineitä, joita ei tarvitse joka asunnossa olla, esimerkiksi sellaiset viinilaatikoiden alle tulevat puiset telineet ja iso määrä kuohuviini- ja punaviinilaseja – ja verenpainemittari ja voileipägrilli. Voileipägrilliä ei todellakaan käytetä päivittäin, joten sen voi antaa ja ottaa lainaamosta. Joskus on käynyt niin, että jos on vienyt jotakin kierrätyshuoneeseen, niin joku on kokenut, että se olisikin kätevä lainaamossa ja laittanut sen lainaamon puoleiselle hyllylle siinä samassa huoneessa. Lautapelejä on myös paljon, ja kerhotilassa on kirjahylly, josta voi lainata kirjoja. Minä olen kerhotilan kirjastonhoitaja. Meillä on myös esimerkiksi niin hyvä pyykkitupa, ettei asukkaiden tarvitse omistaa omaa pesukonetta. Pesutuvassa on kaksi isoa pesukonetta ja yksi pienempi sekä kuivausrumpu. Olemme ihan järjestelmällisesti keskittyneet siihen, että ihmisten ei tarvitsisi omistaa niin paljon.

Meillä on myös yhteissauna, joka tietysti kuluttaa vähemmän energiaa, kun kymmenen ihmistä käy samaan aikaan saunassa sen sijaan, että ihmiset kävisivät omassa saunassaan tai omalla vuorollaan. Yhteissauna on myös todella tärkeä

sosiaalinen tilaisuus: jos joku ei käy saunassa, niin on tosi vaikea tietää, mitä hänelle kuuluu. Lauantaisin ja keskiviikkoisin saunavuorot on jaettu sukupuolen mukaan ja maanantaisin on sekasauna. Tietysti saunasta voi varata omiakin vuoroja.

RAISA:

Jos ajattelee suomalaista kulttuuriperintöä, niin tuo yhteissaunahan on hyvä esimerkki yhteisvaurauden, eli tässä tapauksessa eräänlaisen yhteisöllisyyden tunteen, vaalimisesta. Korttelisaunat olivat aiemmin hyvin yleisiä – siis silloin, kun tällaisia Annikin tapaisia asuinkortteleita vielä oli olemassa. Yleisten saunojen suosio tuntuu tosin onneksi olevan taas nousussa, ainakin isoissa kaupungeissa.

TIITU:

Yhteissaunominen on mielestäni myös eräänlaista vakauden ylläpitoa. Tuntuu, että se toimii yhteisöllisyyden rakentajana myös sen takia, että kun siellä ollaan alasti, niin ei ole mitään väliä, minkälaiset vaatteet kenelläkin on jäänyt sinne pukuhuoneeseen. Eikä siellä saunassa ole kenelläkään puhelimia tietenkään mukana. Siellä ollaan oikeasti läsnä, koska ei ole sitä puhelinta, joka veisi huomion. Siellä voi myös olla vain hiljaa eikä tarvitse edes puhua kenellekään, jos ei huvita. Se on myös mielestäni tosi tärkeää. Pahimpaan korona-aikaan, ennen kuin rokotukset oli kehitetty, meillä ei voinut olla yhteissaunavuoroja. En edes tiennyt mikä viikonpäivä oli, kun ei ollut sitä saunan tuomaa viikkorytmiä. Kun yhteissaunominen jäi pois, niin huomasi todella sen tärkeyden.

RAISA:

Kuten silloin peruskorjausaikana, teillä harrastetaan varmaan myös edelleen talkootyötä. Talkootöiden tekeminen tuntuu olevan vähän sellaista kadonnutta kansanperinnettä. Urheiluseuroissa tehdään vielä talkootyötä. Toisaalta tiedetään, että nykyään tietyissä lajeissa myös lasten ja nuorten urheiluseurat käyttävät palkkavalmentajia, mikä lisää harrastajien kustannuksia ja sulkee näin köyhien perheiden lapset kokonaan ulos näistä lajeista.

TIITU:

Ihmisillä ei ole enää oikein aikaa mihinkään talkoohommiin. Ilmeisesti esimerkiksi siirtolapuutarhoissa on pitänyt järjestää niin, että jos ei voi osallistua nurmikonleikkuuseen talkootyönä, niin sitten pitää maksaa jotakin, koska työ pitää tilata joltakin ulkopuoliselta. Meillä taas on ainakin kaksi kertaa vuodessa yleistalkoot, mutta muutenkin meillä pyörii käytännössä kiinteistöhuolto omalla porukalla. Talkkarivuoro on kuuden viikon välein aina ryhmässä. Silloin siivotaan yhteiset tilat, joita meidän yhtiössämme on aika paljon.

Sekään ei ole ihan vähäpätöinen asia, että meidän asuntemme ulko-ovet aukeavat sisäpihalle. Sekin lisää yhteisöllisyyttä yhteisten tilojen lisäksi. Pyykkituvassa ja saunassa voi helposti kohdata naapurin ilman että tarvitsee järjestää mitään yhteistapaamista. Näinhän se on aikaisemmin toiminut, 100 vuotta sitten. Koska ihmisillä oli pienet asunnot, piha oli tärkeä. Yhteisöllisyyden mahdollistaminen vaatii tietysti konkreettisia asioita, esimerkiksi juuri tietynlaista arkkitehtuuria. Arkkitehtuuri onkin aiemmin tukenut yhteisöllisyyttä,

mutta nykyrakentamisessa se ei tue. Toisaalta nykyään onneksi rakennetaan kuitenkin esimerkiksi senioriasuntoloihin yhteisiä tiloja, joissa kenenkään ei tarvitse olla emäntä tai isäntä, vaan sinne yhteiseen tilaan voi vain mennä ja kohdata naapurin.

Meillä on myös asukaskokouksia – ja nimenomaan asukaskokouksia. Kyllähän taloyhtiöissä on aina osakaskokoukset, mutta me koimme alusta alkaen tärkeäksi, että asioista ovat päättämässä ne ihmiset, jotka asuvat siellä, ei vain ne, jotka omistavat. Kului varmaankin noin vuosi, että saimme yli-päätänsä yhteiset säännöt laadittua. Puhuimme esimerkiksi paljon siitä, miten ja missä asioista voidaan keskustella. Voiko esimerkiksi miesten saunan lauteilla tehdä päätöksiä? Monesti meillä saattaa keskustelu alkaa saunassa, mutta sitten se keskustelu viedään saunan ulkopuolellekin. Päätöksenteko täytyy myös tapahtua sellaisilla välineillä, että kaikilla on niihin pääsy. Kymmenen vuotta sitten se oli tietysti aikaa ennen älypuhelimia, mutta nyt on esimerkiksi sovittu, että pikaviestimissä ei tehdä kaikkia koskevia päätöksiä lainkaan, vaan isot päätökset tehdään vain asukaskokouksissa, joihin periaatteessa kaikilla on mahdollisuus osallistua.

Vähän ennen remontin valmistumista ja muuttoa aloimme miettiä näitä korttelin sääntöjä. Kiinteistöliiton säännöt, jotka löytyvät netistä, on vain ihan älytön lista kieltoja. Minä en halunnut asua sellaisessa paikassa, jossa vain listattaisiin kaikki kielletyt asiat. Me kirjoitimme tekstin, joka sai nimekseen Asukkaan opas, sen sijaan, että se olisi vaikka järjestys-säännöt. Itse asiassa Järjestysmääräykset oli sen Kiinteistöliiton paperin nimi. Meidän oppaassamme ei esimerkiksi

sanota, että meluaminen on kiellettyä, vaan sanotaan, että meluaminen olisi hyvä pitää piharakennuksessa. Mielestäni siitä oppaasta tuli ihan hyvä. Toki siellä on myös sellaisia ihan käytännön asioita, kuten että miten kaakeliuunia kannattaa käyttää.

RAISA:

Teillä on Annikin korttelissa mietitty paljon konkreettisia ratkaisuja siihen, miten ruokkia mahdollisimman hyvää yhteiseloä. Mielenkiintoista on se, miten olette itseasiassa elvyttäneet juuri niitä vanhoja perinteitä, mitä korttelimuotoisessa asumisessa on ollut. Kuten sanoitkin, esimerkiksi arkkitehtuuri voi olla ratkaisevassa asemassa siinä, kuinka yhteisölliseksi asuminen koetaan. Myös kaupunkisuunnittelussa tulisi enemmän miettiä ratkaisuja hyvän yhteiselon kannalta – eikä vain ihmisten kesken, vaan myös muun elämän, muiden eläinten ja kasvien, suhteen.

TIITU:

Ehkä sitä Tampereella kasvaneena ihmisenä pitää itsestään selvyytensä veden läsnäoloa. Tampere sijaistaa kapealla kannaksella kahden iso järven välissä. Koski pauhaa tuosta keskustan läpi, vaikei se nyt ole enää luonnontilassa ollut pitkiin aikoihin. Silti siinä on se vesi. Olin vuoden 2015 kesän Berliinissä ja tajusin, miten paljon sitä kaipasin. Ymmärsin siellä myös, että omaan kesäkokemukseen liittyy aina luontokokemus. En ollut tajunnut sitä ennen kuin sinä kesänä, kun sitä luontoa ei siellä toisessa ympäristössä ollutkaan. Siinä mielessä se oli hirveän hyvä reissu. Ymmärsin, miten paljon

se, että omasta kodista on vain seitsemän minuutin kävelymatka isoon metsään tai ison järven rannalle, merkitsee minulle. Sillä on tosi iso merkitys.

RAISA:

Ehkäpä jokamiehen oikeuksissa yhdistyvät luonnollisten ja kulttuuristen yhteisvaurauksien merkitys meille suomalaisille. Minäkin olen pitänyt käveleskelyä Tampereen Pyynikillä ja Kaupin rantakallioilla itsestäänselvytyksenä, mutta kun amerikkalaiset tutkijakaverini ovatkin alkaneet kysellä, että mikä tämä ”park” – puisto, kuten he luontoympäristöjä kutsuvat – on ja kuka sen omistaa, niin olen havahtunut siihen, ettei se meille suomalaisille ole ollenkaan oleellinen kysymys. Emmehän me useinkaan metsässä kävellessämme ajattele tai edes tiedä, kuka maan omistaa, koska saamme siellä vapaasti kuljeskella.

Yhdysvalloissa olen sikäläisen ystäväni kanssa vierailut heidän puistoissaan eli luonnonympäristöissä, jotka ovat olleet joko julkisen tai yksityisen tahon omistuksessa, mutta aina ne ovat olleet hyvin tarkoin hallittuja ja hoidettuja. Ne ovat usein myös pitkälle kaupallistettuja, eli niissä on matkamuistomyymälät ja monia erilaisia palveluita, kuten opastuksia ja työpajoja ostettavissa eri kohderyhmille. Tämä on tietysti ymmärrettävää, koska heidän on kerättävä varoja puiston pyörittämiseen. Meille suomalaisille olisi kyllä täysin käsittämätön ajatus se, että metsään täytyisi kulkea pääportin läpi ja poistua myymälän kautta. Amerikkalaisille meidän touhume taas näyttää todella vieraalta: palvelut jopa kansallispuistoissamme ovat täysin olemattomat. Toisaalta juuri se, että

olemme onnistuneet säilyttämään metsät ja rannat yhteisvaurauksina, joista jokaisella on yhtäläinen oikeus nauttia, herättää amerikkalaisissa kavereissani suurta kateutta. Amerikkalainen ekososiaalinen oikeudenmukaisuusajattelu haluaakin kääntää commodity- eli tuoteajattelun commons-ajatteluksi eli yhteisvaurauksien elvyttämiseksi¹⁰.

TIITU:

Minulla on paljon lapsuusmuistoja marja- ja sieniretkistä perheen kanssa. Minusta tuntuu, että me olimme aina jossain metsässä. Meillä oli lapsena myös siirtolapuutarhamökki, jossa näki vuodenvaihtumisen. – Mitä minä nyt ihan liikutuinkin, kun mietin tätä? Huomaan, että se on itselleni jotenkin todella tärkeätä, että voi seurata vuodenaikojen vaihtumista. En tiedä miksi.

Olisi erilaista, jos asuisi sellaisessa kaupungissa, jossa vuodenaikojen seuraaminen olisi mahdotonta tai se olisi vaikeampaa. Jos vain jostain puuston puusta näkisi, että, ai, nyt tuo vaahtera kukkii ja nyt siinä on keltaiset lehdet ja nyt siinä ei enää ole lehtiä ollenkaan. Jotenkin se on itselleni todella tärkeätä, että on oikeasti lähellä sitä luontoa ja näkee sen keväisen heräämisen ja syksyisen uinumaan painumisen.

RAISA:

Joka vuosi ensilumi on yhtä ihmeellinen asia, ja keväällä ensimmäiset hiirenkorvat tuntuvat joka kerta uudelta alulta. Kyllä ne minuakin liikuttavat. Ehkä ne ovat juuri niitä hetkiä,

10 Martusewicz ym. 2015

joissa järkiolennoksi itseään luuleva ihminen huomaakin koko kehollansa olevansa osa maailmaa, haltioituvansa pienistä maailman ihmeistä, tuntevan olevansa osa jotakin itseä suurempaa. Taidekin voi tarjota tällaisia ihmeen kokemuksia, havahduttaa meidät hereille jostakin tavanomaisesta arjen harmaudesta: ai, tällaiseltakin elämä ja maailma voi näyttää! Kohdatessani mykistävän maalauksen tai metsäpolun, lumoavan musiikkikappaleen tai rantakivikon, en etsi selityksiä kokemukselleni kivien tai siveltimenvetojen ominaisuuksista tai psyykeni tilasta, vaan lepään merkityksellisessä kokemuksessani ilman tarvetta sen kummemmalle järkeistämislle¹¹. Tiedän intuitiivisesti, että tämä tässä on hyvä ja oikea.

Ekososiaalisen oikeudenmukaisuusajattelun kolmas näkökulma liittyykin ihmisen mielikuvitukseen. Jotta voisimme rakentaa maailmasta paremman paikan, täytyy meidän ensin voida kuvitella se. Taiteen avulla mahdollisia maailmoja voidaan kuvitella ja ainakin leikisti koetella.¹² *Minä, Mikko ja Annikki* -kirja ammentaa historiasta, ja mielestäni siinä nimenomaan tunnustetaan niitä kestäviä perinteitä, jotka auttavat ihmistä elämään sopuissa ympäristönsä kanssa. Samalla kirjassa kuvataan myös rohkeata toisin tekemistä, ja niin se auttaa myös lukijaa kuvittelemaan vastuullisempaa maailmasuhdetta. Tuntuu siltä, että dystopioita, toivottomia kauhukuvia maailman tulevaisuudesta, on paljon helpompi viljellä niin uutisotsikoissa kuin taiteessakin. Nyt tarvittaisiin kuitenkin aktivistitaiteilijoita, jotka röyhkeästi kirjoittavat tai

11 Foster, Salonen & Sutela 2022, 124

12 Foster, Mäkelä & Martusewicz 2019

piirtävät utopioita, paremman, toiveikkaamman maailman kuvauksia. Jos meiltä menee toivo tulevaisuuden suhteen, niin eikö meillä silloin mene kaikki?

TIITU:

Tuo on mielestäni hirveän hyvä ajatus: tärkeätä on se, että näkee tulevaisuuden mielikuvituksessaan, eli että miten asiat voisivat olla toisin. Jos koko ajan vain keskitytään siihen, mikä on pielessä, niin se vie paljon voimia. Tietysti huonosti oleviin asioihin pitää keskittyä, mutta jos vain mennään ongelmasta toiseen, ei nähdä sitä, miten asioissa voitaisiin mennä eteenpäin.

RAISA:

Ongelmien osoittelu ei pelkäästään riitä, vaan täytyy osata kuvitella jotakin muuta tilalle. Nythän esimerkiksi pandemia, sota ja ympäristökriisit ovat aiheuttaneet sen, että elämäntapamme on monella tapaa ollut koetuksella. Viime vuosina monenlaiset kiellot ovat korostuneet ja monia saattaa ahdistaa se, kun vaaditaan, että ”kaikesta pitäisi tinkiä”. Henkisesti olisi kuitenkin parempi ymmärtää sitä, kuinka tietyistä asioista luopuminen voi tuoda tilalle jotain muuta, ehkäpä jotakin parempaa ja kestävämpää. Taiteilijat ovat erityisen hyviä kuvittelemaan sellaista, mikä ei heti ensimmäisenä muille tule mieleen.

TIITU:

Sellainen ajatus, että asioihin ei voisi itse vaikuttaa, tuntuu elävän hirveän voimakkaana. Minä olen aina itse ollut sellainen, että järjestän kaikennäköisiä asioita. Esimerkiksi

nuorempana kun halusimme jonkin bändin Tampereelle, niin sitä sitten järjestettiin sille bändille keikka Tampereelle. Ei minulle tullut mieleenkään, että se olisi ollut mahdotonta.

Kun Tampereen kaupunki on päättänyt purkaa vanhan talon, niin ihmisille iskee sellainen voimattomuus. He ajattelevat, ettei yksittäinen ihminen voi tehdä mitään. Onhan vaikuttaminen paljon vaikeampaa yksin, mutta porukalla se ainakin on mahdollista. Esimerkiksi Annikin tapauksessa korttelin viimeiset yksityisomistajat kieltäytyivät myymästä asuntojaan, joten niitä ei heti pahimpaan purkuaaltoon saatu purettua. Minä olenkin tuossa kirjassa kokenut tärkeäksi näyttää sen, että kun Annikin asukkaat kokivat purkuaikeet vääriksi, he lähtivät toimimaan. Purku-uhka oli ollut niskassa jo pitkään, kun ympäriltä olivat talot yksi kerrallaan hävinneet, mutta vuoden 1990 asuntomessut Tampereella muodostivat asukkaille konkreettisen uhan, kun he huomasivat messujen karttaan korttelin tilalle merkityn puiston. Myöhemmin porukka on vaihtunut ja kaiken näköistä on tullut vastaan, mutta kaikkien meidän yhteispainoksellamme olemme saaneet korttelin pelastettua. Se on mahdollista.

Kerran yhdessä tilaisuudessa oli ihminen, joka koki tärkeäksi, että ikäihmisille pitäisi järjestää tietokoneopetusta. Hänellä oli tietokonealan koulutusta tai ainakin osaamista itsellään. Sanoin hänelle, että sellainen tilaisuushan on ihan mahdollista järjestää. Hervannan kirjastolta voit varata Tietotorin ja ilmoitat vain omalle yhteisölle ja vaikkapa julistein kaikille, että nyt olisi tietokoneopetusta tarjolla. Varmasti tulisi paljon ihmisiä, varsinkin jos se ei maksaisi

mitään. Jotenkin se ihminen ei tajunnut – vaikka hänellä oli siihen osaaminen ja kirjastolla oli ilmaiset tietokoneet – että hänen olisi ylipäänsä mahdollista itse tehdä jotain. Jotenkin ihmiset odottavat, että jostain ylhäältäpäin joku järjestää kaiken ja että joku auktoriteetti sanoo, että milloin ja missä mitään tapahtuu. Itse olen aina elänyt sellaisessa tee se itse -kulttuurissa, että ajatus siitä, että tarvitsisin auktoriteetin jonkun asian järjestämiseen, tuntuu vieraalta. Ehkäpä se tuntuisi jopa vähän hankalalta ajatukselta, että joku ylhäältäpäin tulisi siihen sorkkimaan, että miten tämä homma hoidetaan.

RAISA:

Olen samanlainen, tykkään järjestää itse asioita, varsinkin jos näen, että jonkun asian voisi hoitaa itse paremmin. En ymmärrä ollenkaan sellaista, että valitetaan jostain ja sitten seistään tumput suorina odottamassa, että joku muu hoitaisi asiat kuntoon. Oma lastani kun seuraan, olen itseasiassa vähän huolestunut siitä, että oppiiko hän ollenkaan oma-aloitteisuutta. Kaikki lapsen elämässä on nykyään niin aikuisten ohjelmoimaa. Kaikki on aina valmiiksi pureskeltua. Vielä kun ihannekoululainen on hiljainen, kiltti ja totteleva, niin eihän lapsista voi kasvaa muuta kuin auktoriteettiuskovaisia. Sitten niistä lapsista ja nuorista kasvaa ehkä tehokkaita työntekijöitä, jotka hoitavat työnsä mekaanisesti ja kyseenalaistamatta työn mielekkyyttä tai työpaikan arvoja. Toisaalta joku saattaa kyllä jossain vaiheessa havahtua olevansa työssä, jossa joutuu toimimaan omien arvojensa vastaisesti.

TIITU:

Minulle se olisi kyllä tosi ristiriitainen ajatus, että olisin arvojeni vastaisessa työssä. Sairastuin vakavasti 2015 ja opin todella konkreettisesti sen, että elämä on ainutkertainen¹³. Siksi minusta tuntuu käsittämättömältä, että ihmiset ovat huonossa työpaikassa tai parisuhteessa siinä ainutkertaisessa elämässään. Varsinkin kun Suomen kaltaisessa maassa voi valita. Tämä saattaa nyt kuulostaa tosi ylimieliseltä, mutta minä olen itse elämässäni valinnut köyhyyden, sen sijaan että tekisin työtä, joka olisi omien arvojeni vastaista. En ole ajatellut sitä, mistä saisin rahaa, vaan mitä haluaisin tehdä. Olen siis valinnut taloudellisen puolen sijasta elämänlaadun.

Ihmisillä on erilaisia motivaation lähteitä työssään: itseäni ei työntekoon motivoi raha. Joku toinen voi valita työnsä sen perusteella, että hänellä on tasainen toimeentulo. Minulle taas yksi isoimmista arvoista on vapaus – esimerkiksi tehdä sarjakuvakirjoja. On tärkeitä, että minun ei tarvitse miettiä vaikkapa taloudellista puolta ollenkaan tehdessäni kirjaa. Myös ajallinen vapaus ja se, että voin itse valita omat yhteistyökumppanini, ovat minulle tärkeitä asioita. Ymmärrän kyllä sen, että talous voi aiheuttaa jollekin ahdistusta ihan hirveästi, jos ei esimerkiksi tiedä, millä maksaa vuokransa ensi kuussa. Aiheuttaahan se ahdistusta – tiedän sen kokemuksesta.

13 Tiitu kertoo omaelämäkerrallisessa *Memento mori* -sarjakuvateoksessaan siitä, miten hän sai yllättäen aivoverenvuodon 38-vuotiaana ja miten pitkä toipumisaika sai pohtimaan elämän tarkoitusta syvemmin (Takalo 2020).

RAISA:

Minullekin vapaus on arvo, josta en halua, enkä voi, luopua. Kyllähän vapaus liittyy myös oikeudenmukaisuuteen sikäli, että jos kaikilla olisi vapaus olla sellainen kuin on ja vapaus toteuttaa itseään sellaisena kuin on, niin eikö se silloin olisi nimenomaan oikeudenmukaista. Jokaisella ihmisellä olisi itseisarvo ilman, että olisi niin sanottu tuottava kansalainen tai että kanalla olisi vapaus olla arvokas ilman, että siitä olisi mitään hyötyä ihmiselle. Vapaus ja oikeudenmukaisuus kytkeytyvät siis myös elämän moninaisuuden ja itseisarvoisuuden kysymyksiin.

Mitä sinä itseasiassa ajattelet oman työsi arvosta? Mikä on sinun oma näkemyksesi siitä, että mikä merkitys sinun sarjakuvillasi on? Sinuahan pidetään usein paitsi taiteilijana myös aktivistina. Näetkö taiteella kuitenkin myös itseisarvoa? Vai onko sarjakuvillasi loppujen lopuksi aina jonkinlainen välinearvo?

TIITU:

Minun mielestäni taiteella on itseisarvoa, eikä sen tarvitse olla aktivismia. Onhan minulla myös sarjakuvia, jotka eivät ole minkäänlaista aktivismia. Taiteella ja sarjakuvataiteella on oikeus olla olemassa, vaikka ne eivät hyödyttäisi ketään tai opettaisi kenellekään yhtään mitään. Muistan, kun jossakin apurahahakemuksessa kysyttiin, että mitä hyötyä taiteestasi on suurelle yleisölle. Mietin, että voinko minä kirjoittaa tähän, että ei mitään. Ei minun mielestäni ole taiteilijan tehtävä ajatella, että olisikohan tästä jotakin hyötyä suurelle yleisölle. Apurahaa hakiessa pitää toki pelata sitä samaa peliä, mitä apurahan myöntäjä pelaa, mutta se onkin mielestäni todella nöyryyttävää.

RAISA:

Hyötyajattelu kahlitsee taidetta ja myös tiedettä – ja se voi olla tulevaisuuden kannalta vaarallista. Olenkin kirjoittanut siitä, kuinka itse asiassa nykytaiteen outous, järjettömyys, hyödyttömyys ja mittaamattomuus ovat juuri niitä syitä, miksi taidetta tarvitaan erityisesti nyt pirullisten kriisien aikana¹⁴. Meidän on pakko kritisoida nykyisenlaista elämäntyyliä, myös hyöty- ja tehokkuusajattelua. Tuollainen epämurkavuuden kokemus apurahahakemusta kirjoittaessa ei välttämättä siis kerrokaan taiteilijan tai tutkijan huonoudesta sanoittaa tekemisensä merkityksellisyyttä, vaan siitä, että hakulomakkeen kysymys taiteen tai tekemisen hyödyistä on liian isossa ristiriidassa taiteen ja tieteen vapauden ihanteen kanssa. Vaikka varsinaista hyötyä taiteentekemisellä näekään olevan, niin varmasti jonkinlaisen merkityksen sillä uskot kuitenkin olevan. Minkälaisen merkityksen esimerkiksi *Minä, Mikko ja Annikki* -teoksella on?

TIITU:

Kyllä minä jotenkin olen sillä halunnut saada ihmiset toimimaan heille tärkeiden asioiden puolesta. Välttämättä kaikille se tärkeä asia ei ole rakennussuojelu, koska ymmärrän, että on myös muita asioita, mistä ihmiset ovat kiinnostuneita. Kertomalla kuitenkin tämän meidän tarinamme toivon, että voisin saada syytettyä jonkun toisen ihmisen eteenpäin jossakin hänelle tärkeän haaveen toteuttamisessa. Kirjassa on myös esimerkkejä siitä, että kaikki ne hankkeet, joihin on ryhdytty,

eivät aina toteudu: Tammelastahan myös purettiin niitä taloja. Mutta ainakaan silloin mikään ei ole mahdollista, jos ei tee mitään. Haluan siis lietsoa ihmisiä toimimaan. Toki koen myös, että kirjalla on arvoa, vaikkei se saisi ketään tekemään yhtään mitään.

RAISA:

Pitääkö tuo tee se itse -asenne ja asioiden toisin tekeminen itseasiassa toivoa oikeudenmukaisemmasta maailmasta yllä? Isojen kriisien aikana on helppo lamaanua ja heittää hanskat tiskiinkin. Toisaalta on helppo myös haihatella ja kuvitella yhtä sun toista, mutta kun asioita pitäisi oikeasti alkaa muuttamaan, ei uskallusta löydykään. Kirjassasi kuvaat hienosti sitä, kuinka arvot, visio ja toiminta kohtaavat ja saavat muutosta aikaiseksi – mutta näitä kaikkia tarvitaan: Tarvitaan arvoja suuntaamaan tekojen eettisyyttä. Tarvitaan kuvittelukykyä nähdä uudenlaista suuntaa. Tarvitaan tekoja, jotka tekevät toteen sitä hyvää, mihin haluamme uskoa.

TIITU:

Vaikka tiedostan, että asiat ovat menossa huonoon suuntaan, en koko ajan kanna henkilökohtaista huolta esimerkiksi ilmastonmuutoksesta, johon en itse pysty vaikuttamaan kauheasti. Kyllä se toki vaivaa minua, mutta ei sillä tavalla, että se kuitenkaan täysin lamauttaisi minut. Voihan se olla niinkin, että ikään kuin pakenen ahdistavia ajatuksia työntekooni. Minusta tuntuu, etten pysty tekemään kuitenkaan tarpeeksi. Se, mitä nyt teemme, ei riitä. Jos ajatellaan esimerkiksi ilmastonmuutosta, pitäisi meidän kaikkien pystyä

paljon parempaan – paljon parempaan. Tiedostan toki ilmastokysymykset omia valintoja tehdessäni, mutta en minä silti koe, että olisin hoitanut oman osani, kun tulen Puolasta junalla enkä lentäen. En koe, että minun tekemisilläni olisi siis hirveästi merkitystä. Toki se, etten lennä, edes pikkuisen alentaa omaa taakkaani: olen ainakin yrittänyt tehdä jotakin. En tiedä, onko se jotakin itsepetosta, mutta on se myös sellaista omien arvojen mukaista elämistä. Jos joutuisi omien arvojensa vastaisesti toimimaan, niin silloinhan se ahdistaisi ja lamauttaisi kyllä.

RAISA:

Vaikka omista vaikutusmahdollisuuksista heräisikin epäilyksiä, on kai kaikista tärkeintä kuitenkin uskoa itsepintaisesti parempaan maailmaan. On tärkeätä tunnistaa niitä epäkohtia, mitä nykyisenlaisessa elämäntyyliisämme on. Yhtä tärkeätä on tunnistaa myös sitä hyvää, jota elämässämme jo nykyisellään on tai ainakin joskus on ollut. Toisaalta tarvitaan myös rohkeutta kuvitella jotakin, jonka olemassaolosta meillä ei vielä edes ole tietoa. Mielestäni elämänasenteessasi ja omaelämäkerrallisessa *Minä, Mikko ja Annikki* -teoksessasi nämä kaikki kolme pyrkimystä tulevat esiin. Teos on kuvaus todeksi eletystä utopiasta, jonka johtavana hyveenä vaikuttaa ennen kaikkea ekososiaalinen oikeudenmukaisuus.

Rohkeus

KATRI JURVAKAINEN & ANTON KESKINEN

Elokapinan¹ toiminnassa toisensa tavanneet Anton Keskinen ja Katri Jurvakainen keskustelevat rohkeudesta ilmastoaktivismiin kontekstissa. He pohtivat sitä, millaista rohkeutta ilmastoaktivismiin osallistumiseen tarvitaan, mistä rohkeutta voi löytää ja miten rohkeus kietoutuu etuoikeuksiin ja niiden puutteeseen. He keskustelevat siitä, miten ekososiaalisesti kestävä tulevaisuuden rakentaminen edellyttää radikaalia toisin toimimista, totuttujen ajattelu- ja toimintatapojen haastamista ja jopa perimmäisten maailmaa ja itseämme koskevien käsitysten rohkeaa kyseenalaistamista.

1 Elokapina on kansainvälinen ympäristöliike, joka käynnistyi Iso-Britanniassa vuonna 2018 nimellä Extinction Rebellion (XR). Se on tullut tunnetuksi myös Suomessa suoran toiminnan aktioistaan, joissa hyödynnetään muun muassa väkivallatonta kansalaistottelemattomuutta. Elokapinan tavoitteena on kuudennen massasukupuuttoaallon etenemisen pysäyttäminen sekä ilmastokriisin aiheuttaman sosiaalisen romahduksen riskin minimoiminen.

KATRI:

Useat historian merkittävimmistä ihmisoikeusvoitoista on saavutettu kansalaistottelemattomuuden avulla – esimerkiksi syrjinnän kieltävän kansalaisoikeuslain säätäminen Yhdysvalloissa 1964 ja naisten äänioikeuden takaavan lain säätäminen Iso-Britanniassa ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Myös Suomen itsenäistymisessä kansalaistottelemattomuudella oli merkittävä rooli. Suora toiminta ja kansalaistottelemattomuus kuuluvat olennaisena osana demokratian keinovalikoimaan. Niihin kuitenkin liitetään usein ajatus rohkeudesta, sillä monet pitävät niitä radikaaleina toimintamuotoina.

ANTON:

Niinpä, vaikka parhaimmillaan se on rentoa kitaranrämpytelyä aurinkoisella Mannerheimintiellä.

KATRI:

Luulen, että Elokapina näyttäytyy radikaalina sen vuoksi, että suomalaisesta ilmastoliikkeestä puuttuu toistaiseksi aidosti radikaali siipi – sellainen, joka esimerkiksi tuhoaisi tuhoavaa toimintaa harjoittavien yritysten omaisuutta tai harjoittaisi rahoituslaitoksiin kohdistuvaa sabotaasia. Elokapina on kuitenkin onnistunut laventamaan poliittisesti mahdollisena pitämämme toiminnan kenttää sivilisaatiomme selviytymisen kannalta edulliseen suuntaan. Esimerkiksi monet vihreiden toimijat ovat kiitelleet Elokapinaa siitä, miten se on tehnyt vihreistä tietyllä tapaa tolkun ihmisen vaihtoehdon. Tosin on huomautettava, ettei tämä riitä mihinkään: toistaiseksi myös vihreät ajaa kestäväntöntä politiikkaa nojautessaan vihreään

kasvuun, jonka useat tutkijat ovat osoittaneet käytännössä mahdolliseksi tavoitteeksi.²

ANTON:

Kuuntelin jonkin aikaa sitten podcastia, jossa oli vieraana Timo Soini. Harvoin huomaan olevani samaa mieltä kenenkään poliitikon kanssa, mutta Soini toi esille, miten suomalaisen politiikan yksi ongelma on innovaatioiden puute. Ai-
noat suuret puolueet, jotka ovat alle sata vuotta vanhoja, ovat vihreät, Perussuomalaiset ja jälkimmäisestä erkaantuneet liikkeet. Soinin mukaan tarvitaan lisää poliittista innovaatiota. Oli hauska huomata, että olen siitä samaa mieltä.

KATRI:

Niin, ekososiaalisen kestävyuden näkökulmasta yksikään nykyisistä puolueista ei ole kovin hyvä vaihtoehto.

ANTON:

Nimenomaan. En tosin usko, että Soini ajoi takaa sitä, että tarvittaisiin uusi kestävyyspuolue. On kuitenkin hyvä näkökulma, että politiikkaan tarvittaisiin rohkeutta – sitä, että ihmiset lähtisivät tekemään jotain ihan uutta.

KATRI:

Keskeinen ongelma kestävän tulevaisuuden rakentamisessa on se, että niin kauan kun meillä on ammattipoliitikkoja ja parlamentaarinen demokratia toimii kuten toimii tällä

2 Hickel & Kallis 2020; Vaden ym. 2019

hetkellä, on poliittinen itsemurha tehdä se, mitä ekokriisin ratkaiseminen vaatisi. Elämäämme kannattelevien ekologisten systeemien säilyttäminen edellyttäisi suomalaisten materiaalisien elintason tuntuva laskua, eikä kukaan poliitikko voi lausua tällaista ääneen, mikäli toivoo tulevaisuuden valituksi jatkossakin. Tämä saa radikaaleimmatkin toimijat sulautumaan olemassa oleviin vallan rakenteisiin.

ANTON:

Juuri tuossa näkyy se innovaatioiden puute. Tuntuu, ettei ole juuri mitään vakuuttavia pyrkimyksiä tehdä keskustelusta sellainen, ettei se olisi poliittinen itsemurha. Uskon, että olisi täysin mahdollista saada miljoonat ihmiset ajattelemaan, että he ovat valmiita laskemaan elintasoaan, mikäli he kokisivat syyn olevan tarpeeksi tärkeän. On suunnitteluhaaste, miten se tulisi tehdä.

KATRI:

Toimit tällä hetkellä projektissa nimeltään Operaatio Arktis, jonka tavoitteena on saada yhteiskunta osallistumaan laajamittaiseen ilmastokorjaukseen. Mitä tarkoittatte ilmastokorjauksella ja minkä vuoksi olette päättäneet keskittyä nimenomaan sen edistämiseen?

ANTON:

Keskitymme ilmastokorjaukseen, koska on todennäköistä, että ilmastojärjestelmässämme on jo tapahtunut peruuttamattomia muutoksia. On tapahtunut vahinkoja, joita ei voi enää peruuttaa tai estää pelkästään vähentämällä päästöjä,

vaan päästövähennyksien lisäksi meidän tulisi korjata jo tähän mennessä aiheutetuista päästöistä koituvia tuhoja. Ilmastonkorjaustekniikoita on olemassa useita erilaisia. Osa niistä liittyy esimerkiksi auringon säteilyn hillintään, jossa maapallon heijastavuutta pyritään lisäämään, jotta aiempaa pienempi osa säteilystä pääsisi muuttumaan maapallolla lämpöenergiaksi.

KATRI:

Myönnän suhtautuneeni skeptisesti, kun kuulin hankkeestanne ensimmäistä kertaa, sillä teknologiaoptimismin on nähty olevan yksi keskeisimmistä ekokriisiä ylläpitävistä tekijöistä³. Ongelmallista on erityisesti se, jos luottamus tulevaisuuden teknologiaan yhdistyy illuusioon siitä, että voisimme sen avulla jatkaa nykyisen kaltaista elämänmuotoa.

ANTON:

Juuri tuon tyyppistä kritiikkiä olemme kohdanneet. Keskustelu on ollut kuitenkin todella mustavalkoista. Mielestäni ilmastonkorjausta ei tulisikaan nähdä suunnitelma B:nä, joka korvaa päästöjen vähentämisen. Tavoitteenamme on edistää sellaisten teknologioiden tutkimusta, jotka voidaan ottaa käyttöön radikaalien päästövähennyksien lisäksi. Tällä hetkellä käytännössä ainoat käynnissä olevat ilmastonmuokausprojektit liittyvät hiilen sidontaan, jota rahoitetaan myymällä hiilikredittiejä. Tämä tarkoittaa, että hiilidioksidia imevät koneellisesti ilmakehästä, mikä ei vähennä pitoisuuksia, vaan mahdollistaa vain lisäpäästöjen tuottamisen. Haasteena

3 Värri 2018

on löytää rahoitusta sellaisten ilmastonkorjaustekniikoiden tutkimukselle, joilla olisi mahdollista tuottaa skaalautuvasti hyötyä koko ihmiskunnalle.

KATRI:

Kapitalistinen järjestelmä, hieno systeemi...

ANTON:

Ilmastonkorjaukseen liittyvän tutkimuksen edistämisen lisäksi laadimme valtiolle esityksen, jossa ehdotamme uudenlaista tapaa tehdä riskianalyysia valtion tasolla. Valtiot sitoutuvat nykyään esimerkiksi sellaisiin päästöpolkuihin, joilla on vain 66 prosentin todennäköisyys onnistua. Kääntäen tämä merkitsee kolmasosan mahdollisuutta epäonnistua. Tätä ei pidetä edes shokkina, vaan ihmiset ajattelevat sen olevan täysin normaalia. Ehkä suurin osa ei edes tiedä sitä. Jos globaali keskilämpötila nousee kaksi astetta esiteolliseen aikaan nähden – mitä ei oikein voi enää estää ilman ihmettä – monet keikahduspisteet ylittyvät. Tästä valtio ei toistaiseksi puhu mitään.

KATRI:

Keikahduspisteiden ylittyminen taas merkitsee, ettei lämpeneminen todellakaan pysähdy siihen kahteen asteeseen.

ANTON:

Aivan, sillä ne voivat laukaista uusia takaisinkytkentöjä, joilla tarkoitetaan ilmastonmuutoksen seurauksia, jotka kiihdyttävät ilmastonmuutosta.

KATRI:

Tämä saattaa lukita ilmastojärjestelmämme tulevaisuuden peruuttamattomalla tavalla nykyistä kuumempaan, niin kutsuttuun *hothouse earth* -skenaarioon⁴, mikä olisi katastrofaalisen tuhoisaa. Jopa miljardien ihmisten asuinseudut saattaisivat muuttua asuinkelvottomiksi⁵, mikä merkitsee ennennäkemättömiä pakolaisvirtoja. Vaikuttaa, että edelleen monet Suomessa ajattelevat ilmastonmuutoksen riskien konkretisoituvan etupäässä sään ääri-ilmiöinä, joilta voimme suojautua. Ilmastonmuutoksen suurimmat riskit liittyvät kuitenkin sotiin ja konflikteihin. Globaalissa etelässä tietenkin riskit realisoituvat eri tavoin ja ovat monin paikoin jo osa elettyä todellisuutta. Esimerkiksi Pakistanista kolmasosa hautautui tulvaveden alle loppukesästä 2022. Ilmastoaktivismiin liittyikin olennaisesti rohkeus pakon edessä. Mikäli tiedostaa ekokriisin muodostaman uhan mittakaavan, vaatii mielestäni huomattavasti suurempaa rohkeutta olla toimimatta ja ottaa vastaan ekokriisin katastrofaalisimmat seuraukset kuin pyrkiä tekemään kaikkensa nyt niiden estämiseksi.

ANTON:

Kysymys tiedon ja toiminnan suhteesta on mielenkiintoinen. Minulla on ystäviä, joilla on aika samanlainen etiikka tai periaatteet kuin minulla, mutta jotka eivät kuitenkaan tee mitään ekokriisin torjumiseksi. Olen miettinyt, tietävätkö he

4 Steffen ym. 2018

5 Xu ym. 2020

samat asiat kuin minä. He sanovat tietävänsä, mutta mietin, miten ihmeessä se voisi olla mahdollista. Onko niin, että he eivät ole hyväksyneet sitä, että se on oikeasti totta? Vai olisiko oikeasti niin, että jos olisimme jossain veneilemässä, ja minä tippuisin veteen ja pyörtyisin samalla, niin eivät-kö he tulisi hakemaan minua? Onko kyse siitä, että heidän moraalisensa on erilainen? Jos siis ajatellaan moraalien ilmenevän siinä, mitä käytännössä teemme, ja etiikan taas koskevan periaatteita. En usko. Luulen kyllä, että kuka vain hyvä ystäväni yrittäisi pelastaa minut, vaikka he ottaisivat siinä jonkinlaisen riskin.

KATRI:

Tuo on kyllä mielenkiintoinen kysymys! On keskeinen ongelma, että ihmiset saattavat ajatella olevansa arvomaailmaltaan ekologisista, mutta heidän toimintansa tarkastelu osoittaa kaikkea muuta. Mielestäni arvoista tulisikin puhua sellaisina, jotka ilmenevät toiminnassa: se, miten toimit, osoittaa, millaiset arvosi ovat. Kenties tämäntyyppinen tarkastelu saattaisi tuottaa karujakin havahtumisen kokemuksia: ehkä emme olekaan niin vihreitä kuin ajattelemme olevamme, mikäli suurin osa toiminnastamme kiinnittyy ihan muuhun ja kenties jopa vahvistaa päinvastaisia kehityskulkuja.

ANTON:

Tuossa näkyy mielestäni se, että monilla ihmisillä motivaatio ekokriisin kohtaamiseen tulee omasta identiteetistä ja lähtee siitä, että on omien arvojen mukaista tehdä edes jotain

kestävyyden eteen. Tuntuu, että todella harva ihminen ottaa sellaista raakaa näkökulmaa, että katsotaan faktoja ja toimitaan niiden perusteella. On todella turhauttavaa, että se on niin harvinaista, jopa ilmastoliikkeessä.

KATRI:

Osalle toiminnassa mukana oleminen vaikuttaa olevan lähinnä identiteettikysymys. Uusliberaaliin pöhinään istuu varsin saumattomasti, että aktivisti-identiteetin liittää osaksi henkilöbrändiään. Yksilökeskeisyyden on myös esitetty olevan keskeinen osa ongelmallista ajattelun kehikkoa, joka ekokriisiä on tuottamassa.⁶ Toisaalta kenties ymmärryksen identiteettien keskeisyydestä voisi valjastaa palvelemaan ilmastoliikkeen strategiaa: miten tehdä ekokriisin torjunnan eteen toimimisesta coolia? Mallia voisi hakea esimerkiksi siitä, miten hippiliikkeeseen saatiin 60-luvulla mukaan niin valtavia ihmismääriä. Akuutissa kriisissä ei kuitenkaan ole ensisijaisesti väliä sillä, miksi jotain tehdään, vaan sillä, mitä tehdään ja tehdäänkö.

ANTON:

Kyllä, mutta tarkoitin sitä, että monille ihmisille vaikuttaa olevan tärkeämpää tehdä edes jotain nähdäkseen itsensä ihmisenä, joka tekee jotain sen sijaan, että he tekisivät jotain, jonka he ovat analyttisesti arvioineet järkevimmäksi toimintatavaksi. Elokapinassa ihastuin heti rohkeuteen: sanotetaan suoraan, mikä ei toimi, ja otetaan riski siitä, että

6 Foster 2017; Saari 2016

olla vähän outoja ja ärsyttäviä. Mitä tulee kysymykseen identiteeteistä, poliittinen oikeisto on ollut sen asian suhteen huomattavasti vasemmistoa aktiivisempi. Esimerkiksi Yhdysvalloissa yksi syy republikaanien menestykseen on ollut se, että he ovat käyttäneet paljon resursseja tarinallistamiseen ja kognitiiviseen analyysiin, jonka pyrkimyksenä on ollut selvittää, miten puhutella intuitiivisia asioita ihmisissä.

KATRI:

Mietityttää, tulisiko ilmastoliikekin vahvistaneeksi siirtymää totuuden jälkeiseen aikaan, mikäli pyrkisimme rakentamaan toiminnan mahdollisimman tunteisiin vetoavaksi faktoissa pysymisen sijaan? Toki on syytä kysyä, missä määrin näitä voidaan edes erottaa toisistaan. Esimerkiksi mustan feminismin perinteessä on kritisoitu tunneperäisen ja aistitiedon sivuuttamista tieteellisen ajattelun valtavirrassa, jossa kovaksi faktaksi on määrittynyt ennen kaikkea matemaattisessa muodossa oleva tieto.⁷

ANTON:

Mielestäni faktoissa täytyy tietenkään pysyä. Peräänkuulutan sitä, että meidän tulisi tehdä analyysi siitä, tarvitaanko asian edistämiseen joukkovoimaa. Jos tarvitaan, millaista? Tarvitaanko suuri enemmistö, joka on samaa mieltä, vaiko aktiivinen vähemmistö, joka tulee kaduille? Toimintastrategia tulisi rakentaa tällaisen pohdinnan perusteella.

7 ks. Salami 2020

KATRI:

Mitä sinun mielestäsi tarvitaan?

ANTON:

En tietenkään tiedä, miten koko ilmastokriisi ratkaistaan, mutta omat työni ovat viimeisen vuoden aikana liikkuneet etupäässä kahdessa teemassa. Ensimmäinen näistä on ilmastokorjaukseen liittyvän tutkimuksen edistäminen ja riskianalyysi, joista puhuin aiemmin. Toinen teema taas liittyy ilmastomuutoksen väkivaltaisen luonteen ja ilmaston kuumentamiseen liittyvän tahallisen väkivallan esilletuomiseen. Keskeinen käsite tähän liittyen on sukupolvimurha⁸. Tällä viitataan siihen, miten ilmasto ei kuumene itsestään, vaan sitä kuumennetaan. Tuo kuumentaminen on tietoista toimintaa, sillä jo vuosikymmenten ajan olemme olleet tietoisia vaikutuksestamme ilmastoon. Ilmasto kuumentaa ja on kuumentanut ennen kaikkea vanhempi sukupolvi, kun taas nuorempi sukupolvi joutuu kohtaamaan ilmastomuutoksen dramaattisimmat seuraukset ja kärsimään niistä. Sitten ilmaston kuumentaminen on nuoreen sukupolveen kohdistuva sukupolvimurha. Ajattelenkin, että muuttaaksemme elämäntapaamme kestäväksi on ratkaisevan tärkeää, että kestävämmistä asioista tehdään esteettisesti inhottavia. Tällä hetkellä monet niistä ovat edelleen esteettisesti kiehtovia ja miellyttäviä. Monet esimerkiksi kokevat, että lentäminen tai lihan syöminen ei ole oookoo, mutta haluavat silti tehdä niitä – ne ovat tavallaan kiellettyjä hedelmiä. Niin kauan kuin

8 Keskinen 2022a; Keskinen 2022b

tuollainen toiminta ei inhota, ihmiset jatkavat sitä. Samaan aikaan kuitenkin valtava määrä ihmisiä kuolee jo nyt niiden kestäättömien tekojen vuoksi, ja voi olla, että myös näin toimivien ihmisten lapset kuolevat niiden vuoksi. Olisikin keskeistä, että ihmiset kokisivat kestäättömän toiminnan ei pelkästään moraalisesti epäilyttäväksi tai moitittavaksi, vaan myös inhottavaksi.⁹

KATRI:

Olen itse sanallistanut asiaa niin, että suomalaisen yhteiskunnan pyörittäminen nykyisellä tavalla on brutaalia väkivaltaa globaalien etelän haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä ja tulevia sukupolvia kohtaan.

ANTON:

Mielestäni meidän täytyy kuitenkin mennä vielä syvemmälle ja sanoa, että *sinun* elämäntapasi ja *minun* elämäntapani on se, joka ihmisiä tappaa. On tärkeää, että se koetaan henkilökohtaisesti. Silloin se ei ole enää vain systeemikritiikkiä, jossa puhutaan etäisistä instituutioista, vaan osoitetaan myös meidän syyllisyytemme.

KATRI:

Minuakin häiritsee puhe siitä, ettei ihmisiä saisi syllistää. Tuollaisen puheen tausta-ajatuksena vaikuttaa olevan, että yksilöiden henkilökohtaiset elämänvalinnat ovat jotain pyhää, johon ei saisi kajota ja joita ei saisi esittää ikävissä valossa.

9 ks. Aaltola 2018

Tämä on ongelmallista monestakin syystä: ensinnäkin jo perustason kasvatustieteellinen ymmärrys osoittaa, etteivät yksilön elämänvalinnat tule tyhjästä, vaan ne rakentuvat sosiaalisessa kontekstissa. Toimintamme ja sitä ohjaavat halumme muodostuvat suhteessa siihen, mitä ympärillämme olevat ihmiset pitävät haluttavana ja tavoiteltavana ja mitä taas moitittavana ja vältettävänä.¹⁰ Halumme eivät myöskään ole pysyviä, vaan muokkautuvat ajan myötä. Näin ollen keskusteluilmapiiirin muutoksen avulla voidaan vaikuttaa siihen, millaisia asioita ihmiset haluavat tavoitella elämässään. Toiseksi on moraalisesti varsin arveluttava ajatus, että (etupäässä länsimaisten, valkoisten, hyvin toimeentulevien) ihmisten henkilökohtaiseksi oletettujen elämänihanteiden toteuttaminen menisi toisten ihmisten hengen ja terveyden edelle. Syyllisyydentunne ja häpeä voivat olla voimakkaita muutoksen ajureita. Pelkkä syyllistäminen voi kuitenkin laukaista vahvoja torjuntamekanismeja, joten tämän lisäksi tarvitaan positiivisia tulevaisuudenkuvia: sen sanoittamista, miten siirtymä kestäväan elämäntapaan voi nostaa elämänlaatuamme¹¹. Tarvitaan kulutuskeskeisen elämäntavan ja hyvän elämän käsitystemme irtikytkentä. Millaisia asioita voisimmekaan saada elämäämme, jos hylkäisimme nykyisen, sekä muuta luontoa että ihmisiä kuluttavan elämäntapamme? Kuinka paljon aikaa meiltä voisikaan vapautua merkitykselliseksi kokemiimme asioihin, jos luopuisimme kaikesta siitä työstä, jonka perimmäinen tarkoitus on taloudellisen kasvun

10 ks. McGowan 2017

11 Joutsenvirta & Salonen 2020

tuottaminen? Keskeinen osa kestäväan elämäntapaan siirtymistä onkin se, että kestävyys liitetään koskemaan arkipäiväisten valintojen lisäksi työtä. On olennaista, mille asioille annamme valtaosan hereilläoloajastamme. Keskeinen haaste on kuitenkin se, että koska kestäväa kasvua ei ole olemassa, kaikki taloudelliseen kasvuun tähtäävä on ekologisesti kestämatöntä¹². Koska kasvu on nykyisen talousjärjestelmämme ytimessä, valtaosa työstä on ekososiaalisesti kestämatöntällä pohjalla, jolloin moraalinenäkökulmamme voi hämärtyä.

ANTON:

Kaikki raha on myös likaista, koska kaikki primäärienergia on fossiilista. Tämä liittyy myös sukupolvimurhan teoriaan. Esimerkiksi kansanmurhatutkija Dirk Moses on käsitellyt teoksessaan *The Problems of Genocide*¹³ sitä, miten yksi kansanmurha-käsitteen keskeinen ongelma on, että se luo ryhmäväkivaltojen hierarkian. Koska on olemassa kaikkein järkyttävempiä rikoksia – kuten kansanmurha, rikos ihmisyyttä vastaan ja aggressiorikokset, jotka kansainvälinen lainsäädäntö tunnistaa – todella monet muut kollektiivisen väkivallan muodot eivät herätä ihmisissä tuntemuksia. Jos esimerkiksi yrittää puhua yritysten harjoittamasta väkivallasta tai ilmastoväkivallasta, ihmiset vastustavat kansanmurha-käsitteen käyttämistä näissä yhteyksissä. Tämä johtuu siitä, että he ovat tottuneet ajattelemaan, että kansanmurha on jotain pimeän mielipuolisuuden harjoittamaa, jossa ei ole

12 Hickel & Kallis 2020; Vaden ym. 2019

13 Moses 2021

mitään järkeä, samalla kun liiketoimintaa ja muuta ilmastoa kuumentavaa toimintaa pidetään normaalina, järkevänä ja välttämättömänä.

KATRI:

Useimmat varmaan ajattelevatkin, että ainoastaan aktiivisesti toteutettu, suora väkivalta, jonka syy-seuraussuhteet on helppo hahmottaa, lukeutuu kansanmurha-käsitteen alle. Onkin suuri ongelma, että olemme etäännyttäneet elämäntapamme seuraukset maantieteellisesti kauas meistä. On vaikeaa osoittaa suoraan, että *juuri tuon* syömäsi hampurilaisen tuotannosta aiheutuvat päästöt tappoivat *juuri tuon* lapsen globaalissa etelässä. Vaikka ilmastotieteen näyttö elämäntapamme tuhoisista seurauksista on kiistatonta, globaalin mittakaavan ja välillisyyden vuoksi syiden ja seurausten suhteet jäävät helposti hämäräksi.

ANTON:

Nimenomaan. Populaari käsitys kansanmurhasta on, että siinä on kyse ihmisten tappamisesta tappamisen itsensä vuoksi tai että se kumpuaa jostain synkästä pahuudesta, vaikka käytännössä aina siihen on liittynyt jokin rationaaliseksi väitetty pyrkimys¹⁴. Tyypillisesti tämä on mennyt niin, että jokin ryhmä kokee todellisen tai kuvitellun uhan omalle elin-tilalleen tai intresseilleen ja päättää sen takia hävittää uhaksi määritellyn toisen ihmisryhmän. Mielestäni kyseessä on nyt samankaltainen tilanne. Ihmiset kokevat esimerkiksi, että

14 Takamatsu 2018

lentämisen kieltäminen uhkasi heidän intressejään, joten he vastustavat sen kieltämistä, vaikka ovat täysin tietoisia siitä, että ihmisiä kuolee sen vuoksi.

KATRI:

Mielestäni Hannah Arendtin tunnetuksi tekemä banaalin pahuuden käsite¹⁵ kuvastaa hyvin tilannetta, jossa globaalissa pohjoisessa elämme: tappava toimintamme on arkipäiväistynyt. Kun valtaosa ihmisistä ympärillämme toimii äärimmäisen kestävämmillä tavoilla, emme tunnista niitä juuriaan myöten ongelmallisiksi tai pidä niitä moraalisesti kovinkaan väärinä.

ANTON:

Muistelisin Arendtin sanoneen 30-luvun alussa jotain sen tapaista, että natsiprojektin kanssa on kaksi vaihtoehtoa: joko olet sen puolella tai sitten aktiivisesti kapinassa sitä vastaan. Mielestäni tämäntapainen kehystys tulisi tuoda myös nykypäivään ja ekokriisin kontekstiin: mikäli käytät päivittäin kahdeksan tuntia työntekoon, joka ei ole aktiivisesti ratkaisemassa ekokriisiä, olet sukupolvimurhan puolella. Tämä on toki kärjistetty näkemys, mutta mielestäni tämäntapaista vakavuutta olisi olennaista tuoda osaksi keskustelua.

KATRI:

Ensimmäisessä Elokapinan aktiossa, johon osallistuin, tein kyltin, jossa luki: ”Vaikeneminen ei ole tukemista. Vaikeneminen ei ole neutraalia. Vaikeneminen on ääni nykyisen

15 Arendt 1963

suunnan jatkamisen puolesta.”Tällä halusin herätellä ihmisiä, jotka ovat periaatteessa Elokapinan ajamien asioiden kannalla, mutta eivät tee aktiivisesti mitään niiden eteen. Hiljainen hyväksyntä kun ei konkretisoidu minnekään. Hiljainen hyväksyntä on hyväksyntää tappavalle nykysysteemille eikä heille, jotka koettavat murtaa sitä. Toisin toimiminen vaatii aktiivisuutta. Mutta mistä löytää rohkeutta aktiiviseen vastarintaan?

ANTON:

Olen kokenut itseni aika rohkeaksi suhteessa ilmastokriisiin siinä mielessä, että olen tehnyt monia elämänvalintoja, jotka saattavat olla epätyypillisiä. Olen esimerkiksi jättänyt opinnot kesken ja tehnyt kolme vuotta täysipäiväisesti palkatonta työtä ekokriisin torjumisen eteen. Todella usein kuitenkin en esimerkiksi uskalla edes sanoa sukupolvimurhan käsitettä ääneen, sillä tiedän, että ajatus on niin vaikea, että ihmiset menevät siitä hajalle. Yksi kiinnostava näkökulma on se, että rohkeus ja pelottomuus eivät ole sama asia. Pelottomuus on sitä, että ei pelota, ja rohkeus taas sitä, että toimii pelosta huolimatta.

KATRI:

Aktivismiin ja erityisesti suoraan toimintaan mukaan lähtemisessä ihmisiä vaikuttaa usein pelottavan ennen kaikkea yleisesti hyväksytyjä normeja vastaan asettuminen sekä joukosta erottuminen. Tämä on todella ymmärrettävää ja inhimillistä – yksi ihmisten luontaisimpia tarpeita on ryhmään kuuluminen ja sen jäsenenä hyväksytyksi tuleminen, joten

valtavirrasta poikkeava ja jopa sitä vastaan asettuva toiminta voi olla todella pelottavaa. Tämä pelko on täysin relevantti. Oman kokemukseni mukaan voi olla erittäin nöyryyttävää toimia tavoilla, jotka tarpeellisuudestaan huolimatta häiritsevät ihmisten arkea, ja ottaa vastaan kaikki se viha, mitä ympäriltä kenties tulee. On ollut todella rajua huomata, miten paljon sitä vihaa voi olla.

ANTON:

Palatakseni kysymykseesi siitä, mistä rohkeutta voi löytää, minulla on pari ajatusta. Ensimmäinen kytkeytyy minuuden ja egon käsittelyyn: sen näkemiseen, että maailmassa on merkityksellisempiäkin asioita kuin minä ja päivittäiset kiinnostuksen kohteeni tai urahaaveeni. Muiden ihmisten rakastaminen on valtava etuoikeus, ja jos sille antautuu, pystyy kenties tarkastelemaan sitä, rakastaako todella itseään enemmän kuin kaikkia muita maailman ihmisiä. Aika harva varmaan vastaisi tähän myöntävästi. Toinen asia, josta olen saanut valtavasti rohkeutta, energiaa ja inspiraatiota, on historiallisten esimerkkien opiskelu. Olen perehtynyt Henry David Thoreausta Gandhiin, Emmeline Pankhurstin kautta Martin Luther King junioriin, amerikkalaisen aktivismin moniin eri muotoihin, kuten AIDS-kamppailuihin 80–90-luvuilla, eläinoikeusliikkeen toimintaan ja niin edelleen. Näistä kaikista olen saanut paljon perspektiiviä ja ymmärtänyt, miten puhe siitä, että esimerkiksi elokapinalliset ovat kadulla joh-tuen siitä, että he ovat niin etuoikeutettuja, on virheellinen. He ovat kaduilla juuri sen vuoksi, että he eivät ole etuoikeutettuja, vaan sitä sukupolvea, joka on tuhoutumassa ekokriisin

seurauksena. Itse ajattelen, ettei lopulta ole kovin ihmeellistä, että olen rohkaistunut harjoittamaan kansalaistottelemattomuutta, vaikka tietysti minua on joskus pelottanut, kun olen vaikkapa istunut autotiellä rekkojen ajaessa kohti. Minulle ei ole kuitenkaan koskaan ollut mikään iso kysymys, teenkö sen vai en, suhteessa siihen, pelottaako minua, koska olen kokenut aktivismini kohteena olevan asian isommaksi kuin pelkoni. Juuri tämän olen oppinut aiemmilta ihmisiltä ja ryhmiltä historiasta.

KATRI:

Jäin pohtimaan esille tuomaasi kysymystä etuoikeuksista ja niiden suhteesta rohkeuteen. Elokapinallisilla harvoin on suurta yleisöä, jolle puhua, tai esimerkiksi valtaa yrityksissä. Suora toiminta on tehokkaimpia vaikuttamisen keinoja, joita heillä on käytössään ja jonka toimivuudesta on vahvaa historiallista näyttöä. Toki on huomautettava, että etuoikeuksista puhuttaessa on kysyttävä, suhteessa keneen etuoikeuksia tarkastellaan. Esimerkiksi Suomen elokapinalliset ovat varmasti monin tavoin etuoikeutettuja suhteessa ihmisiin, joiden perustarpeet ovat jo nyt uhattuna ilmastokriisin vuoksi. Toisaalta myöskään Suomen sisällä aktivismiin osallistuminen ei ole samanlainen kokemus kaikille, ja tämä liittyy etuoikeuksiin ja niiden puutteeseen. Esimerkiksi suoran toiminnan vastustajien viha saattaa kohdistua vahvimmin henkilöihin, jotka tulkitaan ulkonäön perusteella johonkin vähemmistöryhmään kuuluvaksi. Voidaanko siis samankaltaista rohkeutta edellyttää kaikilta? Kenen vastuulla on toimia?

ANTON:

Mitä itse ajattelet asiasta?

KATRI:

Lähtökohtaisesti olen sillä kannalla, että mitä enemmän etuoikeuksia ihmisellä on, sitä enemmän hänellä on myös vastuuta. Itse esimerkiksi koen olevani varsin etuoikeutettu: olen valkoinen, korkeakoulutettu, keskiluokkaisesta taustasta tuleva ja minulla on lähipiiri, joka hyväksyy aktivismiin osallistumisen ja jopa tukee minua siinä. Onkin olennaista kysyä, miten toimintaan osallistumiseen liittyvää hierarkkisuutta voitaisiin purkaa.

ANTON:

Tuo on todella kiinnostava kysymys. Toisaalta on mielestäni myös jossain määrin ongelmallista ajatella, että vain etuoikeutetuimpien tulisi toimia. On olennaista huomata, että ennen 2010-luvun ilmastoaktivismia liki kaikki kansalaistottelemattomuus on tullut juuri siitä lähtökohdasta, että sitä harjoittavat ihmiset eivät ole olleet etuoikeutettuja. Valtaa tuovien etuoikeuksien puuttuessa usein ylin valta, mitä voidaan käyttää, on väkivallaton vastarinta. Eräs Gandhin opiskelija kutsui tätä väkivallattomaksi sodankäynniksi. Tämä merkitsee sitä, että mikäli sinulla ei ole demokraattisia keinoja tai markkinaväyliä, joiden kautta voisit vaikuttaa epäkohtiin, etkä voi käynnistää aseellista kapinaa, voit käynnistää väkivallattoman kapinan. Se toimii samalla väkivallan logiikalla kuin aseellinen kapina, mutta erona on se, että väkivallattomassa kapinassa annetaan toisen tehdä väkivaltaa itseä kohtaan, mikä

tuottaa yhteiskunnallista valtaa moraalisen yläposition saavuttamisen kautta.¹⁶ Tästä hyvä esimerkki on eräs loistava kohtaus elokuvassa *Selma*, joka kertoo Martin Luther King juniorin porukoiden kampanjoinnista Alabamassa. Kohtauksessa he miettivät, mikä olisi seuraava kaupunki, jossa he toimivat. King joukkoineen menee Selmassa olevaan hotelliin, jossa hotellinomistaja tulee tervehtimään tunnettua Kingiä. Kun King meinaa kätellä hotellinomistajaa, tämä lyö Kingiä nyrkillä naamaan. Ympärillä olevat ihmiset ovat kauhistuneita, mutta King kääntyy sanomaan ystävilleen, että tämä paikka on täydellinen, tänne me tulemme. Tämä on se paikka, jossa näytämme konfliktin mustien ja valkoisten välillä. Tämä on sellainen pointti, jota nykypäivän aktivismissa ei kenties huomioida riittävästi: se, miksi kansalaistottelemattomuus on joskus toiminut – ja aina se ei ole toiminut, mutta silloin kun se on toiminut – on olennainen osa strategiaa ollut se, että aktivisteja on vedetty turpaan ja he ovat joutuneet vankilaan. Kenties ilmastoaktivismissakaan meidän ei ensisijaisesti tulisi vaatia, että päästäkää nämä ihmiset pois putkasta, vaan sanoittaa ennemmin siten, että meitä ei kiinnosta, viettekö te meidät putkaan. Tällainen karisma inspiroi muita: ihmiset ovat asian yläpuolella uhriposition sijaan.

KATRI:

Tuo toki mahdollistaa myös keskustelun avaamisen toiminnan oikeutuksesta ja sen moraalista perusteluista. Millä perustein putkaan kannetaan rauhanomaisia ilmastoaktivisteja,

16 Eskelinen, Seppänen & Ryyänen 2019

jotka koettavat estää sukupolvimurhan? Väitän, että mielenosoituksen liikenteelle aiheuttama haitta ei ole kohtuuton verrattuna siihen haittaan, joka aiheutuisi nykyisen suunnan jatkumisesta toimimattomuuden seurauksena. Palaan hieman taaksepäin. Sanoit, että joskus on ahdistanut, kun olet esimerkiksi istunut kadulla ja rekka on ajanut kohti. Onko itsellesi tullut vastaan muita ahdistavia kokemuksia aktivismissa, ja miten olet selvinnyt niiden kanssa?

ANTON:

Todella hyvä kysymys. Anteeksi, olen jumissa käsitteissä, mutta olen ajatellut, että en ole ollut varsinaisesti ilmastoahdistunut kuin ehkä pari kertaa lyhyitä aikoja. Sen sijaan näiden kolmen vuoden aikana, kun olen tehnyt töitä ilmastonmuutoksen torjunnan eteen, olen ollut välillä todella kauhuissani, surullinen tai vihainen. Aika ajoin Elokapiinan toiminnassa, esimerkiksi katublokeissa mukana oleminen on ollut ahdistavan sijaan ennemmin todella epämukavaa, kiusallista ja vaivaannuttavaa. Kokemukseni on ollut se, että hitto kun en pysty selittämään pysäytetyille kuskeille, mistä tässä on kyse. Näytän niiden silmissä ihan idiootilta istuessani täällä, vaikka tähän on oikeasti hyvä syy. Jos olisin voinut selittää heille, olisin tehnyt sen, muttei minulla ollut tilaisuutta siihen, minkä vuoksi asetelma tuntui todella vaivaannuttavalta.

KATRI:

Niin, koitapa siinä sitten pitää nopea luento aiheesta ekokriisin perusteet.

ANTON:

Ja kertoa, miksi tämä on järkevä toimintatapa sen torjumiseksi.

KATRI:

Minäkään en koe olleeni oikeastaan koskaan ilmastoahdistunut¹⁷, mikä on varmaan aika harvinaista näissä piireissä. Minulla se kumpuaa maailmankatsomuksesta. Luotan tietyllä tapaa siihen, että asiat menevät aina kuten kuuluukin. Elämän hienous on se, ettemme tiedä, miten asiat tulevat menemään. Paradoksaalisesti luottamus siihen, että kaikki menee aina kuten kuuluukin, ei millään tavalla estä toimintaa, kuten joku saattaisi ajatella, vaan vapauttaa siihen. Ajattelen, etten tiedä, miten asiat lopulta menevät, mutta koen, että nämä asiat ovat tärkeitä ja että näitä tulee edistää. Itselleni tämä on antanut voimavaroja toiminnassa mukana olemiseen. Tämä ei kuitenkaan ole yleispätevää: toisaalta monet saattavat heittäytyä toimintaan, koska ovat niin ahdistuneita, että on pakko.

ANTON:

Usein kannattaisikin keskittyä lopputuloksen sijaan itse toimintaan. Valinnat, joita itse tekee, ovat ainoa asia, joihin voi suoraan vaikuttaa. Se, mitä joku toinen tekee jossain samassa työryhmässä tai mitä Sanna Marin tekee, ei ole loppupeleissä käsissämme. Ennen kaikkea onkin syytä keskittyä omaan toimintaansa. Mutta toisaalta haasteena on se, että monet eivät tee mitään sen vuoksi, että kokevat, etteivät voi itse muuttaa kaikkea.

17 ks. Pihkala 2017

KATRI:

Niinpä. Tämä on sellainen asia, jonka ääneen sanomista olen tietoisesti vältellyt monessa yhteydessä, mutta pidän itsekin äärimmäisen epätodennäköisenä sitä, että ehtisimme reagoimaan ilmastonmuutokseen ajoissa. Se ei kuitenkaan estä minua toimimasta. Olisi kenties aika surullista olla mukana ilmastoaktivismissa odottaen hyvää lopputulosta, sillä todennäköisyys sille, että selviäisimme, on oikeasti niin pieni. Keskeistä olisi kuitenkin toimia siitä huolimatta. Ilmastonmuutos olisi ratkaistu samalla sekunnilla, kun jokainen ajattelisi ja tekisi noin – toimisi huolimatta siitä, mikä lopputulos on tai mitä muut ympärillä tekevät.

ANTON:

Tarkoitatko siis, että jos sinun tulisi lyödä vetoa siitä, että mitä käy, veikkaisit, että todennäköisesti tapahtuu jotain ihan katastrofaalista?

KATRI:

Kyllä.

ANTON:

Millaisen lopputuloksen näet todennäköisimpänä, ja miten itse löydät rohkeutta sen edessä?

KATRI:

Pidän todennäköisenä, että kaikki keikahduspisteet ylittyvät ja ilmastonmuutoksen positiiviset takaisinkytkentämekanismit aktivoituvat ennen kuin ehdimme pudottamaan päästöjäamme

riittävästi, sillä tämä on jo niin lähellä. Ilmastonmuutoksen positiivisilla takaisinkytkentämekanismeilla tarkoitetaan ta-
pahtumasarjoja, joissa ilmastonmuutoksen seuraukset ruok-
kivat ilmastonmuutosta. Esimerkiksi ilmaston lämpenemisen
myötä Siperian ikiroudan sulaessa siihen varastoitunutta me-
taania vapautuu ilmakehään, mikä kiihdyttää ilmastonmuu-
tosta. Mikäli kaikki positiiviset takaisinkytkentämekanismit
aktivoituisivat, ilmastonmuutos alkaisi ruokkia itse itseään sii-
nä määrin, että se riistäytyisi täysin hallinnastamme.

ANTON:

Ja sitten ihmislaji kuolee sukupuuttoon, vai että tänne jää vain
vähän ihmisiä? Vai mitä siitä seuraisi?

KATRI:

Tuskinpa ihmislaji sukupuuttoon kuolee, sillä varmasti osa
pystyy suojautumaan ilmastonmuutoksen katastrofaalisim-
milta seurauksilta ja sopeutumaan muuttuneisiin olosuhte-
isiin. Valitettavasti näyttää siltä, että etuoikeutetut ja rikkaat
ihmiset selviävät todennäköisesti parhaiten. Eli he, jotka ovat
kaikkein voimakkaimmin kiihdyttäneet ilmastonmuutosta.
Sitä vastoin ilmastonmuutoksen seurauksena kuolevat toden-
näköisimmin he, jotka ovat kuumentaneet ilmastoja kaikkein
vähiten. Tämä on todella surullinen lähtökohta. Rohkeus
toimia tulee itselläni siitä, että minulla ei ole parempaakaan
tekemistä. On yllättävän luja motivaatio, jos todella kokee,
ettei ole parempaakaan tekemistä, että sama käyttää aikansa
siihen. Jollain tavalla aikansa on käytettävä, ja elämän edelly-
tystemme säilyttämiseen pyrkiminen on mielestäni ihan hyvä

ajankäytön kohde. En tietenkään käytä jokaista hereilläolo-
sekuntiani ilmastonmuutoksen torjuntaan. Välillä juon kaljaa
kavereiden kanssa puistossa, ja sekin on ihan oookoo.

ANTON:

Todella hyvä kun sanoit tuon, ettei ole parempaakaan teke-
mistä, sillä koen ihan samoin. Moni saattaisi tuon kuullessaan
ajatella, että aijaa, sinulla olisi muuten niin tylsä elämä, mut-
ta varmaankaan se ei ole tilanne, vaan se, ettei mikään muu
tunnu yhtä arvokkaalta? Mielestäni on hämmentävää, miten
hassut jutut ihmiset saattavat kokea arvokkaampina kuin il-
mastonmuutoksen torjunnan. Tarkoitin, että maailmanloppu
tulee, ja ihmiset puuhastelevat kaikkea muuta.

KATRI:

Monenlaisilla asioilla on toki itseisarvonsa, mutta kun käyn-
nissä on sivilisaatiomme olemassaoloa uhkaava akuutti kriisi,
kenties olisi ihan perusteltua käyttää edes osa ajasta sen eh-
käisemiseen. Etenkin, kun kyseessä on niin perustava uhka,
että sen konkretisoituminen uhkaa vesittää liki kaiken meille
tärkeän, kaiken sellaisen, jonka eteen useat ihmiset tällä het-
kellä käyttävät aikaansa ekokriisin torjunnan sijaan.

ANTON:

Ajattelen myös juuri noin.

KATRI:

Vaikuttaa, että monilla ihmisillä omien läheisten hyvinvoin-
nin edistäminen on keskeinen asia, joka menee ekokriisiin

torjunnan edelle. Tämän takia keskustelu tulisikin tuoda siihen, miten ekokriisi on akuutein ja vakavin asia, joka sitä lähipiiriä uhkaa. Esimerkiksi jos vanhemmat tekevät töitä ajatellen mahdollistavansa mahdollisimman hyvän elämän lapsilleen taloudellisen turvan myötä, mutta kiihdyttävät samalla ekokriisiä, olisi keskeistä tuoda esille, etteivät he tällöin toimi lapsensa edun mukaisesti. On verrattain helppoa nähdä, miksi kaltaiseni lapsettomat ihmiset jatkavat ekokriisiä kiihdyttävää toimintaa, mutta minun on todella vaikeaa ymmärtää, miten ihmiset, joilla on lapsia, voivat toimia näin. Mikseivät vanhemmat ole joukoittain barrikadeilla vaatimassa lastensa elinehtojen säilyttämistä, vaan kasaavat puita kokoon, joka tulee tuhoamaan heidät?

ANTON:

Tämä ei nyt ole mikään virallinen epistemologinen teoria, mutta uskon, että asioita voi tietää ja oikeasti *tietää*. Ero on siinä, onko tietoa koettu emotionaalisesti relevantiksi: onko suhteessa tietoon syntynyt kokemuksia, jotka tekevät sen merkitykselliseksi. Merkityksellisyyskokemus onkin keskeinen toiminnan muutoksen ajuri.¹⁸ Kun itse havahduin ekokriisiin kunnolla kolme vuotta sitten, edellisenä kesänä parhaalle ystävälleni oli diagnosoitu MS-tauti. Se oli minullekin valtava juttu. Oppiessani lisää ilmastokriisistä ja alkaessani perehtymään siihen toden teolla, ymmärsin, miten sosiaaliturvajärjestelmämme tulee myös romahtamaan sen seurauksena. Ystäväni lääkkeet maksavat satatuhatta euroa

18 Salonen & Konkka 2023

vuodessa, ja ilman sosiaaliturvaa ystäväni ei saa lääkkeitään, mikä tuntui ihan hirveältä ajatukselta. Itselleni keskeinen tekijä siinä, että aloin toimimaan ekokriisin torjumisen eteen, oli siis omakohtainen huoleni.

KATRI:

Oliko se hallitustenvälisen ilmastopaneelin raportti, joka sinut havahdutti alun perin, vai mikä oli ratkaiseva tekijä?

ANTON:

Ei, vaan itse asiassa 2019 syksyllä törmäsin Elokapinaan kadulla. Olin menossa viettämään syntymäpäiviäni vanhempieni kanssa, kun törmäsin Esplanadilla pariini tuttuuni, jotka ovat Elokapinassa mukana. Jäin katselemaan, että hetkinen, tuo on fiksu tyyppi, tiedän hänet yliopistolta, ja nyt häntä kannetaan poliisiautoon. Että mistä voin lukea enemmän tästä ilmastomuutoksesta, onko se tosiaan näin paha juttu? Tämän jälkeen kävin viikon sisään pari kertaa kuuntelemassa Elina Kauppilan puheita, minkä jälkeen en nukkunut moneen viikkoon. Kuitenkin nämä kokemukset yhdistettynä omakohtaiseen huoleeni ystävästäni olivat minulle kipinä tarttua toimintaan. Suora toiminta ja radikaali yhteiskunnan muuttaminen vaatii tietysti paljon rohkeutta. Ilmeisin taso liittyy siihen, että kysyy rohkeutta uskaltaa istua rekan edessä. Toinen rohkeutta vaativa osa-alue on se, että uskaltaa myöntää itselleen ja sanoa ääneen, kuinka huono tilanne oikeasti on. Kolmas, erittäin keskeinen mutta helposti näkymättömiin jäävä osa-alue on se, millaista rohkeutta meillä on suhteessa organisoitumiseen. Missä määrin esimerkiksi

uskallamme mennä oman porukkamme valtavirtaa vastaan ja nostaa esille kipeitä kysymyksiä, kun pohditaan sitä, mitä meidän tulisi tehdä. Se on hirvittävän kuluttavaa, mutta kuitenkin hemmetin tärkeää. Keskeinen syy siihen, että monet organisoijat historiassa ovat olleet niin menestyksekkäitä, on se, että he ovat päättäneet pysyä totuudessa välittämättä siitä, mitä ihmiset ympärillä sanovat. Esimerkiksi Gandhi on inspiroinut itseäni siinä todella paljon. Tietenkään en väitä, että itselläni olisi ollut vain hyviä ideoita, vaan olen tehnyt myös paljon virheitä. Niistäkin on hyvä keskustella rohkeasti. Lopuksi kenties olennaisin: vaatii todella paljon rohkeutta kyseenalaistaa myös omaa ajatteluaan ja toimintaansa, vaikka se olisi kaikkein tärkeintä. Koko kansalaistottelemattomuuden perinne ja historia rakentuu vahvasti sille ajatukselle, että lopulta suurin vastus muutokselle olet sinä itse. Täytyy kyetä haastamaan egoaan, jotta olisi kykeneväinen hyökkäämään muita rakenteita vastaan kestäväällä tavalla.

KATRI:

Kasvatusfilosofian professori Veli-Matti Värri on tuonut kirjassaan *Kasvatus ekokriisin aikakaudella*¹⁹ esille sen, miten ekokriisin ongelma juontaa juurensa perustaviin, maailmaa koskeviin uskomuksiimme, joiden varaan kollektiivinen toimintamme on rakentunut. Noihin uskomuksiin lukeutuvat muun muassa käsityksemme itsestämme ja suhteestamme muuhun luontoon sekä käsityksemme elämän ja kuoleman suhteesta. Olemme omaksuneet kasvatuksen kautta nuo

19 Värri 2018

käsitykset jokapäiväisen elämämme itsestäänselvyyksiksi, jotka ohjaavat toimintaamme. Tilanteessa, jossa toimintamme rapauttaa huimalla tahdilla sivilisaatiomme olemassaolon perusteita, lienee kuitenkin perusteltua olettaa, että jotkin noista käsityksistä ovat virheellisiä. Länsimainen ajattelu nojaa käsitykselle ihmisestä rationaalisena, vapaana, autonomisena, itselleen läpinäkyvänä toimijana, joka tekee valintoja hänessä valmiina olevien halujen pohjalta. Ekokriisin kontekstissa vaikuttaa kuitenkin siltä, että toimintamme on varsin irrationaalista: meillä on valtava määrä tietoa tuhoisasta suhteestamme muuhun luontoon, mutta tieto ei ole muuttanut ratkaisevalla tavalla toimintaamme. On siis perusteita olettaa, että toimintamme perustuu johonkin tiedostamattomaan. Uskonkin, että esimerkiksi erilaisista maailmankatsomuksista löytyy perusteita tuon toimintamme syvärakenteen muuttamiseksi elämän edellytysten säilyttämiseksi. Olen itse tarkastellut buddhalaisen filosofian potentiaalia tuhoisan toimintamme ylittämässä. Buddhalaisen filosofian ja harjoitusperinteen ytimessä kun on itsen käsityksemme haastaminen. Nähdäkseni tämä onkin aikamme tärkein itsekasvatuksellinen²⁰ tehtävä.

ANTON:

Todella kiinnostavaa. Mielestäni yksi hedelmällinen näkökulma on myös englanninkielinen käsite *tough love*, jonka voisi kääntää kovaksi rakkaudeksi. Tällä tarkoitetaan sitä, että jos esimerkiksi läheisesi on addikti, sinun on uskallettava ravistella häntä heräämään todellisuuteen ja kohtaamaan

20 Saari & Jurvakainen 2022; Saari, Varpanen & Kallio 2022; Varpanen ym. 2022

ongelmansa, vaikka tämä tuntuisi siitä ihmisestä todella pahalta. Vaikka hän ajattelisi juuri silloin, ettei rakasta häntä, kun sanot noin, niin teet sen kuitenkin, sillä rakastat häntä niin paljon. Kovan rakkauden ajatuksessa rakkaus ja rohkeus kietoutuvat mielestäni upeasti yhteen. Kaikkein tärkeintä rohkeutta onkin uskoa omaan rakkauteen ja totuusvoimaan, joka siihen liittyy. Jos rakastat jotain ja sinusta tuntuu, että tämä on oikea asia, niin usko siihen ihan täysillä, sillä luultavasti se on oikein, ja sinun kannattaa seurata sitä.

KATRI:

Tuo kova rakkaus on kyllä todella hyvä muotoilu. On keskeistä, ettemme ole mahdollistajina tuhoisassa tai väärään suuntaan vievässä toiminnassa. On välittämisen ilmaus olla se, joka ravistelee, vaikka se tuntuisi epämuodolta.

ANTON:

Me kaikki teemme joskus ratkaisuja, jotka eivät ole meille hyväksi. Toiset ihmiset saattavat nähdä niiden ongelmallisuuden paremmin kuin me itse, ja mielestäni silloin on niiden toisten ihmisten vastuulla tarttua niihin. Totta kai se tuntuu pahalta ja loukkaa egoa tietyllä tavalla. Ainakin minä tiedän sen, että jos teen jotain tyhmää ja joku toinen sanoo, ettei tuo ole hyvä juttu, niin herää helposti sellainen olo, että ihan kuin sinä tietäisit paremmin kuin minä. Vaikka totta kai joskus muut ihmiset tietävät paremmin kuin minä – he saattavat nähdä etäämmältä jotain, joka on niin lähellä minua, ettei oma katseeni tarkennu siihen.

KATRI:

Niinpä, omaa totuuttaan tulee ravistella riittävän usein, mutta toki ravistelun lopputulos voi olla myös se, että käsitykseni on edelleen täysin relevantti ja sillä mennään. Kuitenkin on keskeistä olla lipsumatta jääräpäiseen käsitysten kankeuteen. Tavallaan tulisi löytää tasapaino, jossa seisoo asiansa takana muistaen aika ajoin tarkistaa, onko tämä edelleen sellainen asia, jonka takana voin ja haluan seistä.

ANTON:

Rohkeaa on myös muiden tarkasteltavaksi avautuminen. Jos on jakamassa muille ihmisille ohjeita siitä, miten tulisi toimia, pitää aina muistaa myös se, että itse voin oppia muilta luultavasti enemmän kuin voin opettaa muille. Muita on miljardeja ja minua on vain yksi.

Viisaus

EEVA K. KALLIO & OLLI-PEKKA HEINONEN

Dosentti Eeva K. Kallio ja IBO:n (International Baccalaureate) pääjohtaja Olli-Pekka Heinonen keskustelevat kestävän kehityksen ja eettisyyden teemoista, viisauden ja itsekasvatuksen näkökulmista.

EEVA:

Olemme tutustuneet eräässä työryhmässä, joka käsittelee inhimillisen kasvun merkitystä ajassamme. Nyt haluaisin jatkaa kanssasi keskustelua ajankohtaisista, todella tärkeistä käsitteistä, kuten kestävä kehitys, eettisyys ja itsekasvatus ja tarkastella niitä erityisesti viisauden hyveen kautta. Tiedän, etteivät nämä ole helppoja käsitteitä. Olen ollut paljon tekemisissä viisauden käsitteen kanssa viime vuosina. Se on tutkimuksessa noussut tärkeäksi kohteeksi, eikä vähiten sen vuoksi, että globaalisti elämme monien suurten riskien aikakautta. Millä tavoin sinä määrittelisit näitä? Miten ne sinulle näyttäytyvät?

OLLI-PEKKA:

Käsitteiden määrittely onkin varsin haastava rasti. Juristi minussa pitää määrittelyistä, mutta olen alkanut suhtautumaan määrittelyihin kriittisesti niihin sisältyvän ehdottomuuden takia. Määrittelyt tietysti helpottavat vuorovaikutusta ja yhteiseen tavoitteeseen pyrkimistä, mutta toisaalta pakenevat myös todellisuutta.

Viisaus on ymmärrystä siitä, miten tehdä eettisesti kestäviä ratkaisuja parhaan käytettävissä olevan tiedon pohjalta kussakin kontekstissa. Viisaus on prosessuaalista. Viisaus alkaa itsensä tuntemisesta, siitä miten yksilönä ja suhteessa toisiin ja kulttuuriin toimii. Viisauteen on tietoisesti kasvettava, se ei ole synnynnäistä.

EEVA:

Mielestäni viisaus on yhtäältä tiedollinen, toisaalta kokemuksellinen ilmiö, linkittyen vahvasti eettisyyteen. Tietoinen

kasvaminen viittaa mielenkiintoisesti – jos ymmärrän oikein – siihen, että ihmisen on tahdonalaisesti työskenneltävä viisastuakseen. Määritelmä osuu varsin hyvin psykologiankin piirissä vallitseviin määritelmiin. Psykologiassa nähdään, että ihmisen on viisaasti yhtäältä työskenneltävä itsensä kanssa ja toisaalta oltava sosiaalisesti herkkä. Viisaus ei ole joko–tai-ilmio: Se ei tarkoita, että vain sosiaalinen tai yhteiskunnallinen toiminta olisi viisasta. Myös omaa henkilökohtaista ajattelua ja toimintaa on tarkasteltava niin rehellisesti kuin pystyy. On myös virheellistä luulla, että psykologia olisi vain yksilökeskeistä. Yksi tärkeimmistä osa-alueista siinä on sosiaalipsykologia, eli teorit siitä, kuinka olemme ja elämme erilaisissa ryhmissä. Jos vilkaisee uusimpia kirjoja viisaustutkimuksesta, huomaa tällaisten ajatusten lisääntyneen.¹ Ihmistä laajempi näkökulma tulee esille ympäristöpsykologiassa, joka linkittyy luonnollisesti myös kestävään kehitykseen.²

Kontekstiriippuvaisuus on mielenkiintoinen ilmiö. Asiat tulevat usein paljon ymmärrettävämmäksi, kun niitä arvioi kuhunkin tilanteeseen, historian kauteen tai vaikkapa valtavirtakulttuuriin suhteutettuna.

OLLI-PEKKA:

Ihmisen viisaus ei periydy, vaan se on tietoisien ponnistelun saavutus. Kyse on elämisen taidosta, joka kytkeytyy samalla elämän tarkoitukseen. Ei viisaus ole minulle sitä, että tietää

1 esim. Sternberg & Glück, 2018; Sternberg, Nussbaum & Glück, 2019; Spännäri & Kallio, 2020

2 esim. Martin ym. 2020

vastauksia, vaikka tätä usein viisaiksi sanotuilta ihmisiltä tai elämäntarkastuksilta odotetaankin. Se ei ole tietoa vaan taitoa, kykyä elää sopuossuussa osana aikaansa ja maailmaansa. Kyky elää sopuossuussa tarkoittaa myös kykyä omaan toimijuuteen, tehdä tietoisia eettisiä valintoja viisaasti. Se ei ole passiivista sopeutumista vaan vastuullisuutta itselleen, läheisille ja maailmanpiirilleen. Osa viisaudesta on nähdä maailmanpiirinsä kokonaisuus, nähdä, mihin voi vaikuttaa ja mihin ei voi vaikuttaa.

Kestävän kehityksen arvo haastaa meitä ymmärtämään oma maailmanpiiri globaalien vastuun kokonaisuutena. Siinä asiassa meillä on opittavaa monilta alkuperäiskansoilta, joiden ihmis- ja sukupolvikäsitteeseen sekä luontosuhteeseen on sisällytetty maailman kokonaisuuden käsite ja vastuu, vaikka heillä ei olekaan ollut samanlaista tiedollista pohjaa nähdä maailmalle rajoja kuin mitä meillä nyt on luonnontieteellisen tiedon kautta. Intuitiivisesti he ovat sen kuitenkin ymmärtäneet ja sitä kunnioittaneet.

Geneettisesti ihmisenä olemisessa on paljon kontekstista riippumatonta ja itse asiassa paljon kaiken elävän kanssa yhteistä. Jaamme ison osan evoluution moninaistamaa geeniperimää kaiken elollisen kanssa, muidenkin kuin apinoiden. Se yhteys on kuitenkin merkittävästi heikennyt, kun ihminen on nostanut itsensä kaiken muun yläpuolelle.

Elämän haasteemme kytkeytyvät kuitenkin vahvasti kontekstisidonnaisuuteen. Olemme luoneet tietynlaisen maailman ja kulttuurin, ja sen maailman eritahtisuus biologisen evoluution vauhtiin aiheuttaa isoja haasteita. Minulle on tärkeää juuri kyky löytää yhteydet biologisen, kognitiivisen,

hengellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen kerrostuman kesken. Ne ovat erillisiä, ja kuitenkin kaikki samaa kehityksen adaptoituvaa kiertokulkua.

EEVA:

Viisauteen todellakin liittyy katseen kääntäminen myös omaan itseän. Erilaisissa filosofioissa ja uskonnoissa ajatus itsensä kehittämistä ja jopa muuttamisesta sisäisen työskentelyn kautta on ollut tärkeänä ajatuksena läpi vuosituhansien. Tietysti tämä edellyttää, että ensiksi kykenee havainnoimaan ja tulkitsemaan itseään – vaikkapa sitä, mistä motiiveista toimii. Ajatuksistasi välittyi ehkä enemmän juuri tällainen itsetiedostaminen kuin itsekasvatus, mutta ne ovatkin läheisiä käsitteitä. Itsekasvatuksessa ihminen muuntaa tietoisesti itseään, esimerkiksi harjoittelemalla, toimimalla, muokkaamalla mieltään. Tämä linkittyy myös kestävyysmurroksen tavoitteluun: kuinka ja miksi ihmiskunta ei kykene tiedostamaan väistämätöntä katastrofia ja ennen kaikkea, miksi emme kasvata itseämme niin tahdonalaisesti, että voisimme esimerkiksi muuttaa tietoisesti omaa kultustamme.

Olemme paradoksin edessä: talouskasvu ylläpitää kulttuuriamme, ja sen muuntaminen tietoisesti tulee luomaan uuden kulttuurin, mutta todennäköisesti ei ilman vaikeuksia ja syviäkin kriisejä. Tapahtuuko niin, että vain tarpeeksi voimakas ristiriita voi murtaa aiemmat tavat ja pakottaa muuttumaan? Millä tavoin voimme saada aikaan tarpeeksi laajan muutoksen, kun suurin osa ihmisistä ei ensisijaisesti ajattele yhteistä hyvää, eikä välitä toimintansa seurauksista,

eikä halua tietoisesti muuttaa toimintaansa? Olemme erilaisia ihmisiä, emmekä tavoittele kaikki samoja asioita – voimme valita arvomme. Olen epäileväinen sen suhteen, että edes parhaassa tapauksessa voisimme olettaa ihmiskunnan muuttavan arvojaan kestävästi kehityksen suuntaan ilman, että siihen joillakin hallinnollisilla päätöksillä osoitetaan ihmisiä ohjataan.

OLLI-PEKKA:

Tarvitsemme myös itsekasvatusta: se on viisauden alku. Se on kykyä reflektoida omaa ajatteluaan, omia tunteitaan ja kulloistakin kontekstia. Oman ajattelun ja tunteiden tiedostaminen ja niiden riippuminen tilanteesta ovat itsekasvatuksen olennaisia elementtejä. Samalla kyky oman identiteetin kehittämiseen vuorovaikutuksessa muiden kanssa kehittyy. Valmius elää ja muuttua sopusoinnussa suhteessa elinympäristöön kehittyy. Kyky nähdä erilaisia tilanteiden ja oma suhde niihin kussakin tilanteessa paranee. Itsekasvatukseen kuuluu sen käsittely, mitä itsessämme torjumme, haluamme peittää tai pelkäämme ja projisoimme toisiin, oman mielen oikopolkujen ja vääristymien tuntemista, kulttuurisidonnaisten stereotyyppien tunnistamista, henkilökohtaisten tai yhteisön traumojen käsittelyä. Se on myös ajattelematonta tietämistä eli sitä, kun keho tietää, mitä me emme osaa järkipärisesti ajatteleamalla ja sanoina tietää. Tämä on hyvin tiivis luonnehdinta siitä, miten ymmärrän itsekasvatuksen. Puhun siis viisaudesta kaiken sen perusteella, minkä olen muodostanut eletystä ja koetusta elämästä.

EEVA:

Itsekasvatus edellyttää motivaatiota ja ymmärrystä, enkä ole varma, kuinka laajasti sitä voidaan olettaa olevan. Samoin viisauteen edellytettävä oman toiminnan reflektointi ei ole helppo tehtävä. Viisauden edellytyksiin voidaan tietysti kasvatuksella vaikuttaa lapsuudessa ja nuoruudessa. Edellytysten täyttyminen voi parhaimmillaan johtaa hyviin tuloksiin myöhemmässä elämässä, eli viisaudella on havaittu tutkimuksessa olevan yhteys lapsuuden kasvutaustaan. Pitkittäistutkimuksesta tiedetään,³ että lapsuusiän emotionaalisesti tukevalla kasvuympäristöllä on yhteys myöhemmän aikuisiän ja vanhuuden aikaisen viisauden esiintymiseen. Tältä perustalta olen alkanut miettiä, pitäisikö viisauden ensi siemenet kylvää jo lapsuudessa ja nuoruudessa. Toisaalta tiedetään olevan ihmisiä, jotka kykenevät aikuisiällä ylittämään ja nousemaan äärimmäisen vaikeistakin elämäntilanteista kohti positiivista kehitystä. Viisaustutkimusten perusteella tiedetään, että nimenomaan syvällinen vaikeuksien reflektio voi parhaimmillaan viedä viisastumiseen – tai sitten ei, tämäkin on yksilöllistä.⁴ Oleellista on se, kuinka ihminen työstää omia kokemuksiaan.

OLLI-PEKKA:

Viisauden käsitteessä rima on usein asetettu varsin korkealle. Voitaissiinko keskittyä puhumaan viisaudesta enemmän elämään opettelemisen ja harjoittelun taitona? Miten elää parempaa elämää? Miten olla hyvä ihminen? Miten elää

3 ks. Ardelt ym. 2018

4 esim. Munroe & Ferrari, 2022

sopuoinnussa toisten ja luonnon kanssa itseään toteuttaen? Mitkä sitten ovat elämän tärkeimpiä taitoja? Esimerkiksi ajatukset yhteyden luomisesta itseensä ja ympäristöönsä ja toisenlaisten näkemysten ja näkökulmien ymmärtämisestä ovat tärkeitä. Tärkeätä on myös esimerkiksi taito tarkastella oman ajattelunsa vääristymiä ja rajoituksia, erehtyväisyyden hyväksymistä itsessään ja muissa, ja kykyä kasvaa vuorovaikutuksessa. Kenenkään ei tulisi joutua käymään läpi alistetuksi tai kaltoin kohdelluksi tulemisen kokemuksia herkistyäkseen näille kysymyksille, vaan ne olisi voitava omaksua osana ihmisarvoa kunnioittavaa kasvatusta ja koulutusta lapsuudesta lähtien. Mitä tarvitsemme kiperimmin juuri nyt? ”Hyvää arkea kaikille”, muotoilisi vaalikampanjan suunnittelija, ja ”viisauden filosofiaa”, sanoisi ehkä tutkija. Helpommin sanottu kuin tehty, mutta mitä vaihtoehtoja meillä on?

EEVA:

Kuinka viisaus sitten suhteutuu kestävän kehityksen käsitteeseen? Millaista viisautta tarvitaan tässä maailmanajassa, jossa globaalin tuhoutumisen uhka on päällämme? Kyse on todellisesta pirullisesta ongelmasta, ja nimenomaan tällaisten kysymysten käsittelyssä viisaus vasta paljastuu – siitä ovat viisaustutkijat yksimielisiä. Millaisella viisaudella voidaan edistää kestävä kehitystä?

OLLI-PEKKA:

Itse asiassa kehitys tarkoittaa minulle eri asiaa kuin edistys. Edistys pitää sisällään vertailtavuuden entiseen, kehitys kulkee kontekstin muutoksen mukana. Kun konteksti muuttuu,

erilaisten tilanteiden objektiivinen vertailu on haastavaa. Kehitys on elämistä vuorovaikutuksessa elinympäristön kanssa, ja kestävyys tarkoittaa sen toteuttamista jatkuvuuden mahdollistamalla tavalla. Jatkuvuus tulee mahdolliseksi eettisesti ja esteettisesti perusteltavilla ratkaisuilla. Jatkuvuus tarkoittaa ihmisen, yhteisön ja koko elämän kehkeytymistä siten, että ekosysteemien jatkuvuus on turvattu.

EEVA:

Menee ehkä turhan abstraktiksi, mutta tarkennan: onko kehitys siis suhteellinen käsite ja aina palautettavissa siihen ympäristöön, missä sanaa käytetään? Suhteellisen, ristiriitoja sietävän ajattelun psykologinen tutkiminen on osa viisauden psykologisen tutkimisen perinnettä.⁵ Iän myötä ehdottomuuden vaade alkaa menettää merkitystään ja asioita kyetään tarkastelemaan osin itsestä poikkeavistakin näkökulmista, mikä johtaa myös tiedolliseen nöyryyteen: olemme ihmisinä aina sidoksissa rajalliseen tietämiseen.

OLLI-PEKKA:

Kun puhutaan kestävästä kehityksestä, siihen sisältyy normatiivinen tavoite jostakin paremmasta, kuin mitä nykyinen tila on. Haaste on kahden erilaisen hetken vertailu. Voimme vertailla mitattavia suureita eri aikaikkunoissa ja sanoa, että niiden suureiden osalta on tapahtunut kehitystä parempaan tai huonompaan suuntaan. Kuitenkin ihmisen ja kulttuurin kehitykselle on tyypillistä, että ratkaistessamme kulloisiakin

5 Kallio, 2016

ongelmia samalla luomme uusia ongelmia, joita emme ole kyenneet ennakoimaan tai joiden merkityksen olemme aliarvioineet. Muovin synty on tästä hyvä esimerkki: se on hyvin tarpeellinen, kestävä ja aikaisempia kevyempi materiaali, jota tarvittiin monien ongelmien ratkaisemisessa. Samalla tulimme synnyttäneeksi lisääntyvää tarvetta fossiilisten energialähteiden käyttöön ja loimme saasteongelman eläin-, kasvi- ja myös ihmiskunnan haitaksi. Muovin myötä meillä oli jotain parempaa, mutta myös tukku uusia ongelmia ratkaistavana.

Ajatus paremmasta sisältää vertailun. Kahden erilaisen kontekstin vertailu on mahdotonta, koska systeemissä tapahtuvat muutokset vaikuttavat kaikkeen systeemissä. Siksi mielestäni kannattaa pyrkiä ennakoimaan kussakin hetkessä tehtävien ratkaisujen vaikutuksia tulevien sukupolvien elinolosuhteisiin mahdollisimman monipuolisesti. Sen tulee olla hallinto- ja päätöksenteko järjestelmien lähtökohta. Samaan aikaan on oltava nöyrä tietämättömyytemme ja rajallisuutemme edessä. Emme kykene ennakoimaan kaikkia yhteisvaikutuksia, joita teoistamme ja päätöksistämme seuraa. Siksi tulee pyrkiä aina mahdollisimman hyvään kussakin hetkessä. Se edellyttää kykyä hyödyntää epävarmaa informaatiota ja luoda improvisoituja ratkaisuja ja valmiutta räätälöidä ratkaisuja paikallisiin olosuhteisiin.

Oma kysymyksensä ovat innovaatiot, joiden tulevaisuuden vaikutuksia emme etukäteen voi tietää, mutta joihin sisältyy riskejä suurimittaisesta tuhosta. Tällaisia innovaatioita työstetään jatkuvasti esimerkiksi geeniteknologian, tekoälyn ja itseohjautuvien asejärjestelmien kehittämisessä. Miten niitä koskevia päätöksiä tulisi tehdä? Tulisiko ihmisten jättää

kokonaan kehittämättä sellaiset innovaatiot, joihin sisältyy mahdollisuus laajasta merkittävästä tuhosta? Monet uudet teknologiat, esimerkiksi ydintekniikan sovellukset, saavuttavat laajaa tuhovoimaa ilman merkittäviä resursseja ja ovat siksi vaikeasti valvottavia. Miten ylipäättään on mahdollista ymmärtää erilaisten teknologian innovaatioiden yhteisvaikutus, kun parhailla tieteilijöilläkin on vaikea ymmärtää esimerkiksi sitä, millä logiikalla tekoäly saavuttaa tietyt lopputulokset? Nämäkin ovat kestävän kehityksen kysymyksiä. Kehitys on elämistä vuorovaikutuksessa elinympäristön kanssa, ja kestävyys tarkoittaa sen toteuttamista jatkuvuuden mahdollisella tavalla.

EEVA:

Niin, voimme viisaasti yrittää nähdä kauaskantoisia vaikutuksia, ja jotkut tutkijat pitävät tätä yhtenä viisauden peruslomuista: olla kaukonäköinen.⁶ Olen samaa mieltä siitä, että kaukonäköisyyden yritys voi olla viisautta, mutta tarkkaan ottaen emme koskaan voi varmuudella tietää, mihin päämääriin asiat etenevät. Lopputulokset voivat olla myös eettisesti arveluttavia, vaikka tahtomme on ollut kaukonäköisesti luoda eettisesti paras ratkaisu.

OLLI-PEKKA:

Lisäksi mukaan tulee estetiikka. Se on syvästi inhimillinen kyky olla ja elää vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Estetiikka on kokijan ja koettavan, objektin, välinen suhde.

6 esim. Sternberg, 2003

Siinä suhteessa tarkastelemme samalla itseämme, arvotamme kokemaamme ja samalla koemme arvon itsessämme. Estetiikka on yhteydessä pyhään, kokemukseen itseämme suuremmasta. Kauneuteen liittyy kyky erotella erilaisia tyylejä ja ilmaisuja, ja kehittyä kyvyssä tehdä erotteluja. Erottelut antavat valmiudet tuoda erottavia tekijöitä yhteen uudella tavalla, ja siinä mielessä luovuus ja estetiikka kukkivat samalla niityllä. Estetiikka koskettaa myös ajattelua ilman sanoja, ihmisyden kokemusta ennen kielen kehitystä.

EEVA:

Joskus toinen ihminen sanoillaan osuu asiaan, jota on itse miettinyt. Jo aiemmin viittasit jatkuvuuteen kestävän kehityksen alueella. Mikäli tuhoamme fyysiset elinehtomme, meillä ei ole jatkuvuutta maapallolla. Kyse on todellakin elämän jatkumisesta. Elämme ikään kuin emme välittäisi, jatkuuko elämä jälkeemme tai ei. Tämä osoittaa täydellistä välinpitämättömyyttä. Mistä tämä voi johtua? Yleensä ihmissuon itesuojeleuvaisto pakottaa toimimaan elämän jatkumisen suuntaan, mutta nyt se ikään kuin on kadonnut, hävinnyt silmistämme ja mielistämme.

OLLI-PEKKA:

Me olemme Suomessa kristillisen maailmankatsomuksen kyllästämiä. Siihen maailmankatsomukseen sisältyy päättyvän tarinan ajatus. On alku ja loppu, maailman synty ja sen loppu, jolloin kaikki muuttuu toiseksi. Meidän on siksi ehkä vaikea mieltää ajatusta jatkuvuudesta ilman uuden ihmisen syntyä, nousua taivaaseen ja taivasten valtakunnan

tuloa. Ajattelemme, että tulee joku porrasmainen hyppäys uuteen.

Tieteellisessä maailmankuvassamme emme taas näe arvoja menneillä sukupolvilla. Ne eivät tule kummittelemaan, eikä heidän puolestaan tarvitse uhrata. Kun emme näe sukupolvia takanapäin, emme näe heitä myöskään tulevassa. Emme kunnioita menneitä tai tulevia sukupolvia saatikka elinolosuhteita ja luontoa, joka meistä huolehtii. Joskus huomaa melkein tendenssinomaista fatalistisuutta olla välittämättä siitä, mikä on tulevien sukupolvien ja maailman tulevaisuus. Olemme yksilöitä, jotka ovat kiinnostuneita elämään hyvän sään aikana ja sen jälkeinen on muiden murhe.

EEVA:

Tämä kaikki liittyy hyvin vahvasti eettisyyteen, moraaliin ja arvoihin. Ne kaikki tietysti voidaan määritellä eri tavoin, mutta otan nyt ad hoc -määritelmäksi vain sen, että se liittyy käsityksiin asioiden erilaisista merkittävyyksistä. Se perustuu asioiden keskinäisvertailuun ja hierarkioihin ”hyvästä ja siitäkin paremmasta”. Lienee turhaa sanoa, että tämä ulottuvuus on viisaudessa välttämättä, mutta niinhän se on ihmisen kaikessa ihmistoiminnassa: suosimme aina jotakin.

OLLI-PEKKA:

Se on vastuuntuntoa ja -kantoa sekä harkintakykyä kestävän kehityksen vaatimista ratkaisuista niissäkin tilanteissa, joissa erilaiset oikeushyvät tai hyveet ovat keskenään ristiriidassa. Eettisyys ei ole tietämistä, se on hyvän elämän etsimistä kussakin kontekstissa.

EEVA:

Mistä filosofisesta pohjasta nostat eettisyyden ja arvot? Vai onko se sinulle pragmaattisesta ajatuksesta nousevaa, eli että nykyinen elämäntapamme johtaa tuhoisiin seurauksiin ja olemassaolon jatkuminen on uhattuna? Ymmärrän vastauksesi myös niin, että kestävä kehitys on tässä kontekstissamme sellainen arvo, joka ohittaa muut arvot, koska kyse on perustavasti elämän säilymiseen liittyvästä tekijästä. Lisäksi tulkitseen niin, että eettisyys ei ole vain kognitiivista vaan että se on jopa jotain muuta, ehkä jotain kokemuksellista.

OLLI-PEKKA:

Olen lukenut runsaasti filosofista kirjallisuutta, mutta en silti osaa ajatella painotusta nousevaksi jostain tietystä filosofisesta pohjasta. Se nousee kaikesta siitä, mitä olen eletystä elämästä oppinut, nähnyt, kokenut ja tuntenut. Siitä nousee myös eettisyyden ajatus, jossa on kognitiivinen ulottuvuus, mutta se kiinnittyy syvemmin ihmisenä olemiseen ja kasvamiseen. Se on enemmän kuin väitteellinen tietäminen: väitteelliseen tietämiseenkin sisältyy aina eettinen valinta jonkin toisen arvottamisesta yli toisen – parempana ja oikeampana ratkaisuna. Ennen väitteellistä tietämistä on valittava se tietämysperusta, johon tietäminen nojaa. On kysyttävä, miksi juuri jokin asia on tietämisen ja tutkimisen arvoinen, eikä jokin toinen. Sekin on eettinen valinta. Tietoon perustuvan päätöksenteon ja maailmankuvan päälle ladataan liian paljon painolastia. Se on arvokasta, ja sitä tarvitsemme ehdottomasti, mutta se ei ulotu kaikkialle eikä ole irrallaan ihmisen sisäisestä todellisuudesta eikä tunteiden ja kokemuksellisuuden maailmasta.

EEVA:

Onko kokemuksellisessa etiikassa vaarana kuitenkin se, että ääri muodossaan mikä tahansa kokemus voidaan määritellä hyväksi, vaikka se vahingoittaisi laajemmin muita? Vakuut- taako kokemuksellinen etiikka kieltäjiä, jotka kiistävät glo- baalit riskit?

OLLI-PEKKA:

Kokemuksellisen etiikan korostaminen johtaa helposti kai- ken suhteellisuuteen ja lopulta kaiken kieltämiseen, nihilis- miin. Kokemuksellinen etiikka helposti puetaan myös väit- teellisen tiedon kaapuun eli oikeassa olemisen ajatukseen. Etiikka ei ole minulle oikeassa tai väärässä olemista, vaan se on punninnan ja pohdinnan prosessi, jossa ajattelun lihakset vähitellen vahvistuvat. Yksi hankalan polarisoituneen keskus- telukulttuurin ilmentymä on moraalien vartijoiden ammatti- kunnan kasvu. Samassa persoonassa on läsnä syytetty, syyttä- jä, uhri ja tuomari. Eikä kyse ole vain moraalien vartioinnista omassa elämässä, vaan myös muiden elämän osalta. Vapauden ja henkisen avaruuden liikkumavara kapenee tässä ilmapiiris- sä kovaa vauhtia.

Tärkeämpää on moraalien vaalinta, moraalisten kysymysten pohdinta, joita ihmiskunnalla totisesti riittää. Se on yhteisöl- listä pohdintaa, jossa paitsi oman itsensä tunteminen, myös toisenlaisena olemisen ymmärtäminen on keskeistä.

Minulle kestävässä kehityksessä on kyse ihmiselämän säi- lymisestä ja jatkumisesta ja seuraavien sukupolvien elämän edellytysten turvaamisesta. Se voi toteutua, jos suhtaudumme samalla vakavuudella kaiken elämän säilymisen turvaamiseen.

Lajien monimuotoisuuden ylläpito on keskeinen tavoite kes- tävässä kehityksessä, ja se on ilmastonmuutoksen alle jäänyt, ehkä vielä suurempi ihmisen toimien uhri.

EEVA:

Olemme aina keskellä prosessia, muutosta, virtaa. Omista koulukokemuksistani muistan sen, että meitä todellakin ope- tettiin siihen, että on olemassa jonkinlainen ehdoton ratkaisu, jonkinlainen loppupiste, tai että todellakin jokin asia (kuten muovi) on keksitty ”lopulliseksi ratkaisuksi” paketoimiseen. Kokemus taitaa opettaa muutoinkin, että historian ”lopulliset ratkaisut” eivät yleensä ole päättäneet eettisesti kovin hyvin. Ehkä suurinta viisautta osoittaa kyky ymmärtää, että olem- me vain jatkuvassa, loppumattomassa prosessissa, jossa jou- dumme tekemään uusia suuntautumisia tilanteesta riippuen. Nykyisessä tilanteessa välttämättömiä ovat laajat systeemiset ja globaalit ratkaisut, joista tulemme etenemään yhä uudel- leen ja eteenpäin elämän prosessissa yhä uusiin vaiheisiin ja haasteisiin.

Kohtuullisuus

JANI SIIRILÄ & MIKA ANTTONEN

Energia-alan yrittäjä ja yritysjohtaja Mika Anttonen ja ammatillisen opettajakorkeakoulun yliopettaja ja kestävyystieteen tutkija Jani Siirilä keskustelevat kohtuullisuudesta. Anttonen ja Siirilä liittävät kohtuullisuuden kysymykset muun muassa ilmastonmuutoksen, väestönkasvun, puhtaan energian ja globaalin oikeudenmukaisuuden jännitteisiin teemoihin. He keskustelevat tulevaisuuden vaikuttavista megatrendeistä, yritysten vastuusta ja koulutuksen merkityksestä. Näiden lisäksi arvoilla ja jokaisen ihmisen arkisilla valinnoilla on merkitystä kestävästä tulevaisuudesta tavoiteltaessa.

JANI:

Olen 20 vuoden ajan tehnyt uraa koulutuksen parissa ja opettanut kaikilla koulutusasteilla varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen. Minua ovat aina askarruttaneet suuret kysymykset liittyen muun muassa siihen, miten voimme koulutuksen keinoin vastata aikamme suuriin haasteisiin – esimerkiksi löytää ratkaisuja akuuttiin ilmastokriisiin. Tähän kysymykseen liittyy olennaisesti myös käsityksemme kohtuullisuudesta: minkä verran on riittävästi?

MIKA:

Minun kiinnostukseni kohtuullisuuden teemaan on lähtenyt siitä, että olen aina halunnut tehdä jotain, millä on merkitystä. Havahduin kestävyyskysymyksiin jo aika varhain. Opiskelin energiatekniikkaa 1980-luvulla, ja silloin ei nähty vielä niin selkeästi sitä, miten suuri ongelma fossiiliset polttoaineet tosiasiallisesti ovat. Tunnistettiin kyllä haasteita, mutta ongelmien mittakaavaa ei ymmärretty. Toinen kysymys liittyi väestönkasvuun. Silloin kun kävin koulua, ihmisiä oli maapallolla neljä miljardia. Tällä hetkellä meitä on kohta kahdeksan miljardia. Me olemme ehkä unohtaneet, miten nopeasti väestönkasvu on tapahtunut. Miljardi on iso luku, siinä on yhdeksän nollaa. Kun minkä tahansa kulutustason kertaa yhdeksällä miljardilla, tarkoittaa se sitä, että kysyntään vastamiseksi meidän tulee tuottaa valtavasti uusia raaka-aineita.

Minulla on vahva usko suomalaiseen yhteiskuntamalliin. Se on antanut itselleni koulutuksen ja turvan sekä mahdollistanut perheen perustamisen ja työuran. Olen työni kautta pystynyt tutustumaan maailman kaikkiin talous- ja

yhteiskuntajärjestelmiin. Suomalainen ja pohjoismainen järjestelmä on ylivoimaisesti paras. Me emme välttämättä ymmärrä, miten hyvä se on muihin maihin verrattuna. Asiat eivät kuitenkaan pysy itsestään tällaisina, vaan ne vaativat kovaa työtä. Meidän on oltava monessa asiassa kehityksen kärjessä. Ajattelen myös, että se on meidän velvollisuutemme, koska me olemme niin hyväosaisia globaalissa mittakaavassa. Henkilökohtaisesti minulla on käynyt myös hirveän hyvä tuuri siinä, että olen onnistunut yritystoiminnasani. Siinä tarvitaan aina myös hyvää onnea. Näiden kaikkien seikkojen takia olen vahvasti sitoutunut tekemään oman parhaani sen eteen, että me pystymme siirtymään fossiilisesta energiajärjestelmästä uusiutuvaan.

JANI:

Maailmanlaajuisen muutoksen vauhti on tällä hetkellä nopeampi kuin koskaan aiemmin ihmiskunnan historiassa. Tätä muutosta ajaa maailmassa väestön ja aineellisen vaurauden jatkuva kasvu. Kohtuullisuuden näkökulmasta jännittävä luo myös kapitalistinen talouskasvun ideologia, joka on vahvasti perustunut materiaaliseen kasvuun. Toisin sanoen olemme vaurastuneet syömällä yhteistä luontopääomaamme. Romahduttamalla luontopääoman viemme samalla tulevan taloutemme ja hyvinvointimme pohjan¹. Perinteisesti vauraisa teollisuusmaissa on ajateltu, että kasvu on välttämättömyyksiä työllisyydelle, sosiaaliselle nousulle ja teknologisiselle kehitykselle. Esimerkiksi monissa maissa taloudellinen kasvu

1 Dasgupta 2021

on ollut reitti pois absoluuttisesta köyhyydestä. Tästä syystä talouskasvun ideologia ja kohtuullisuus asettuvat keskenään jännitteeseen asemaan ja se tekee käsiteltävästä aiheesta tavattoman vaikean.

MIKA:

Mielestäni kysymys ilmastonmuutoksen torjunnasta ja luonnon monimuotoisuuden turvaamisesta liittyy pitkälti tavoitteeseen elää luonnon kanssa tasapainossa sekä siihen, ettemme ylikuluttaisi maapallon luonnonvaroja. Maapallon kantokyky romahtaa, jos kaikki maailman ihmiset tavoittelevat sitä elintasoja ja materiaalia, joka meillä länsimaisilla ihmisillä on tällä hetkellä saatavilla. Meillä ei ole riittävä teknologiaa eikä raaka-aineita kaikille. Media popularisoi saman asian ilmaisemalla, että jos kaikki eläisivät kuten me elämme, niin tarvitsisimme siihen kolme maapalloa. Tästä näkökulmasta katsottuna kysymys kohtuullisuudesta on keskiössä pohdittaessa suuntaviivoja kohti kestävämpää tulevaisuutta.

Väestöpolitiikassa voidaan tehdä pehmeillä keinoilla paljon hyviä asioita. Muistan pitäneeni ensimmäisiä ilmastonmuutokseen liittyviä esiintymisiäni joskus reilusti yli kymmenen vuotta sitten. Niissä keskusteltiin siitä, mitkä ovat parhaita ilmastotekoja. Siitä lähtien olen sanonut, että ensimmäinen ja tärkein teko on tyttöjen ja naisten aseman parantaminen kehittyvissä maissa. Tämä tavoite ei ole sieltä mihinkään kadonnut. Toki naisten ja tyttöjen asema on parantunut vuosi vuodelta, mutta silti vielä monissa kulttuureissa ja monessa maanosassa, kuten Afrikassa, lapsien lukumäärä on hyvin

pitkälle se, jolla turvataan perheen omaa elintaso. Ajatellaan, että lapsissa on tietyllä tavalla turva. Se on toisaalta moniselitteinen kysymys kestävyuden näkökulmasta. Kehitysmat eivät länsimaalaisesta näkökulmasta katsottuna edes ylikuluta. Ne kuluttavat tosiasiallisesti globaalissa mittakaavassa hyvin vähän.

JANI:

Minusta onkin perusteltua kysyä: otammeko liikaa tulevilta sukupolvilta mahdollistaaksemme nykyisen elämäntapamme? Me ihmisethän olemme kuitenkin täysin riippuvaisia planeettamme luonnonvaroista, puhtaasta vedestä ja ympäristön monimuotoisuudesta. Luonnon tasapainon heikentyminen on tällä hetkellä uhka erityisesti seuraavien sukupolvien, lastemme ja lastenlastemme, hyvinvoinnille. Absoluuttinen köyhyys on maailmasta lähes puolittunut viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana, mikä on ihmiskunnalta ilmiömainen saavutus. Kohtuullisuuden näkökulmasta tämä on kuitenkin johtanut tilanteeseen, jossa yhä useammat ihmiset yhä useammassa maassa ovat nousseet keskiluokkaan ja lisänneet kulutustaan.

MIKA:

Kyllä, ja tästä nousee se paine, että miten tätä asiaa sitten oikeasti tulisi käsitellä. Onko ratkaisu se, että vähennämme omaa kulutustamme täällä Suomessa? Miten se tehdään niin, että talousjärjestelmä pystyisi tuottamaan edes sen elintason, mitä tällä hetkellä vähintään pystytään ihmisille tarjoamaan? Tämä on erittäin vaikea yhtälö, poliittisesti ehkä

jopa mahdoton ratkaistava. Transformaatio myös puhtaan energian yhteiskuntaan on luonteeltaan enemmän sosioekonominen kuin teknologinen ongelma. Vaikka onhan tekniikan puolellakin ihan riittävästi haasteita, koska tarvitaan sellaisia innovaatioita, joita ei vielä ole. Esimerkiksi toimiva ja skaalautuva sähkön teollisen mittakaavan varastointi puuttuu tällä hetkellä.

Uskon itse, että tekniset ratkaisut kyllä keksitään. Me olemme ihmiskuntana keksineet viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana enemmän kuin koko historiamme aikana yhteensä. Mikään ei viittaa tällä hetkellä siihen, että ihmisten innovaatiokyky olisi heikkenemään päin – päinvastoin. Esimerkiksi tekoäly ja erilaiset laskentamekanismit ovat tulleet avuksi. Innovaatioita saadaan yhä nopeammin aikaiseksi, ja ne siirtyvät nopeammin myös käytäntöön. Koronarokote on tästä hyvä esimerkki. Rokotteethan tulivat todella nopeasti käyttöön siihen nähden, miten normaalisti on totuttu rokotteiden tulevan markkinoille.

JANI:

Nämä onnistumiset jäävät kaiken uutisvirran keskeltä herkästi huomaamatta. Hans Rosling² kirjoitti minusta tästä todella osuvasti muotoillessaan ihmiskunnan keksinnöt ”inhimillisen edistymisen piilotetuksi ihmeeksi”. Ymmärrän erittäin hyvin, että enemmistö ihmisistä ajattelee ihmiskunnan kehityssuunnan kulkevan heikompaan suuntaan. Meidän turvallisuuden tunteemme järkkyy ensin globaalin

2 Rosling 2018

pandemian aikana ja sen jälkeen alkaneen Ukrainan sodan seurauksena. Samaan aikaan äärimmäinen köyhyys maailmassa on kuitenkin romahtanut, ihmisten elinajanodote kasvaa lähes kaikkialla maailmassa ja otsonikerros on palautumassa. Ihmiskunnan tuottamien tieteellisten julkaisujen ja innovaatioiden määrä ovat nekin kasvaneet merkittävästi viime vuosikymmeninä.

MIKA:

Jos tarkastellaan kohtuullisuuden teemaa sosioekonomisesta näkökulmasta, täytyy ratkaista se, miten niukkenevia resursseja kohdennetaan siten, että voidaan tyydyttää nimenomaan köyhyydestä pois pyrkivien kansakuntien tarpeet. Samalla tulisi kuitenkin pystyä pysäyttämään väestönkasvu, jolle ei nyt ainakaan lyhyellä tähtämellä voida juuri mitään tehdä. Tästä syystä meidän länsimaissa pitäisi ymmärtää, että investoinnit, joita nyt tehdään, esimerkiksi ilmastonmuutoksen vastaisessa taistelussa, täytyy ensisijaisesti tehdä kehittyviin talouksiin.

Ensinnäkin kehittyvillä talouksilla ei tule olemaan varaa tehdä näitä investointeja, jos ei tapahdu sosioekonomista muutosta. Tässä tulee helposti käymään niin, varsinkin jos nykyistä ilmastopolitiikkaa jatketaan samalla tavalla, että me käytämme valtavia summia rahaa sen viimeisenkin hiilen poistamiseksi tällä omalla alueella, mutta me emme tee mitään oman alueen ulkopuolella. Tämä on hyvin ongelmallinen asia, sillä kehittyvät maat jäävät tässä oman onnensa nojaan.

JANI:

Kyllä, ja muutosnopeus ja siihen reagointi on mielestäni tässä se keskeisin haaste. Meidän pitäisi esimerkiksi toteuttaa energiajärjestelmän rakenteellinen muutos kohti hiilineutraaliutta, mutta samaan aikaan energiankysyntä kasvaa maailmassa vuosittain suuria määriä. Hallitustenvälisen ilmastomuutospaneelin³ viestihän on ollut selkeä jo pidemmän aikaa. Me tiedämme, että ilmastokriisin torjunnalla on kiire ja tarvitsemme kaikkialla maailmassa entistä tiukempia päästövähennystavoitteita. Onneksi Pariisin ilmastopimuksen kautta tätä on nyt saatu myös lainsäädäntöön ja Euroopassa ilmastolaki tähtää yli 55 prosentin päästövähennystavoitteen vuoteen 2030 mennessä.

MIKA:

Mehän olemme ylpeitä siitä, miten Euroopan Unioni on hienosti omia päästöjään lähtenyt jo leikkaamaan. Me olemme onnistuneet jopa niin hyvin, että maailman kokonaispäästöistä osuutemme on tällä hetkellä alle yhdeksän prosenttia. Ajattelemme, että saamme vielä loputkin yhdeksän prosenttia pudotettua nollaan, vaikka vuoteen 2030 mennessä, eli seitsemässä vuodessa. Ikävä tosiasia on kuitenkin se, että muualla maailmassa päästöt kuitenkin nousevat saman verran.

Suomessa päästöttömän sähköntuotannon osuus on jo suurta. Kun viimeiset prosentit otetaan pois, niin ne ovat ne kaikista kalleimmat. Esimerkiksi liikenteessä maksetaan lähemmäs 400 euroa hiilidioksiditonista. Tämä on yksi syy

.....
3 IPCC 2022

siihen, miksi pumppuhinta on noussut niin paljon. Sinne pitää laittaa niin paljon kallista biopolttoainetta. Huomattava asia on, että se hinta, joka nyt maksetaan, niin kymmenesosalla siitä hinnasta me pystyisimme istuttamaan laajoja metsäalueita Saharan eteläpuoleisessa Afrikassa. Se auttaisi maapalloa paljon enemmän, ja pitäisi ihmiset sillä alueella. Se tarjoaisi heille elinkelpoiset olosuhteet omalla alueellaan. Se vielä kaiken lisäksi sitoisi hiiltä ilmakehästä.

JANI:

Päästöjen vähentämisen lisäksi ilmastonmuutoksen rajoittaminen vaatii juuri sitä, että ilmakehästä sidotaan hiilidioksidia ja sehän toteutuu käytännössä metsiä istuttamalla. Sen lisäksi meidän pitäisi ottaa hiilidioksidia pois suoraan ilmakehästä, mutta teollisessa mittakaavassa se ei vielä ole mahdollista. Ihmiskunnan kasvava energian kysyntä ja samanaikaisesti tapahtuva siirtymä puhtaisiin energiamuotoihin liittyy minusta myös konkreettisesti keskusteluun kohtuullisuudesta.

Kun yhdellä osalla ihmisistä elämän perustarpeet eivät tule tyydytetyiksi, toisella osalla yltäkylläisyys ja elintaso ylittävät maapallon kantokyvyn. Toisin sanoen miten luoda taloudellista kehitystä, joka mahdollistaa perustarpeiden tyydyttämisen ja hyvän elämän edellytykset kaikille maapallon kantokyky huomioiden? Eli miten rakentaa hyvinvoinnin yhteiskunnallinen perusta ja toisaalta olla kohdistamatta planeettaamme liikaa painetta, jotta sen ekologinen kantokyky ei romahda? Kohtuullisuuden näkökulmasta tässä on jatkuvasti jännite olemassa.

MIKA:

Olemme näissä globaaleissa ongelmissa jatkuvasti niin sanotun solidaarisuusperiaatteen äärellä. Onko meillä riittävää solidaarisuutta lähteä ratkaisemaan tätä haastetta globaalilla tasolla? Tämä tarkoittaisi sitä, että meidän rahoillamme tehtäisiin asioita toisten valtioiden alueella ja heidän hyväksi. Tulisi ymmärtää, että se on myös meidän etumme. Uskon, että tätä keskustelua käydään tällä hetkellä aika paljon ja ongelma tiedostetaan. Ilmastoneuvotteluissa tästä puhutaan myös hyvin paljon. Onkin sitten hankalampi kehittää siihen käytännön mekanismit, jotka olisivat hyväksyttävissä äänestävälle kansalaisille.

Tämä liittyy sikäli kohtuusajatteluun, että me koko ajan haluamme itsellemme uusia asioita, jotka kaikki maksavat. Mutta olemmeko valmiita luopumaan mistään? Toisaalta miten voisimme hyödyntää sitä kasvua, joka syntyy muiden alueiden ilmastohankkeiden investointeihin?

Keskustelut ja demokraattiset prosessit taitavat olla avain ongelmiin. Ihmisten tiedostamisella on suuri merkitys myös. Pakolla ei varmastikaan voi edetä. Ihmiset kun ymmärtäisivät sen, että Afrikkaan tehtävät toimenpiteet ajavat myös meidän etuamme. Pitäisi pystyä esittämään ihmisille hyvin konkreettisesti ja tekemään näkyväksi, että rahat menevät ihan oikeasti projekteihin, joilla saavutetaan tuloksia.

JANI:

Täällä Suomessa energiakriisi teki aurinko- ja tuulienergian investoimisesta nopeasti kannattavaa. Sähkön pörssihinta nousi nopeasti moninkertaiseksi ja esimerkiksi kotitalouksien

investoinnit aurinkoenergiaan tulivat kannattaviksi, kun energiayhtiöt ostivat ylijäämäsähköä lähes pörssihintaan. Myös tuulivoimalainvestoinnit ovat tulleet kannattaviksi niille, jotka omistavat maata näillä alueilla, ja kunnatkin hyötyvät voimaloista verotuksen kautta. Suomessa energiatoimiala skaalautuu niin moneen. Me voimme tasapainottaa kysyntäpiikkejä tai notkahduksia aina jollakin toisella energiantuotantomuodolla, mutta tilanne muualla maailmassa ei ole aivan näin yksinkertainen.

MIKA:

Energiapuolen investoinneissa uudet puhtaan teknologian kokonaiskustannukset ovat vielä kalliimpia kuin fossiilinen energia. Kysymys kuuluukin, kuka sen erotuksen maksaa? Löytyykö kehittyvistä maista valtioita tai yrityksiä, jotka sen erotuksen pystyvät maksamaan? Tämä on hyvin konkreettista. Esimerkiksi Vietnamin sähköistämishankkeissa on lähdetty siitä, että alussa ei ole yhtään mitään. Jos sähköistetään kylä laittamalla sinne tuulivoimala, niin mitä sitten tehdään, kun ei tuule. Meillä on täällä Pohjoismaissa helpompaa, koska meillä on ydinvoimaa, vesivoimaa ja muita energiaratkaisuja. Mahdolliset ongelmat voidaan ottaa huomioon, kun rakennetaan uutta tuulivoimalaa. Voimme käyttää sähköä muista lähteistä silloin, kun ei tuule.

Joissakin paikoissa aloitetaan nollassa. Ei ole sähköverkkoa valmiina, ei ole mitään. On vain kylä, joissa ei ole yhtään mitään. Jos niihin viedään vaihtoehtona tuulivoimala, niin silloin pitää samaan kokonaispakettiin tuoda ratkaisu siihen, miten energiantuotanto hoidetaan siinä tilanteessa, kun ei

tuule. Vastaavasti aurinkovoimaloiden osalta täytyy huomioda, miten saadaan sähköä, kun aurinko laskee ja tulee pimeä. Sitten kun näitä ratkaisuja lasketaan yhteen, niin huomataan, että ne maksavatkin paljon enemmän kuin se kivihiilivoimala, joka pyörii 24 tuntia vuorokaudessa 365 päivää vuodessa tuottaen sähköä koko ajan tasaisesti.

Insinööri Vietnamin voi kysyä, että minkä ihmeen takia heidän pitää rakentaa aurinko- ja tuulivoimala ja siihen vielä akku- tai vastaava varastointiratkaisu sekä vielä varavoimala viereen, joka on teholtaan samansuuruinen kuin nimellisteho tuulivoimaloissakin. Toisin sanoen miksi tulisi rakentaa kaksinkertainen kapasiteetti. Jos vastaus on ”no, kun meillä on tämä ilmastonmuutos, meillä on ilmakehässä liikaa hiilidioksidia”, niin hän vastaa siihen, että ”hetkinen, että eihän me olla sitä sinne laitettu” tai ”ei meillä ole rahaa tähän juttuun”.

Tällä tasolla tätä keskustelua ruohonjuuritasolla ihan oikeasti käydään. Ratkaisuna tähän on se, että aurinko- ja tuulivoimalan ja siihen varastointiratkaisun sekä varavoimavaihtoehdot täytyy olla hänelle yhtä edullinen kuin perinteisen hiilivoimalan rakentamisen. Silloin hän sen tekee.

JANI:

Kohtuullisuuden voidaan nähdä liittyvän myös yritysten vastuullisuuteen. Investointipäätöstä tehtäessä otetaan nykyisin huomioon ympäristövastuun, sosiaalisen vastuun ja hyvän hallintotavan kysymykset. Ympäristövastuun näkökulmasta voidaan arvioida esimerkiksi sitä, millä aikataululla yritys tavoittelee hiilineutraaliutta tai onko yrityksellä sellaisia

teknologisia ratkaisuja, jolla ilmastonmuutoksen haasteeseen voidaan vastata. Vastuullisuusraportointi velvoittaa isoja yrityksiä. Myös se, millaisiin yrityksiin institutionaaliset sijoittajat, kuten esimerkiksi eläkevakuutusyhtiöt, sijoittavat, ulottaa vastuullisuuden ja vastuuttomuuden koskettamaan meitä kaikkia suomalaisia. Miten saisimme yritykset valjastettua ottamaan vastuuta vielä voimallisemmin?

MIKA:

Ratkaisuna tähän olen esittänyt jo pitkään hiilipörssin käyttöönottoa. Hiilipörssi ei ole sama asia kuin päästökauppa. Päästökauppa on kallis järjestelmä saada aikaiseksi päästöjen vähentämistä. Nimensä mukaisesti se laittaa päästöille hinnan. Toisin sanoen yritys voi edelleen tuottaa päästöjä, mutta sen pitää vain maksaa siitä. Hiilipörssi tarkoittaisi puolestaan sitä, että yhtiöillä olisi velvoite vähentää hiilidioksidipäästöjä. Esimerkiksi fossiilisen energian tuottajille, Shellille tai pienemmälle yhtiölle, kuten St1:lle, tulisi velvoite vähentää päästöjä. Tarvittaisiin myös lainsäädäntö, joka määräisi, miten se pitäisi tehdä. Tällä hetkellä joudumme tekemään tämän meidän omalla maantieteellisellä alueellamme. Me emme saa tehdä sitä Suomen rajojen ulkopuolella. Vastaavasti Ruotsin päästöjä emme saa vähentää Ruotsin rajojen ulkopuolella. Meidän täytyy tehdä se omalla maantieteellisellä alueellamme, ja siksi globaali ratkaisu ei etene riittävän nopeasti.

Jos meillä olisi investointeja tukeva lainsäädäntö, voisimme tehdä saman toimenpiteen missä päin maailmaa tahansa. Hiilipörssi voisi olla yhteinen läpinäkyvä alusta, missä kaikki voitaisiin tehdä näkyväksi, todentaa ja mitata. Silloin

investointeja tehtäisiin siellä, missä niistä saadaan paras mahdollinen hyöty. Nyt täällä Euroopassa pistetään hiilivoimaloita kiinni, ja samaan aikaan kehittyvissä maissa niitä rakennetaan kaksin verroin lisää. Eihän tässä ole mitään järkeä. Ei tämä voi jatkua näin.

JANI:

Näkisin, että finanssisektorilla on tässä myös suuri merkitys. Hiilivoimalaan investointi täytyy olla riski myös rahoittajalle. Norjan valtio omistaa maailman suurimman rahaston, jonka kokoluokka on 1,3 biljoonaa dollaria. Varallisuus on karttunut öljystä, mutta nykyisin rahasto investoi puhtaisiin energiaratkaisuihin ja on jättänyt fossiiliset polttoaineet sijoitussalkkunsu ulkopuolelle. Näinkin ison pääoman valjastaminen energiamurrokseen ei voi olla näkymättä lisääntyvinä ja skaalautuvina ratkaisuina.

MIKA:

Pitää myös nähdä kokonaiskuva. Yrityksethän investoivat sääntelyn kautta sinne, minne se onärkevin tehdä. Niinhän yritykset toimivat. Tosiasia on kuitenkin se, että globaalisti hiilisähkön kulutus on jatkanut kasvuaan viime vuosina pandemiastakin huolimatta. Kansainvälinen energiajärjestö IEA⁴ on arvioinut, että myös öljyn kulutus tulee globaalisti kasvamaan ja toisaalta hallitustenvälinen kansainvälinen ilmastopaneeli IPCC painottaa, että kehityssuunnan pitäisi olla täysin päinvastainen.

.....
4 IEA 2021

Meillä ei ole energiatuotantopuolella keksitty kuitenkaan kaikkia puhtaan energiatuotannon innovaatioita. Meille tulee eteen haasteita samalla, kun päästöoikeuksien hinta on Euroopassa mennyt ylöspäin. Sanotaan, että kun fossiilisen energian hinta menee korkealle, niin tulee kannattavaksi investoida uusiutuvaan energiaan. Se pitää paikansa, mutta meillä ei ole vielä olemassa niitä teknisiä ratkaisuja, että päästövähennykset voitaisiin viedä sataan prosenttiin asti.

Hiilipörssi mahdollistaisi sen, että yritykselle, joka tänä päivänä aiheuttaa päästöjä myymällä fossiilista energiaa, tulisi oma yhtiökohtainen velvoite vähentää päästöjä tai sitten korvata nykyinen energiatuote päästöttömällä energiatuotteella. Kun velvoite tulisi tietylle yhtiölle voitaisiin investoinnit toteuttaa missä päin maailmaa tahansa.

JANI:

Ihmiskunta on jo jättänyt pysyvän jäljen planeettaamme⁵. On myös esitetty yhdeksän kriittistä tekijää ja niihin liittyvää kynnysarvoa, joiden sisällä ihmisen toiminnan tulisi pysyä säilyttääksemme ihmiskunnan elinmahdollisuudet tulevaisuudessakin. Nämä tekijät ovat luonnon monimuotoisuus, ilmastonmuutos, stratosfäärin otsonikerros, maankäytön muutokset, makean veden käyttö, merten happamoituminen, typen ja fosforin kierto, ilmakehän aerosolien (pienhiukkasten) määrä ja kemiallinen saastuminen⁶. Haaste

5 Crutzen 2002

6 Steffen ym. 2015

näissä mallinuksissa on se, että rajojen määrittely on hyvin hankalaa. Kaikkia keskinäisriippuvaisuuksia emme pysty vielä kunnolla tunnistamaan. Muutokset jossain tekijässä saattavat aiheuttaa ennustamattomia muutoksia muissa tekijöissä. Voisiko myös ajatella, että kohtuullisuus on sitä, että pyrkisimme noudattamaan tietynlaista varovaisuusperiaatetta kaikessa päätöksenteossa ja siten varmistamaan kokonaisedun kannalta järkevimmän päätöksen?

MIKA:

Eihän maapallo tuhoudu, se on väärä käsitys. Kysymys on meistä ihmisistä. Juuri tuon varovaisuusperiaatteen noudattamisen kautta meillähan olisi mahdollisuus välttää tämä, mutta onko meillä riittävästi tahtoa? Onko meillä riittävästi solidaarisuutta? Mikä on riittävää kohtuullisuuden näkökulmasta ja miksi meille ei tämä nykyinen elintaso riittäisi? Miksi meille ei riittäisi pienempi elintaso, jos sen kautta saataisiin tämä asia ratkaistuksi?

On todella vaikea julkisesti tulla kertomaan omaa kantaa tähän keskusteluun. Yritän sitä hieman välttääkin. Keskustelu polarisoituu Suomessa erityisesti, jos poliitikot tai yritysjohtajat lähtevät sanomaan, että ollaanpas nyt vähän solidaarisempia. Äänenpaino on usein, että ”kyllähän sinun on helppo olla solidaarinen, koska sinulla on omaisuutta ja varallisuutta”. Ymmärrän tämän näkökulman erittäin hyvin. Onhan se solidaarisuus vähän koetuksella, kun puhutaan kahden lapsen yksinhuoltajaäidistä, jonka kuukausipalkka on kaksi tonnia.

JANI:

Käynnissä oleva murros muuttaa yhteiskuntaamme ja sen toimialoja kiihtyvää tahtia. Energiasiirtymä synnyttää myös valtavasti uusia osaamistarpeita ja työvoimaa tarvitaan. Näihin kaikkeen voimme vaikuttaa koulutuksen keinoin. Samalla ajattelisin, että kysymys kohtuullisuudesta ja sen juurisyihin pureutuminen korostaa myös käytännöllisen viisauden merkitystä: päivittäisten ratkaisujen kautta tulisi aidosti taistella paremman huomisen puolesta. Me olemme korkean koulutuksen ja teknologiaosaamisen edelläkävijämaa. Olen varma siitä, että voimme tuottaa myös valtavasti ratkaisuja globaalien energiamurroksen saavuttamiseksi.

MIKA:

Olen optimistinen ja luottavainen tulevaisuuden suhteen. Nuoret tiedostavat asioita paremmin, he näkevät asioita paremmin ja heidän lähtötietonsa ovat meitä vanhempia paremmat – kiitos koulutuksen. Heillä on myös paremmat valmiudet tehdä globaalia politiikkaa.

Tunnistan kaksi keskeistä pääraidetta matkalla muutokseen. Ensimmäinen on tämä käynnissä oleva teknologinen kehitys, innovaatiot ja energian tuotannon transformaatio. Uskon, että sitä kautta tulemme löytämään myös ratkaisuja aikamme ongelmiin. Tarvitaan valtavia investointeja. Keskeinen kysymys liittyykin siihen, millä aikajänteellä pystymme tuottamaan skaalautuvia ratkaisuja hiilineutraalin energiatuotannon saavuttamiseksi. Joudutaan rakentamaan infrastruktuuria eikä vain digitalisaation kautta. Pelkästään tietokoneohjelmia koodaamalla koko juttua ei vielä muuteta.

Ehkä viivästynyt Olkiluoto 3 antaa meille suhteellisuuden-tajua siihen, mistä on kyse. Jos globaalilla tasolla puhutaan sadoista, ellei tuhansista energiatuotannoltaan Olkiluodon kaltaisista yksiköistä, niin mitä se ottaa ajallisesti? Olkiluotoon kului 20 vuotta aikaa.

Isot muutokset vaativat osaamista ja tekijöitä. On täysin relevanttia kysyä, mistä tulevat tekijät, kun koko energiatuotantorakenne ollaan uusimassa mahdollisimman nopealla aikataululla. Tarvittaisiin esimerkiksi kymmenkertainen määrä lisää insinöörejä. Ne eivät automaattisesti ilmaannu mistään, vaan ensin jokainen täytyy kouluttaa. Osaaminen karttuu tietotaidon ja kokemuksen myötä. Meidän täytyy kymmenkertaistaa kaikki lupaprosesseista lähtien. Ei se ihan käden käänteessä synny, vaan se vie aikaa.

Toinen muutoksen pääraide liittyy kysymykseen siitä, mistä löytyy riittävästi poliittista johtajuutta, joka uskaltaa lähteä viemään kehitystä tähän suuntaan. Nuoret ikäluokat kyllä tiedostavat, mistä tässä on kyse, mutta 50- ja 60-luvulla syntyneille, puhumattakaan vanhemmille ikäluokille, tarvitsee edelleen perustella ja kertoa, minkä takia nyt täytyy toimia vähän eri tavalla kuin miten tähän asti on toimittu. Tämä vaatii poliittista johtajuutta.

Uskon, että ratkaisut tullaan löytämään innovaatiopuolella tuotekehityksen ja tutkimuksen avulla. Paljon hankalampaa tulee olemaan tämä toinen polku, kutsun sitä nimellä sosio-ekonominen polku, jolla tarkoitan asian ratkaisemista tulonjaollisesti globaalilla tasolla. Käytännössä meidän suomalais-tenkin täytyy hyväksyä se ajatus, että meidän rahoillamme tehdään asioita muualla, esimerkiksi investoidaan aurinko-

energiaan Saharan eteläpuoleisessa Afrikassa ja vahvistetaan osaltaan maanosan siirtymistä kestäväan kehitykseen. Kun me näiden investointien kautta saamme ilmakehän hiilidioksidipitoisuus laskuun, niin se totta kai on meidän kaikkien yhteinen etu, myös suomalaisten.

JANI:

Tieteellinen ymmärrys ilmastonmuutoksesta on vahvistunut entisestään ja tulos on selvä: Maapallon keskilämpötila on noussut noin 1,1 °C esiteolliseen aikaan verrattuna ja ihmisten toiminta on aiheuttanut lähes kaiken tämän lämpenemisen. Ilmakehän kasvihuonekaasujen pitoisuudet, lämpötila ja merenpinta kohoavat ja jäätiköt vetäytyvät nopeammin kuin tuhansiin vuosiin. Arktisella alueella ilmasto lämpenee nopeammin kuin maapallolla keskimäärin – jopa yli kaksinkertaisella vauhdilla. Tulevien muutosten laajuus riippuu siitä, miten kasvihuonekaasujen, erityisesti hiilidioksidin, päästöt kehittyvät tulevaisuudessa. Tästä kehityskulusta on kohtuullisuus kaukana.

MIKA:

Vastaus on se, että meidän on pakko siirtyä energiantuotannossa ratkaisuihin, jossa ei tarvitse polttaa mitään, koska polttamisesta syntyy hiilidioksidia. Hiilidioksidista pitää päästä eroon. Yhteiskunta sähköistyy tällä hetkellä enemmän ja enemmän, mutta haaste on siinä, että me emme saa sähköä kaikkiin käyttöliittymiin kovinkaan kestäväällä tavalla. Keskeinen kysymys on siis se, mitä uusia innovaatioita tarvitaan? Ainakin sähkön teollisen mittakaavan varastointiin tarvitaan

varmasti innovaatioita. Tätä haastetta koko maailman tiedeyhteisö energiapuolella tällä hetkellä miettii. Miten saadaan sähköä varastoitua järkevästi? Akkuvaihtoehto ei ole kestävä primäärienergian varastointimuotona. Ne sopivat toki kännyköihin ja sähköautoihin, mutta eivät vastaa haasteeseen, joka liittyy sään kausi- ja vuorokausivaihtelun mukana tuomaan energiantuotannon vaihteluun ja sen varastoinnin haasteeseen. Meiltä loppuvat moneen kertaan kobolit ja kaikki muut mineraalit, jos akku nähdään tässä ainoana ratkaisuna.

JANI:

Yksityisautoilun investoinnit on viime vuosina suunnattu sähköautoihin. Vety puolestaan näyttää olevan tulevaisuuden ratkaisu ainakin raskasajoneuvojen osalta.

MIKA:

Mutta akkuteknologiaan liittyen meidän pitää kuitenkin ratkaista esimerkiksi se, mitä kobolttin ja litiumin tilalle tulee. Ehkä sähköautobuumi rauhoittuu ja vetyteknologia ajaa sen ohi. Kuitenkin myös St1 investoi sähköautojen latauspisteisiin Norjassa, Ruotsissa ja Suomessa. Korkeaseosetanolikin, joka on jäteperäinen uusiutuva raaka-aine, on myös osa ratkaisua, koska sen hiilidioksidipäästöt ovat selvästi fossiilisia polttonesteitä alemmat.

Sähkön teollisen mittakaavan varastointiratkaisu täytyy keksiä ja sen eteen tehdään tällä hetkellä paljon töitä. Pidän itse asiassa sellaista vaihtoehtoa paljon todennäköisempänä, että ratkaisu löydetään uusista innovaatioista, joista emme tällä hetkellä vielä tiedä. Nykyinen keskustelu nousee tämänhetkisen

luonnontieteiden osaamisen ja tutkitun tiedon kautta, mutta ehkä ratkaiseva muutos syntyy aivan jostain muusta.

Jos tarkastellaan historiaa taaksepäin, esimerkiksi aikaan 50 vuotta sitten, niin kuka olisi uskonut, mitä voimme tehdä ja miten voimme elää tänä päivänä? Uskallan väittää, että 50 vuotta sitten ei kukaan. Teknologisten innovaatioiden vauhti ei ole hidastumassa vaan päinvastoin. Kehityshän on eksponentiaalista varsinkin, kun ihminen valjastaa esimerkiksi tekoälyn algoritmit yhä useammin tukemaan tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotyötä. Eli minusta on selvää, että me keksimme ratkaisuja ja tapoja, joilla esimerkiksi auringon energia saadaan suoraan käyttöliittymään ilman, että meillä on välissä tällaista raskasta infrastruktuuria.

Olen varma, että löydämme ratkaisut teknologistaloudellisesta näkökulmasta. Paljon vaikeampi asia on globaali solidaarisuus ja ymmärrys tarvittavista tulonsiirroista investointien näkökulmasta. Tarkoitin, että meidän pitää aidosti ymmärtää, että panostaminen vihreän teknologian ratkaisuihin kaikkialla maailmassa on hyväksi kaikille, myös meille suomalaisille.

JANI:

Voiko kohtuullisuus ylipäättään toteutua, jos ympäröivä yhteiskunta on rakennettu globaalin markkinatalouden varaan, joka perustuu jatkuvaan kasvuun?

MIKA:

Se on tosi vaikea kysymys. Ajattelen, että puhtaalla markkinataloudellahan tätä ongelmaa ei tulla ikinä ratkaisemaan.

Väestönkasvuhan on monille bisneksille hyvä asia. Se tuo yritykselle lisää potentiaalisia kuluttajia, ja heidän ansaintamallinsa perustuu tämän ajatuksen varaan. Aina tulee uusi kuluttaja, joka voi ostaa uuden älypuhelimien tai kuluttaja, joka voi ostaa Microsoftin softan tai jotain muuta vastaavaa. Eli nykyinen markkinatalous ja pörssiyritysten logiikka perustuu kasvuun, ja se on selkeässä ristiriidassa sen kanssa, miten kestävä kehitys ja kohtuullisuus saadaan maapallolla toteutettua.

JANI:

On toki paljon yrityksiä, jotka pyrkivät ratkaisemaan globaaleja ongelmia myös täällä Suomessa. Monilla näistä yrityksistä tilauskirjat ovat täynnä ja liikevaihto kasvaa. Esimerkiksi puhtaan energian ratkaisujen investointien pitääkin kasvaa. Tai esimerkiksi kiertotalous voi onnistuessaan erottaa kasvun uusiutumattomista luonnonvaroista. Näissä näen valtavasti potentiaalia.

MIKA:

Meillä on paljon yrityksiä, jotka eivät kehitä välttämättömyyshyödykkeitä. Perustarpeiden tyydyttämiseksi tarvitsemme ruokaa, puhdasta vettä, vaatteita ja energiaa lämmittämään kotimme. Jos ajatellaan kestävästä tulevaisuudesta ja kehityksen yhteiskuntaa, niin kyllä se haastaa kaikki sellaiset yritykset, joiden ansaintamalli perustuu kulutushyödykkeiden ympärille, joita ilman ihminen tulee hyvin toimeen. Onko niillä yrityksillä tulevaisuutta? Aika näyttää. Toki meidän pitää haastaa käsitystä itsestämme ihmisinä. Olemmeko vain

kuluttajia? Tarvitaan suuri muutos myös ihmisten arvoissa ja ajattelussa.

Hyvin mielelläni näkisin, että näin kävisi. Kysymys kohtuullisuudesta on hyvin jännitteinen aihe. Ihmisten ajatusmalli on usein pääpiirteittäin seuraava: aloitetaan tekemään ja lisätään vihreitä investointeja. Sitten automaattisesti talous kasvaa kuten ennenkin ja kaikki menee hirveän hyvin. Kohtuullisuus ja rajalliset luonnonvarat, luonnon monimuotoisuuden katoaminen sivuutetaan. Rehellisesti koen, että tästä aiheesta on hankala puhua, koska siinä helposti mennään sellaiseen tilaan, että jossain tilanteissa syyllistetään: ”Vastustatko sinä nyt markkinataloutta?” Minultakin on muutama tätä kysynyt ja olen sanonut, etten minä markkinataloutta lähtökohtaisesti vastusta, vaan vastasin ainoastaan kysymykseen siitä, miten voidaan elää tämän maapallon kanssa tasapainossa. Uskon, että kyllä edelleen voidaan pitää kiinni markkinataloudesta, mutta meillä on paljon sellaista turhaa toimintaa, joka kuormittaa tätä maapalloa tällä hetkellä ja siksi sääntelyä tarvitaan.

Meidän tulee siis hyväksyä, että kohtuullisuus tarkoittaa myös luopumista. Väestönkasvun jatkuessa ja kaikkien pyrkimässä samaan aikaan saavuttamaan entistä korkeampaa elintasoa yhtälö on mahdoton. Sellaista ratkaisua tähän ei ole olemassa ainakaan niin, että maapallo voisi hyvin.

JANI:

Mitä ihmiset voivat tehdä? Mikä on se vastaus lukijalle, joka kokee ehkä huonoa omaatuntoa omista kulutustottumuksistaan?

MIKA:

Minun mielestäni meillä jokaisella on tässä muutoksessa rooli. Kaikkien tulee tiedostaa, että muutos täytyy saada aikaiseksi. Mitään tekoa, pientäkään, ei tule väheksyä. Jokaisen ihmisen täytyy olla mukana muutoksessa, ja heidän täytyy myös itse nähdä ja hyväksyä se oma rooli ja ottaa se aktiivisesti käyttöön. Tässä koulutuksella on äärimmäisen suuri merkitys. Meidän koulujärjestelmämme antaa opiskelijoillemme kaikki ne tiedot, joiden avulla he voivat ymmärtää, mistä tässä on kysymys. Ei niin, että tuputetaan ja käsketään, että näin asiat ovat, vaan luodaan tila, missä kaiken tutkitun tiedon voi ymmärtää ja jalostaa itselleen.

Kuinka muutos sitten pitäisi arjessa toteuttaa? Pitää muistaa kuitenkin olla itselleen armollinen. Sitä olen sanonut nuorillekin, että olkaa armollisia ja muistakaa elää tätä elämää. Meistä kukaan ei tiedä, kestäkö tämä muutos 30, 50, 70 vai 100 vuotta, ja miten kaikki tulee tapahtumaan? Koko elämän ankeuttaminen ei mielestäni ole se juttu. Käy sekun pirun ahdistavaksi, jos elät 80 vuotta kuin mallikansalainen, joka ei tee yhtään mitään, koska siitä voi aiheutua jotain. Ei kukaan pohjimmiltaan myöskään halua jättää elämänsä elämättä. Minusta riittää, kun yritämme omassa elämässämme olla kohtuullisia omilla vajavaisuuksillamme, niin silloin mennään mielestäni oikeaan suuntaan.

JANI:

Myös opettajilla ja kasvattajilla on tärkeä tehtävä luoda lapsille ja nuorille toivoa sen sijaan, että maalataan näkymä menetetyistä tulevaisuuksista. Koska negatiivisuus ruokkii itseään,

sekin voi olla itse itseään toteuttava kierre. Ilmastoahdistuskin ilman riittävää tietotaitoa sen hallitsemiseksi, voi pahimmillaan lamaannuttaa ihmisen⁷.

MIKA:

Ihminen ei pysty liittymään tekojensa kautta osaksi kestävämpiä ratkaisuja, saati auttamaan toista ihmistä, jos hän ei pidä huolta itsestään. Jos lopputulos on se, että on täysin ahdistunut ja kyvytön toimimaan, niin ei silloin paljon pysty vaikuttamaan tähän muutokseen. Me tarvitsemme ihmisiä, jotka opiskelevat ja ymmärtävät maailmaa. Koulutuksen ja ymmärryksen kautta he omalla panoksellaan synnyttävät muutosta ja vievät uudistuksia eteenpäin. Jotkut innovoivat uutta, toiset tekevät sen näkyväksi, kolmannet tekevät jotain muuta. Yhtä kaikki, positiivisuuden ja tekemisen kautta muutos saadaan aikaan.

7 Pihkala 2017

Myötätunto

HENRIKA FRANCK & SOPHIA EHRNROOTH¹

Kuvataiteilija, tuottaja ja sijoittaja Sophia Ehrnrooth sekä organisaatioetiikan dosentti Henrika Franck keskustelevat siitä, miten voimme säilyttää hyvinvointimme ja ihmisarvomme yhteiskunnassa ymmärtämällä, että myötätunto on meille kaikille yhteistä. He puhuvat myötätunnosta maata, puita, toisiaan ja itseään kohtaan, mutta myös siitä, että on uskallettava olla myös ratkaisematta ongelmia. Siten voimme asettua sen ulkopuolella, mitä näemme nyt ja nähdä pidemmälle – mielikuvituksen tuolla puolen. Jos emme tunne myötätuntoa itseämme ja muita kohtaan, menetämme toivomme.

1 Käännös ruotsista suomeen Miia Virtanen.

HENRIKA:

Olemme tavanneet eri yhteyksissä 2000-luvun alusta saakka: olemme olleet samoilla jooga- ja meditaatiokursseilla ja keskustelleet taiteesta ja henkisyudesta ja niiden merkityksestä sekä itsellemme että yhteiskunnalle. Olemme molemmat pohtineet myös nimenomaan myötätunnon harjoittamisen merkitystä paitsi ihmisten myös koko maapallon hyvinvoinnille – minä tutkimuksissani ja sinä taiteessasi.

Olet juuri palannut New Yorkissa pidetystä Emmy-gaalasta, jossa tuottamasi dokumenttielokuva *End of The Line: The Women of Standing Rock* oli ehdolla Emmy-palkinnon saajaksi. Elokuva kertoo Yhdysvaltojen Etelä-Dakotassa sijaitsevan Standing Rock -nimisen Lakota-reservaatien naisista. Naiset yhdistävät voimansa pysäyttämään öljyputken maahan asentamisen, sillä se todennäköisesti vuotaisi ja uhkaisi puhtaan veden saantia. Lisäksi se veisi alkuperäiskansalta oikeuden maankäyttöön ja sen myötä myös itsenäiseen olemassaoloon. On uskomaton saavutus, että elokuva on ollut ehdolla Emmy-palkinnon saajaksi. Sitä on jo esitetty monilla festivaaleilla ympäri maailmaa, ja se voitti Hollywood Critics Associationin parhaan televisiodokumenttielokuvan palkinnon vuonna 2022.

Ranskalaisen filosofin Paul Ricœurin² mukaan myötätunto on tunne, joka syntyy vastauksena toisten kärsimykseen. Se on tunne jaetusta kärsimyksestä, joka saa meidät toimimaan tavalla, joka lievittää toisten kärsimystä. Ricœur väitti, että myötätunnon tulisi ulottua ihmisolentoja laajemmalle ja

2 Ricœur, 1966, 1991

kattaa kaikki elävät olennot ja luonto. Hän uskoi, että luonto on itsessään arvon ja merkityksen lähde ja että meillä on moraalinen velvollisuus osoittaa myötätuntoa luontoa ja kaikkia eläviä olentoja kohtaan. Ricœur piti myötätuntoa olennaisena osana moraalista luonnettamme ja väitti, että sen pitäisi olla moraalisen ja eettisen päätöksentekomme ytimessä. Hän uskoi, että luonnon arvokkuuden ja luontaisen arvon tunnustaminen on olennaisen tärkeää, jotta voimme kehittää myötätuntoa sitä kohtaan. Hän myös uskoi, että osoittamalla myötätuntoa luontoa kohtaan voimme kehittää syvempää arvostusta ja kunnioitusta luontoa kohtaan ja paikkaamme siinä. Kaiken kaikkiaan Ricœurin näkemys myötätunnosta korostaa, että myötätunnon osoittaminen kaikkia eläviä olentoja ja luontoa kohtaan on keskeinen osa moraalista ja täyttymyksellistä elämää.

Myös organisaatiotutkimus on ymmärtänyt myötätunnon tärkeyden³. Myötätunto lisää luottamusta ja jaettuja arvoja⁴, ja sen varaan rakentuvat sosiaaliset verkostot on liitetty jopa parempaan immuniteettiin, matalampaan verenpaineeseen ja alhaisempaan kuolleisuuteen⁵. Madden ja muut⁶ määrittelevät myötätunnon «empaattiseksi toiminnaksi, johon ryhdytään toisen kivun lievittämiseksi». Voimmeko siis ajatella, että alkuperäiskansojen perinteissä tuo toinen on myös koko maapallo ja että sitä kohtaan voidaan tuntea myötätuntoa? Alkuperäiskansojen ajattelussa ymmärretään, että maa on elävä organismi.

3 Worline & Dutton 2017

4 Lilius ja muut, 2008

5 Boyatzis, Smith & Blaize, 2006

6 Madden ja muut, 2012:689

SOPHIA:

Kuulimme Etelä-Dakotassa monta kertaa lausahduksen ”the Earth is suffering” (Maa kärsii). Tasapaino on järkkynyt, ja maapalloa kohtaan tunnetaan sekä myötätuntoa että huolta. Se, mitä ihmiset nykyään pitävät kuolleena tai elottomana, on todellisuudessa elossa. Esimerkiksi kivellä, purolla ja vuorella on tietoisuus. Joillakin pyhillä paikoilla, kuten Yosemitein kansallispuistossa sijaitsevalla Half Dome -kalliolla, on suurempi tietoisuus. Kun jatkuvasti häiritsemme tätä tietoisuutta esimerkiksi kiinnittämällä kiipeilyvarusteita kalliioon, räjäyttelemällä tai kanavoimalla vettä eri tavalla kuin aiemmin, häiritsemme samalla myös vuoriston, maan ja alueen tasapainoa sekä luontaista elämisen laatua. Aikoinaan Suomessa osattiin intuitiivisesti ajatella samaan tapaan, ennen teollistumista ja kovaa rationaalista aikaa.

Kärsiminen yhdessä maan kanssa on perustavanlaatuinen inhimillinen tila. Kyse on siitä, kuinka paljon kärsimystä voidaan kestää sekä kollektiivisesti että yksilöllisesti, ennen kuin ryhdytään toimiin. Kuinka paljon lisää tuhoa siedämme yhteiskuntina, ennen kuin toimimme kollektiivisesti? Standing Rockissa seinä tuli vastaan. Mitta tuli täyteen. Tämä kiteytyy esimerkiksi repliikkiin: ”This is only one pipeline to fight, but it has to stop here, there has to be other energy solutions.” (Taistelemme vain yhtä putkea vastaan, mutta sen on loputtava tähän, on oltava muita energiaratkaisuja.) Nyt öljyputkea käsitellään oikeusprosessien ja ympäristöselvityksen kautta. Ehkä voimme oppia tästä jotain.

Elokuvan konkreettinen lähtökohta on Missouri-joen läpi kulkeva öljyputki, joka voisi mahdollisesti vuotaa ja saastuttaa

sekä joen veden että pohjaveden. Öljyputken oli alun perin tarkoitus kulkea varakkaan alueen läpi, mutta sitten se ohjattiin uudelleen ilman asianmukaisia lupia reservaatin kannalta ikävällä tavalla. Öljyputken uusi linjaus olisi kulkenut myös pyhän hautausmaan läpi. Ongelman ytimessä on ihmisarvon halveksunta – voidaan sanoa jopa kansanmurha – jota on järjestelmällisesti ja systemaattisesti kohdistettu alkuperäiskansaan satojen vuosien ajan. Tapauksen yhteydessä voidaan todella puhua myötätunnon ja myötätuntoisen toiminnan puutteesta sekä ihmisiä että maapalloa kohtaan.

Dokumentti kertoo *The black snake* -öljyputkesta (Musta käärme), joka kulkee Yhdysvaltojen halki. Se viittaa muinaiseen Lakota-profetiaan *The time of the black snake* (Mustan käärmeen aika). Tarina kertoo mustasta käärmeestä, joka menee maan alle, kulkee maan halki, turmelee maan, tarvitsee pyhiä alueita ja myrkyttää veden, ennen kuin se lopulta tuhoaa maan.

HENRIKA:

Miten päädyit mukaan dokumenttielokuvan tuotantoon ja miten Standing Rockin naiset suhtautuivat dokumentin tekemiseen?

SOPHIA:

Ystäväni Shannon Kring, joka lopulta ohjasi elokuvan, soitti minulle ja kertoi, että Standing Rockissa tapahtuu jotakin, joka on hänen mielestään historiallista. Pohjois- ja Etelä-Amerikan eri alkuperäiskulttuureihin kuuluvat ihmiset, Pohjois-Euroopan saamelaiset ja ihmiset kaikkialta maailmasta

kokoontuvat yhteen taistelemaan puhtaan veden puolesta. Lainatakseni elokuvan nimeä, *End of the Line*, tavoitteena oli pysäyttää öljyputken rakentaminen. Mukaan lähteminen oli intuitiivinen päätös, selkeä ja nopea. Päätimme Shannonin kanssa kymmenessä minuutissa lähettää kuvausryhmän reservaattiin, eikä meillä ollut suunnitelmaa siitä, mitä tehdä seuraavaksi. Päätös lähteä mukaan tuntui jopa ennalta määrättyltä, eikä minun tarvinnut mitenkään kyseenalaistaa sitä. Reservaatin Standing Rock -nimi tuntui myös merkitykselliseltä – se kuulosti vahvalta kalliolta. Yhdistin sen vanhojen naisten voimaan, niiden, jotka astuivat esiin ja nousivat barrikadeille. Emme olisi voineet tuottaa *End of The Line* -elokuva ilman dokumentoimiemme naisten sekä yhteistuottajamme alkuperäiskansojen oikeuksia ajavan Pearl Meansin täyttä tukea. Osallistujat sanelivat yhdessä Pearlin kanssa prosessin lähtökohdat. Lakotat ovat perinteisesti patriarkaalinen yhteisö. Nykyään Standing Rockin reservaatissa on monia ongelmia, ja elämä siellä on hankalaa.

Olimme Shannonin kanssa työskennelleet yhdessä *Wild Hearts Vision* -arkistointiprojektin parissa vuosina 2012–2014. Projektin tarkoituksena oli kerätä perinnetietoon ja parantamiseen liittyvää kuvamateriaalia videohaastattelujen muodossa. Siinä perimmäisenä ajatuksena oli, että me kaikki kannamme mukamme tietoa, jota ei ole kirjoitettu muistiin, eikä sitä voi lukea kirjoista. Tieto jaetaan keskustelemalla toisten kanssa, kuten muinaisissa yhteiskunnissa tehtiin. Nykyään käytetään termiä *tacit knowledge* (hiljainen tieto) osaamisesta, jota välitetään vain sanallisesti tai toiminnan kautta. Meistä tuntui, että jatkuvan verkossa olemisen vuoksi

menetämme tietoa, koska keskustelemiseen jää vähemmän aikaa. Suomen kontekstissa tätä voisi havainnollistaa niin, että tarvitaan aikaa, jotta voidaan esimerkiksi opettaa lapselle, miten nuotio tai kokko sytytetään ja poltetaan turvallisesti.

HENRIKA:

Mitä luulet, miksi juuri naiset asettuivat tapauksessa vastarintaan?

SOPHIA:

Luulen sen johtuvan siitä, että naisilla on pääasiallinen vastuu lapsista. Monissa yhteiskunnissa juuri naiset ovat niitä, jotka yrittävät suojella perheensä hyvinvointia. Siksi paine lasten ja perherakenteen pelastamisessa kohdistuu usein naisiin. Vanhemmat naiset astuivat ensimmäisenä esiin ja olivat valmiita kuolemaan puhtaan veden puolesta. Sitten tulivat nuoret naiset, jotka auttoivat levittämään sanaa sosiaalisessa mediassa. Lopulta myös miehet tulivat mukaan.

HENRIKA:

Se, mitä sanot tarinoista ja naisista, herättää ajatuksia. Ursula K. LeGuin⁷ on kirjoittanut mielenkiintoisen esseen siitä, miltä ihmiskunta olisi näyttänyt, jos ihmiskunnan tarina olisi ollut alusta alkaen erilainen. Hän viittaa aluksi tutkija Elizabeth Fisheriin, joka loi ihmisen evoluution keräilyteorian. Hän esittää, että ensimmäisen innovaation on täytyntä olla jonkinlainen keräilyväline, verkko tai silmukka, eikä

.....
7 LeGuin 1986

ase, kuten monet luulevat. Jotta pystyimme keräämään ruokaa luonnosta, tarvitsemme välineen, jolla voimme kantaa enemmän ruokaa kotiin jaettavaksi perheemme ja ystäviemme kanssa, sillä muuten emme olisi selvinneet hengissä. Ihmisen tarina ei kuitenkaan ole ollut tarina keräilyvälineistä ja yhteistyöstä vaan aseista, vihollisista ja sankareista.

LeGuin uskoo ihmiskunnan alkaneen yhdessä laaksossa. Lasten hoitamiseen, ruuan keräämiseen, ruuanlaittoon, laulamiseen, puhumiseen ja mielenkiintoisten asioiden keksimiseen kului korkeintaan viisitoista tuntia viikossa, joten aikaa jäi runsaasti seurusteluun ja tarinoiden kertomiseen. Oli vaikea saada aikaan kiehtovaa tarinaa siementen poimimisesta kauran kuoresta yksi kerrallaan tai jokeltelevasta vauvasta – mutta mammuttijahdistista palaavilla tarinoita riitti! Tarinoita siitä, kuinka Oom iski keihäänsä syvälle jättiläismammuttiin ja kuinka veri roiskui, ja kuinka Goob melkein murskautui mammutin alle. Sellaiset tarinat muistamme, joissa on sekä juoni että sankari. Ennen kuin huomasimmekaan, laakson ihmiset sekä heidän taitonsa, ajatuksensa ja laulunsa olivat unohtuneet sankarin tarinan tieltä. Miltä yhteiskuntamme näyttäisi, jos ottaisimme käyttöön ideaalin keräilystä? Voisimme ajatella, että elämä on hyödyllisen ja hyvän keräämistä sekä sen jakamista hiljaisesti ja myötätuntoisesti ilman suuria eleitä ja sankarillisia kunnianosoituksia.

SOPHIA:

Tuo on erittäin mielenkiintoista. Meidän tapauksessamme naisten tarina kosketti ihmisiä kaikkialla maailmassa. Huomasimme sen, kun aloimme kerätä rahaa elokuvaa varten

joukkorahoituksen avulla. Huomasimme aluksi käyttävämme sanoja ”Protesting against the pipeline” (Protestoimme öljyputkea vastaan) sen sijaan että olisimme käyttäneet naisten sanoja ”Protecting our water rights” (Suojellemme vesioikeuksiamme). Meillä oli protestointi ja hajottaminen niin vahvasti oletuksena, että itsekkin turvauduin tässä keskustelussa jälleen kerran kulttuurissamme vallitsevaan narratiiviin eli sankaritaraan, jossa sankari palaa jahdin jälkeen kotiin.

HENRIKA:

Elokuva oli viimeisin projektisi. Kun tarkastelen pitkää uraasi taiteilijana, uskon, että sinua on ohjannut intohimo ja visio muuttaa asioita sekä auttaa yksilöitä, yhteiskuntaa ja luontoa. Kutsuisin sinua mielelläni aktivistiksi tässä suhteessa. Intohimosi myös Suomen metsien suojelua kohtaan näkyy sekä taiteessasi että metsäsijoituksissasi.

SOPHIA:

Mikä herätti sisäisen metsäaktivistini? Olen pitänyt puista lapsesta asti, ja minulla on ollut onni viettää paljon aikaa luonnossa. Olen lapsesta asti tuntenut voimakasta fyysistä pahoinvointia, kun puita kaadetaan. Aluksi luulin olevani heikko, yliherkkä ja ylitunteellinen. Olin jo aikuinen, kun näin ensimmäisen todella ison avohakkuualueen Itä-Suomessa. Kun liikkuu metsässä, ajattelee helposti, että metsä jatkuu silmäkantamattomiin. Vastaan tulikin jättimäinen ehkä sadan hehtaarin avohakkuualue. Kun näin sen, aloin voida fyysisesti niin pahoin, että purskahdin hallitsemattomaan itkuun. Sitten muistin kymmenvuotiaan itseni, ja reaktio oli sama

kuin silloin. Tämä kokemus johti metsätietoisuuteni kasvamiseen. Tuolloin vuosituhannen vaihteessa puhuttiin paljon Suomi-brändäyksestä, johon liitettiin muun muassa metsät. Ristiriita metsiemme imagon ja niiden todellisen tilan välillä tuntui suurelta, ja siksi myös brändääminen näyttäytyi minulle valheellisena. Ymmärrän tietenkin elämän realiteetit ja sen, miksi metsää on käytettävä maassa, joka nojaa metsäteollisuuteen, mutta on olemassa myös vaihtoehtoisia tapoja hyödyntää metsää, myös teollisuudessa.

HENRIKA:

Toimit aktiivisesti ostamalla metsää metsäsäätiön kautta ja levittämällä tietoisuutta sijoittajana ja taiteen avulla. Toteutit myös taideprojektin Helsingin Kaivopuistossa.

SOPHIA:

Kaupunki oli kaatanut vanhat lehmukset kadulta, ja se oli tehty juuri vapun jälkeisenä päivänä, jolloin ihmiset eivät yleensä ole kovin aktiivisia. Kiista oli ollut pitkä ja se päättyi puiden yllättävään kaatamiseen. Esimerkiksi Ruotsissa vanhojen puiden säilyttäminen kulttuuriympäristöissä on yleisempää. Kaivopuisto, josta puut kaadettiin, on Helsingissä ikoninen. Tuntui kuin jotakin aina elämässäni ollutta olisi tuhottu lopullisesti. Tiesin, että kaadettujen puiden näkeminen tekisi minut sairaaksi, ja olin aktiivisesti vältellyt sitä. Olin kuitenkin juuri pitänyt luovuuskurssin Virossa, ja kun nousin laivasta maihin, tunsin itseni vahvaksi ja päätin ajaa puiston ohi.

Minulla sattui olemaan vesipullo mukanani, joten menin ja kaadoin vettä jokaiselle puun kannolle. Sitten muistin erään

espanjalaisen taiteilijakollektiivin lainauksen: ”When you cannot do anything to change a circumstance, at least do something – do a mindless art act.” (Kun et voi tehdä mitään muutaksesi olosuhteita, tee edes jotain – tee järjetön taideteko.)

Otin kamerani, kävin puistossa muutaman viikon ajan ja kysyin ihmisiltä, mitä mieltä he ovat puista. Noin 70 prosenttia sanoi, että puiden kaataminen oli kauheaa. He olivat itkeneet ja surreet sekä miettineet, mitä voisivat tehdä. Sanoin, ettemme voi tehdä mitään juuri nyt, mutta kysyin, haluavatko he nousta kannolle. Pyysin kuvittelemaan, että luultavasti kukaan ei ole laittanut kättään siihen ja että siinä piilee sadan vuoden viisaus. Kehotin kiipeämään kannon päälle ja kuvittelemaan puun tuskan tai näyttämään, miten se alkaa kasvaa uudelleen. Samalla otin henkilöstä kuvan. Näin ihmiset pääsivät kertomaan tarinansa, minkä he saattoivat nähdä korjaavana asioiden käsittelynä.

Kyseessä oli taideprojekti *People as trees* (Ihmiset puina). Kiinnostavinta siinä olivat ihmisten tarinat. Monet olivat liikuttuneita: noin seitsemän kymmenestä pitää itseään epänormaalina, koska suree luonnon tuhoa. Taidenäyttely herätti monia reaktioita, ja useat ihmiset ottivat minuun yhteyttä ja kiittivät minua. Projektin kautta he olivat ymmärtäneet, etteivät he olekaan outoja, vaikka itkevät pihan puuta kaadettaessa. Kyse on synnynnäisestä myötätunnosta kaikkia eläviä olentoja kohtaan. Olen puhunut metsureiden kanssa, jotka tuntevat täsmälleen samoin, vaikka he ovat työskennelleet vuosikymmeniä hakkuualueilla. Järjetön taideteko voi lisätä ymmärrystä ihmisten myötätunnosta puita ja luontoa kohtaan.

HENRIKA:

Olemme puhuneet myötätunnosta maata ja luontoa kohtaan. Tärkeä kysymys on myös se, miten suhtaudumme toisiimme myös ihmisten kesken, ja kenties myös se, miten voimme olla myötätuntoisia itseämme kohtaan. Vuosi sitten kävelin Töölön jalkapallostadionilla, joka oli täynnä lukemattomia jalkapalloja. Ennen kuin menin sisään, minua kehoitettiin ajattelemaan unelmaa tai jotakin, mitä olin toivonut tai halunnut itselleni, mutta joka ei ollut toteutunut niin kuin olin toivonut. Vanha pallo symboloi vanhaa unelmaa, jonka jättäisin kentälle. Sitten tuli mielenkiintoinen osuus, vaeltelu näiden lukemattomien pallojen, lukemattomien unelmien keskellä, unelmien, jotka kenties olivat tai eivät olleet toteutuneet. Kävelin tietämättä, minne olin menossa, kunnes sain uuden vision. Valitsin yhden palloista ja potkaisin sitä. Tämä oli taideinstallaatioksi *Field of dreams* (Unelmien kenttä). Se oli itselleni yllättävän mullistava ja puhdistava kokemus.

SOPHIA:

Kyse oli unelmiesi vahvistamisesta. Joku kuuntelee, joku kuulee, ja sinua autetaan sanallistamaan jotakin, josta olet ehkä unelmoinut nuorempana. Teini-ikäisillä voi olla suuria visioita siitä, millaista heidän elämästään pitäisi tulla, mutta sitten tapahtuu jotakin. Jotkut unelmat jäävät sivuun osana luonnollista kehitysprosessia. Joitakin unelmia kuitenkin kannamme mukamme, mutta meillä ei ole aikuista tai ketään muutakaan, joka voisi auttaa meitä käsittelemään pettyymystä myötätuntoisesti. Tällaiset kokemukset voivat aiheuttaa katkeruutta, huonoa itsetuntoa ja paljon huonoja ajatuksia

itsestä, vaikka itse asiassa kyse voi olla täysin tavallisesta kehitysprosessin vaiheesta. Juuri tätä inhimillisen kehityksemme ulottuvuutta halusin käsitellä jalkapalloinstallaatiossa.

HENRIKA:

Kyse ei ole vain unelmoivasta ihmisestä vaan myös toisesta, ehkä aikuisesta, jonka pitäisi pystyä vahvistamaan toista ihmistä myötätuntoisesti. Siksi vastuu on aikuisen, oikeastaan kenen tahansa aikuisen. Yhdistän sen vahvasti maailman tilanteeseen, koska jotenkin meidän on päästävä pois ajatukselta, että voimme ainoastaan luopumisen kautta pelastaa maailman. Useimmat ihmiset ajattelevat, että meidän on luovuttava jostakin. Mutta miten muutamme tarinaa siten, että voimme katsoa eteenpäin innostuneina? Se on unelmani. Sen sijaan, että ajattelisin, että minun on uhrattava paljon pelastaakseni maailman ja että joudun luopumaan jostakin, voisimme katsoa tulevaisuuteen ja nähdä vision, joka on monin tavoin tätä parempi. Mielestäni viittaa taiteellasi johonkin hyvin tärkeään: millainen olisi tulevaisuus, jossa voisimme suhtautua myötätuntoisesti ja luottavaisesti toisiimme ja maapalloomme?

SOPHIA:

En käyttäisi sanaa unelma vaan pikemminkin visio. Unelma on usein hyvin henkilökohtainen, mutta jos ajattelemme, mitä jalkapallokentällä tapahtuu, se on hyvin kollektiivista. Unelmasi on pallossa, jonka jätät taaksesi. Haluan kentällä olevien ihmisten ymmärtävän, että vanhan asian voi antaa olla. Mutta ennen kuin voi siirtyä eteenpäin, on pakotettava itsensä olemaan tyhjässä tilassa, siirtymävaiheessa, tekemättä

päätöksiä. Installaatiossa vaelletaan kentällä, potkaistaan ehkä palloa tai kahta, mutta siirrytään sitten seuraavaan. Ongelmaa ei yritetä korjata eikä keksiä siihen ratkaisua, vaan kentällä saa liikkua vapaasti. Lopuksi kävijällä on visio, joka voi olla pieni tai suuri. Sitten pääsee potkaisemaan palloa kunnolla. Kenttä on malli, laboratorio.

Havaitsin teoksen kautta yhden tärkeän seikan: minusta vaikein on tuo siirtymävaihe, se aika, jolloin emme vielä tiedä, mihin olemme menossa, mutta meidän on kuitenkin kuljettava eteenpäin. Haluamme liian nopeasti korjata ongelmia, haluamme ottaa seuraavan askeleen. Me panikoimme, kun emme voi hallita jotakin. Se tuo meidät takaisin siihen, mitä sanoit uhrautumisesta, jostakin luopumisesta, sen sijaan, että meillä olisi visio jostakin paremmasta.

HENRIKA:

Kyllä, tuntuu siltä, että koko yhteiskunta korjaa ja ratkoo ongelmia, sammuttaa tulipaloja ja perustaa startup-yrityksiä, joilla halutaan pelastaa osa maailmasta uuden teknologian avulla. Kaikki tämä on hienoa, sitä tietysti tarvitaan, mutta meille ei jää aikaa katsoa kauemmas. Usein syytämme myös muita siitä, että he eivät ole riittävän taitavia uhraamaan elämänsä paremman maailman puolesta. Ihminen tekee virheitä, ajaa väärällä autolla, äänestää väärää puoluetta. Luomme muureja toistemme välille.

SOPHIA:

Ei ole ihme, että panikoimme, koska meillä ei ole liikkumatailaa. Meidän olisi pitänyt painaa nappia jo paljon aikaisemmin.

Meillä oli joskus tilaisuus pysähtyä ja ymmärtää, että meidän on käytävä vuoropuhelua syvemmällä tasolla. Koska emme ole käyneet tätä vuoropuhelua, on loogista, että olemme nyt paniikissa. Ehkä tässä kohtaa pitäisi uskaltaa hengähtää ja ottaa aikalisä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikki prosessit pysähtyisivät.

HENRIKA:

Kestävään kehitykseen tähtäävä innovointi on tietenkin hienoa, mutta kuten sanot, keskittymisestä 99 prosenttia menee nyt siihen, eikä meillä ole näkemystä siitä, mitä tapahtuu sen jälkeen. Entä jos maapallo ei tuhoudukaan, niin mitä meillä sitten on?

SOPHIA:

Jotenkin ratkaisut ovat yleensä ongelman tuolla puolen. Mutta miten voi päästä toiselle puolelle, kun ei tunne tietä tai määränpäättä? Toiselle puolelle pääsee vain avoimen kentän kautta, kun uskaltaa vaeltaa tietämättömänä, olla avoinna muille ja luoda todellista keskustelua. Yhdysvaltain alkuperäiskansojen keskuudessa puhutaan usein sukupolvien välisestä oppimisesta (*generational learning*), mikä tarkoittaa, että se, mitä teen tänään, vaikuttaa seitsemään sukupolveen. Miten kehitämme vuoropuhelua, joka kestää näin kauan?

HENRIKA:

Kestävän vuorovaikutuksen kehittäminen vaatii myös yksilöltä paljon – myös selviytymistä omasta ahdistuksesta. Miten voimme olla epätäydellisessä tilassa tai löytää toisen ihmisen,

joka voisi vahvistaa meitä epätäydellisyydessämme, tehotto-
muudessamme, puolivalmiina, yrittämättä korjata ongelmaa.
Tämä on myötätunnon dilemma. Meidän on helppo osoittaa
myötätuntoa jollekulle, joka on selvästi sairastunut tai kär-
sinyt jostakin odottamattomasta tai äkillisestä tapahtumas-
ta. Olemme kaikki osa niin sanottua korjauskulttuuria. Sa-
noit, että siirrymme ongelmatilanteissa usein vain eteenpäin
seuraavaan ja seuraavaan ja seuraavaan. Yksilölliset ratkaisut
kohdattaessa ongelmia ja ahdistusta ovat usein äärimmäi-
siä: joku esimerkiksi lähtee Balille ja ryhtyy joogaopettajaksi.
Mutta miten voisimme hyväksyä yhteiskunnassamme sen,
että teen, vaikka en teekään?

SOPHIA:

Mielestäni voisimme periaatteessa suhtautua myötätuntoi-
sesti lähes kaikkiin, joilla on erilaisia näkemyksiä – mutta
miten saavuttaisimme sen? Myötätunnon tavoittelussa on
aina kyse henkilökohtaisesta vuoropuhelusta ja yhteisten
pelkojemme kohtaamisesta. Loppujen lopuksi meillä on aina
jotain yhteistä, ja jos löydämme sen, voimme siirtyä eteen-
päin. Näyttää kuitenkin siltä, että olemme lakanneet puhu-
masta toisillemme ja tulleet siihen tulokseen, että elämme
mieluummin polarisoituneessa yhteiskunnassa.

HENRIKA:

Sanoit aiemmin, että olemme lakanneet puhumasta toisil-
lemme niin, ettei meillä ole edes aikaa opettaa lapsillem-
me tulen tekoa. Miten meillä voisi siis olla aikaa keskustella
niiden ihmisten kanssa, joista emme pidä ensisilmäyksellä?

Palatakseni Paul Ricœurin⁸ filosofiaan, hänen mukaan-
sa etiikka on pyrkimystä hyvään elämään yhdessä muiden
kanssa ja muiden hyväksi, oikeudenmukaisten instituutioiden
kautta. Tässä kohtaa tulemme myötätunnon kolmeen tasoon.
Ensimmäinen taso on minä ja myötätunto itseä kohtaan. Se
on kriittistä etäisyyttä itseän ja tie muiden ihmisten reaktioi-
den kautta siihen, mitä sanon ja miten toimin. Toinen taso on
minun ja sinun välinen suhde. Se on ystävyyttä, välittämistä ja
myötätuntoa ilman vastapalveluksia, mutta kuitenkin niiden
toivossa. Kolmas taso ovat instituutiot ja organisaatiot, joiden
pitäisi olla tasa-arvoisia, oikeudenmukaisia, puolueettomia ja
ammattimaisia, mutta ei kuitenkaan yhdenmukaisia.

SOPHIA:

Meidän on jotenkin päästävä yhdessä käsiksi mielikuvittelun
voimaan. Luotettava ja uskottava siihen, että mahdottomalta
tuntuvien asioiden takana on ratkaisu. Mutta miten pääsem-
me sinne?

HENRIKA:

Ehkä voimme tiivistää keskustelumme myötätunnosta huo-
leen, toivoon, vastuuseen ja uuteen tarinaan. On olemassa
huoli: mitä minulle ja muille tapahtuu? Voimme käyttää
mielikuvitustamme ja luoda vaihtoehtoisia skenaarioita:
millaista olisi, jos kaikki olisi toisin? On toivo ja luottamus:
mitä tapahtuu, jos kieltäydymme luovuttamasta kaikesta uh-
kaavalta tuntuvasta huolimatta? On vastuu siitä, että tekoni

.....
8 Ricœur, 1992

vaikuttavat myös muihin: mikä muuttuu, kun tulen tietoiseksi siitä, että olen riippuvainen myös muista? Ja lopulta tarina, muisto ja identiteetti⁹, jotka luovat kontekstin, jossa yhdistyvät menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus. Tarina, jossa uskallamme nyt olla mukana ja johon uskallamme luottaa, vaikka emme vielä tiedä, mihin se johtaa: mielikuvituksen tuolla puolen.

9 Ricoeur, 2004

Toivo

**CRISTER NYBERG, ILKKA HERLIN
& SAARA KANKAANRINTA**

Ympäristövaikuttajat ja yrittäjät Saara Kankaanrinta ja Ilkka Herlin ovat omistaneet elämänsä vaikuttavalla tavalla Itämeren suojelulle sekä luontokadon ja ilmastonmuutoksen torjumiselle. Erityistä heidän toimissaan kestävän tulevaisuuden puolesta on luja luottamus vaikuttamisen mahdollisuuteen. Vuosikymmenien työ ympäristön eteen kertoo toivosta. Saara ja Ilkka keskustelevat filosofi Crister Nybergin kanssa toivon synnystä ja synnyttämisestä.

Ilmastonmuutos näyttäytyy usein vääjämättömänä kehityksenä, jonka edessä ihmiskunta on toivottomassa tilanteessa. Saara ja Ilkka ovat kuitenkin väsymättä kehittäneet yrityksissään ja säätiönsä avulla esimerkiksi uusia hiilen varastoitumista ilmakehästä peltomaahan nopeuttavia keinoja. Heidän esimerkkinsä ja eri alojen asiantuntijoita yhdistävä toimintatapansa ovat saavuttaneet laajat huippututkijoiden verkostot sekä konkreettista työtä tekevät maanviljelijät. Saaran ja Ilkan esimerkki kertoo toiminnasta, joka edistää toivon leviämistä.

CRISTER:

Toivoa voi kutsua tulevaisuuteen kohdistuvaksi odotukseksi, johon liittyy yleensä tyytymättömyys nykyhetkeen johonkin asiaan liittyen. Maapallomme tilaan liittyvä toivo on tässä mielessä erilaista. Jotkut asiat ovat vielä hyvin, mutta tuleville sukupolville ne eivät enää ole. Nykyhetkeen kohdistuva tyytymättömyys kohdistuu siis siihen kehitykseen, joka on käynnissä, vaikka meille näkyisi vielä vain aavistuksia siitä, mitä on tulossa. Toivon menetyksen planeettamme tulevaisuuden suhteen on vakava asia, koska se voi ahdistuksen myötä olla toimintaa lamauttavaa. Ilmastokriisiä onkin kutsuttu toivon kriisiksi.

Teille toivo on hämmästyttävän konkreettista. Siinä ei näy epäröintiä, vaan olette ryhtyneet päättäväisesti toimeen. Toimien valinta on toiminnan aloittamisen ohella myös erittäin vaikea tehtävä. Eettisestä näkökulmasta maailmassa on monia asioita, joita voisi lähteä korjaamaan ja muuttamaan. Mistä teidän valintanne ja toivonne kumpuavat? Miksi esimerkiksi erityisesti Itämeri on teille tärkeä?

ILKKA:

Tähän vastaaminen edellyttäisi oikeastaan oman elämänhistorian kuvausta, ja voihan sillä aloittaa, mutta lyhyellä versiolla. Muistan hyvin, kuinka kasvun rajat tulivat jo nuorena vastaan Rooman klubin esittäminä ja energia-kriisin muodossa. Rooman klubi herätti kansainvälistä huomiota *Kasvun rajat* -teoksellaan 1972, ja varsinkin vuoden 1973 öljykriisi sai huomioni Rooman klubiin. Silloin asiat konkretisoituivat heti: hei, tässä menee raja, näin

emme voi jatkaa! Siitä saakka eli 70-luvun alusta olen miettinyt näitä asioita.

Viime aikoina olen havahtunut siihen, että aikaisemmin olin itse asiassa paljon pessimistisempi järjestelmän mahdollisuuksien suhteen. Pohdin esimerkiksi, miksi rakennamme moottoriteitä, kun me emme kuitenkaan tarvitse niitä, koska maapallon resurssit eivät riitä autoilun jatkuvaan kasvuun. Kuitenkin tänä aikana, jona olen elänyt, on rakennettu moottoriteitä jatkuvasti, ja aina ne ovat täynnä. Maailma on ollut sopeutuvampi kasvun suhteen, kuin olisi ikinä voinut odottaa. Se on hätkähdyttänyt ja koko ajan hätkähdyttää. Siihen ei voi tuudittautua, että maailma kylä venyy, mutta toivon näkökulmasta sekin on tärkeä pitää mielessä, että globaalijärjestelmää voidaan – ja on pakko – korjata kestäväan suuntaan.

Itse aloitin konkreettisen ympäristötyön silloin, kun sain väitöskirjani valmiiksi 1993. Silloin ilmastonmuutos oli tulossa laajemmin keskusteluun, vaikka ilmiö oli pitkään ollut hyvin tunnettu ja oli selvää, että tilanne menee kovaa vauhtia huonommaksi. Minusta kyseessä oli selkeästi isojen sopimusten asia. Itämeri tuntui kuitenkin sellaiselta, että siihen voi yksikin ihminen vaikuttaa. Itämeri on myös henkilökohtaisesti tärkeä asia. Oli siis sekä eettinen että käytännöllinen valinta tehdä jotakin Itämerelle. Saarankanssa ryhdyttiin yhteistyöhön vuonna 2006 Itämeren suojelussa, mutta sitten tuli ekosysteemin kompleksisuus esiin ihan käytännössä. Opimme kuinka ongelmat liittyvät toisiinsa.

SAARA:

Meidän yhteinen työmme on päätynyt tähän melkein 18 vuoden työn tuloksena. Meillä on molemmilla kutsumus tehdä luonnon hyväksi jotain. Onhan se myös järjellä ajateltuna niin, että jos ekosysteemi tuhoutuu, niin ihan sama mitä teemme ihmisten kanssa, koska ihminen on täysin alisteinen ekosysteemille. Emme voi valita, että ihminen voisi pärjätä ilman ekosysteemiä, vaan kyseessä on oikeastaan yksi maailman ainoista imperatiiveista: ihminen on alisteinen ekosysteemille tai osa sitä. Itämeren ja luonnonsuojelu on siis järjellä ja tunteella tehty valinta. Meillä on molemmilla sama kutsumus ja yhteinen maailmakuva. Sitten lyötiinkin hynttyyt yhteen, perustettiin säätiö ja menttiin naimisiin. Intohimotyön jakaminen on hyvin ruokkivaa. Oppimisprosessi ja kehittämistyö ovat myös hyvin tauottomia. Siellä missä meidän päämme askartelevat ja missä ne askartelevat yhdessä, pääsemme paljon pidemmälle, kuin mihin olisimme koskaan yksin päässeet. Rakkaus on työssämme suurena moottorina.

ILKKA:

Toivon näkökulmasta tarkasteltuna oppiminen on kyllä todella tärkeää: olemme oppineet valtavasti viimeisen 15 vuoden aikana verrattuna lähtökohtiimme.

SAARA:

Olennaista on kunnioitus luontoa kohtaan ja ymmärrys myös siitä, että ihminen voi ymmärtää tiettyjä asioita luonnosta, mutta ei kaikkea. Luonnon kunnioittaminen tarkoittaa sitä,

että kääntyy katsomaan sitä, yrittää oppia ja antaa sille tilaa. Tie helvettiin on kivetty hyvillä aikomuksilla, joten täytyy yrittää olla edistämättä vääriä asioita. Oppimisen lisäksi konkreettinen tekeminen on keskeistä. Me täydennämme hyvin toisiamme siinä, että me saamme tehtyä yhdessä ja ison yhteistyöjoukon kanssa hyvin asioita, siis ihan konkreettisesti tehtyä. Tekeminen tuo toivoa, ilman muuta.

ILKKA:

Me ihmiset olemme tuoneet tähän ekosysteemiin teknologian, jonka myötä on globaali ekosysteemi peruuttamattomasti muuttunut. Teknologia on tullut muokkaamaan maailmaa. Nyt me olemme tämän oman järjestelmämme armoilla, emmekä tiedä, mihin se johtaa. Aina kun keksimme tai sovellamme jotain uutta, emme ikinä voi tietää sen seurauksia. Tämä lukee säätiömme säädekirjassakin: meidän on otettava hyvän teon riski. Meidän on pakko tehdä jotain päästäksemme eteenpäin nykytilanteesta, sillä muutenhan menemme vääjäämättä kohti katastrofia. Meidän on kuitenkin kestävä se, että emme voi tietää, mihin toimintamme johtaa, on se sitten omissa tai toisten käsissä. Johtaako tekemme hyvään vai pahaan lopputulokseen. Sen riskin kanssa meidän on eletävä. Saara on tästä puhunut enemmänkin.

SAARA:

Kyllä, olen myös kirjoittanut siitä. Meidän toivomme syntyy luonnon mielettömistä kyvyistä. Luonnon miljardien vuosien tuotekehitys hakkaa mennen tullen ihmisen kahdensadan vuoden tai neljänsadan vuoden tuotekehitykset.

Toivon hyveen kanssa pitää kuitenkin kulkea yhdessä jonkin sortin nöyryys.

Otetaan esimerkiksi vaikkapa pölyttäjien massakato, josta Tieteen kuvalehti uutisoi, että eipä hätää, koska ihminen on kehittänyt dronemehiläisen korvaamaan pölyttäjät. Pölyttäjien katoaminen vaikuttaa koko maailman ruokaketjuun ja ennustaa sen romahtamista. Sukupuutto uhkaa nyt jo melkein puolta pölyttäjälajeista. Syitä tähän ovat pölyttäjien elin-tilan katoaminen, erilaiset myrkyt, luonnon vähentäminen asfaltilla tai yhden lajin istutuksilla sekä kiihtyvä ilmastonmuutos. Miten ihminen lähtee tätä ratkaisemaan? Etsimmekö juurisyytä ja korjaamme niitä? Ei, vaan keksimme tuon RoboBeen, joka on Harvardin yliopistossa keksitty metallimehiläinen eli eräänlainen mikrokooperi.

Tämä on ainoa kohta, jossa minä meinaan vaipua epätoivoon, vaikka väitänkin pudonneeni positiivisuuden pataan pienenä. Minulla on aidosti aika paljon toivoa ja positiivisuutta, varsinkin kun saan Ilkan kanssa tehdä asioita, mutta tuo, että tieteen nimissä innoissaan uutisoidaan, että pölyttäjät korvataan ihmisen dronehäkkyrällä, niin siinä on sellainen asenne, etten tiedä, miten päin olisin. Kuinka voimme ajatella korvaavamme luontoa? Pitää olla nöyryyttä luontoa kohtaan. Ei voi ajatella osaavansa korvata sitä.

ILKKA:

Aina palataan takaisin ihmiseen. Ekosysteemikeskustelussa aina palataan siihen, että ekosysteemi on ihmiselle. Jos me yritämme sitoa hiiltä, niin tehokkaimmat perustelut palautuvat meidän ihmisten hyvinvointiimme ja toivoaksemme

myös ekosysteemiin. Voidaan sanoa, että voisi olla ekosysteemille hyväksi, jos ihmistä ei olisi, mutta elämme nyt tällaisessa maailmassa ja sillä täytyy tulla toimeen. Humanistina on sanottava, että keskeinen muutos ajattelussa on, että ekosysteemi ei ole ihmistä varten, vaan me olemme sen toiminnasta riippuvaisia. Ihminen on hieno laji, jos vain annamme riittävän arvon kanssalajeille. Tämä on modernia edeltävissä kulttuureissa yleensä ymmärretty, mutta meitä vaivaa hybrisi.

SAARA:

Ihmisellä on paikkansa maailmassa, kuten millä tahansa muullakin lajilla. Välillä voi kuitenkin ihmetellä, mistä selaista uskoa ammennamme, että voisimme korvata luontoa. Se on minun musta pisteeni tässä keskustelussa. Muuten olen kyllä toiveikas. Toivo syntyy tekemisestä. Aina kun saamme jonkun maaplantin siihen kuntoon, että ekosysteemi toimii, hiilen ja veden kierto toimii ja alkuaineiden kierto toimii, syntyy lisää toivoa. Kun varastoidaan hiiltä, hillitään ilmastonmuutosta ja lisätään monimuotoisuutta, ei aiheuteta myöskään päästöjä veteen. Silloin konkreettisesti mennään eteenpäin hehtaari kerrallaan. Tässä on tekojen toivoa, henkilökohtaista toivoa ja toivoa muutokseen. On näytetty, että voidaan onnistua ja että pieni teko voi vaikuttaa oikeasti isomminkin. Tavoitteenamme on näyttää, että muutos on mahdollista paitsi yksityisen myös yleisen tasolla ja että päättäjätkin voisivat uskaltaa tehdä riittäviä ja reiluja linjauksia.

CRISTER:

Tässä tuli aika isoja linjoja esille. Kenen toivosta on kyse, ihmiskunnan, planeetan? Olette varmasti oikeassa siinä, että ekosysteemikeskustelussa palataan aina ihmiseen. Tämä on filosofisesta näkökulmasta välttämätöntäkin siinä mielessä, että kyse on aina ihmisen muodostamasta käsityksestä.

Menemättä enempää esimerkiksi humanismin ja post-humanismin todellisuuskäsityksiin ja ihmisen rooliin maailmassa, voimme kuitenkin pohtia ihmisen roolia maailmassa suhteessa ekokriiseihin. Monet tehtävät ratkaisut saattavat johtaa esimerkiksi ihmisoikeuskysymyksiin. Ihmisen suhdetta maapalloon tutkittaessa voi kysyä, kumpi on tärkeämpi, ihminen vai maapallo? Miten tämän kysymyksen kanssa voi edetä?

SAARA:

Ihminen ei pääse omista nahoistaan, omasta lajistaan ja näkökulmastaan. Uskon, että aina palaudutaan ihmiseen. Ihmisellekin luonnollisempi paikka voisi kuitenkin löytyä silloin, kun on enemmän tilaa myös muille lajeille. Vähempi ei tarkoita huonompaa. Ihminen on vasta kehityksen alkupäässä, tässä menee vielä aikaa. Ihmisapinoitahan me olemme, ja meillä on muiden lajien kanssa yhteinen ja erottamaton kohtalo. Toisaalta luontokriisien hallinta ja elinkelpoisen tulevaisuuden eteen tehty työ on aina ihmisoikeustyötä, joko ilmastokriisistä kärsivien oikeuksien eteen jo nyt tai ajallisesti kaikkien seuraavien sukupolvien edustajien ihmisoikeuksien hyväksi.

ILKKA:

Eero Paloheimo on sanonut, että ihmiskunnan pitää 600 vuodessa sopeuttaa ihmisten määrä planeetan rajoihin. Se on hyvin ajateltu siinä mielessä, että aikaperspektiivi on laaja. 600 vuotta ei ole mitään jonkin eliölajin kehityksessä. 600 vuodessa voitaisiin sopeuttaa ihmisen olo planeetan rajoihin. Tuo on toivoa luova ajatus.

CRISTER:

Se on tosiaan hyvin lyhyt aika. YK:n jäsenmaat sopivat vuonna 2015 kestävän kehityksen toimintaohjelmasta ja tavoitteista, jotka ohjaavat kestävän kehityksen edistämistä vuosina 2016–2030. Niiden pyrkimyksenä on poistaa äärimmäinen köyhyys maailmasta ja turvata hyvinvointi ympäristölle kestävällä tavalla. Usein käytetään ilmausta, että turvataan olot tuleville sukupolville, mutta silloinkin puhutaan aina ihmisestä. Lähtökohdat YK:n tavoitteissa ovat ihmislähtöisiä, vaikka luonto on toki esillä. Prioriteetit ovat vaikeasti määriteltäviä. Miten näiden ristiriitojen kanssa tullaan toimeen?

SAARA:

Muulle luonnolle annetaan harvoin itseisarvoa, kuten olemme jo viitanneet. Ihminen näkee itsensä erillisenä muusta luonnosta. Kun ymmärrämme, että olemme osa sitä ja kohtalomme on sidottu muun elämän ja muiden lajien kohtaloon, ristiriita häviää. Mutta siihen menee aikaa. Armon on oltava mukana, muuten menee moralisoimiseksi. Toivon liittyä tietyllä tavalla armo.

CRISTER:

Olemme sivunneet monia teemoja. Välillä olemme sivunneet myös epätoivoa. Milloin olette kokeneet toivottomuutta ja miten olette päässeet siitä yli?

ILKKA:

Ongelmat ovat niin valtavia mittakaavaltaan, että tulee toivottomaksi, jos niihin juuttuu. Yli päästään tekemällä. Pitää vain tehdä ja pitää pää pystyssä. Saarahan sen jo totesikin, että eteenpäin mennään hehtaari hehtaarilta.

SAARA:

Osa tekemisestä liittyy myös siihen, että pelastetaan ja suojellaan siellä, missä ekosysteemi ja luonto vielä toimivat, niin että saavat toimia hamaan tulevaisuuteen. Siellä, missä ihminen on pilannut asiat, siellä puolestaan ennallistetaan ja palautetaan. Pitää suojella riittävästi ja ohjata samalla ihmisten toimintaa.

Meillä on viljelijöitä iso verkosto, ja he näkevät ammattitaitonsa ja ammattinsa edellytysten jopa paranevan, kun he tekevät luonnolle oikean suuntaisia asioita. Siitä toivo syntyy. On sitten kyse metsästä tai merestä, niin omalla toiminnalla ja yhdessä tekemällä syntyy toivoa.

RoboBee pölyttäjien korvaajana taas tiivistää oman toivottomuuteni. Siinä ilmenee halu olla muuttamatta yhtään mitään. Se on halua olla ja toimia yli ekosysteemin. Maaekosysteemi, miten maaperä toimii, toimiiko hiilen ja veden kierto ja alkuaineiden kierto, ovat niitä perusasioita. Eli yksinkertaisesti, toimivatko ekologiset kierrot? Ne

voidaan sivuuttaa röyhkeästi. Tällöin otetaan askelia pois ekosysteemistä. Se on se, mikä minulle aiheuttaa epätoivoa ja kauhua.

ILKKA:

Jos menee analysoimaan ilmastonmuutoksen ja lajikadon vaikutuksia tulevaisuudessa, niin ihmiset ovat kauhuissaan sellaisista tuomiopäivän pasunisteista. Olemme siksi jättäneet analyysit vähemmälle ja esitelleet tekemistä. Sillä on ihan uskomaton vaikutus, kun ihmiset näkevät, että on olemassa toivoa. Se on luonut, ja luo toivoa, että joku yrittää. Meillä on kaikki mahdollisuudet yrittää ratkoa ongelmia ison porukan kanssa. Sillä on uskomaton vaikutus ihmisiin. Olemme BSAG-säätiön, koetilamme ja yritystemme kanssa tulleet tunnetuksi siitä, että yritämme. Epäonnistumisen uhallakin.

SAARA:

Kaikki vieraat, jotka lähtevät meidän tutkimuskeskus- ja koetilaltamme toteavat sataprosenttisesti, että tulipas tästä toiveikas olo, että näin paljon on jo meneillään! Maa- ja metsätaloutta on mahdollista uudistaa innostavilla tavoilla.

ILKKA:

Siinä on myös se puoli, että mehän emme tiedä niitä riskejä, joita otamme teknologian kanssa. Me emme myöskään tiedä, mikä onnistuu. Esimerkiksi vuonna 1944 Suomessa on luultavasti kaikilla ollut mielessä, että nyt tässä käy huonosti, mutta niin vain kuitenkin onnistuttiin vastarinnassa. Emme

tiedä, mikä kortti vetää. Sen takia pitää yrittää, olkoonkin, että aina on riski, että se johtaa uuteen ongelmaan.

SAARA:

Katso luontoa – se antaa toivoa, etenkin lasten kanssa. Lasten kanssa kun menee pari tunniksi ulos luontoon ja ihmettele sitä, mitä sieltä löytyy, se palauttaa minulle toivoa. Samalla vahvistuu isomminkin ajatus, että pitää mennä ekosysteemiä päin eikä siitä pois päin.

CRISTER:

Tämä lähestymistapamme teknologiaan on ollut kiinnostava, kokonaisuutta korostava ja kriittinen. Kriittisyys kohdistuu siihen, että teknologia vie usein pois luonnosta ja ekosysteemistä. Eikö ajattelunne kuitenkin perustu systeemiajatteluun ja tieteseen, vaikka olettekin kriittisiä teknologisia ratkaisuja kohtaan?

ILKKA:

Juuri näin, se on väistämätöntä.

SAARA:

Eivätkä ne ole mitenkään toisiaan poissulkevia tai ristiriitaisia. Täytyy pystyä katsomaan järjestelmiä tietyllä nöyryydellä.

CRISTER:

Voisi sanoa, että tässä suhteessa teillä on teknologiaan uudennäköinen näkemys ja ajattelutapa. Miten te sitä kuvaisitte?

ILKKA:

Olemme peruuttamattomasti teknologian tiellä, ei siitä päästä mihinkään. Mutta ymmärrys teknologiasta on aivan liian kapea. Saara on korostanut, että teknologiaa pitäisi viedä eteenpäin katsomalla enemmän luontoa, eli edetä teknologian suunnittelussa ja käyttöönotossa mahdollisimman ekosysteemilähtöisesti.

SAARA:

Tieteelläkin on erikoistuessaan vaarana kapeutua ja muuttua reduktionistiseksi, liikaa kapeisiin malleihin palautuvaksi. Käy kuten joku sanoi, että ”we know more and more about less and less”, tiedämme enemmän ja enemmän vähemmästä ja vähemmästä. Tuloksena voi olla liian kapeita selityksiä ja malleja, jotka etääntyvät luonnon toimintaperiaatteista ja kokonaisuuksista.

Se, mitä me olemme ehkä tuoneet nimenomaan toivoa tuottavina tekijöinä, on kokonaisvaltainen ekosysteemilähtöinen näkemys, joka hyödyntää monipuolisesti eri alojen asiantuntijoita. Meillä on etuoikeus siinä, että me voimme yhdistää kaikkia mahdollisia tieteenaloja. Me molemmat rakastamme lukea kaikenlaista. Yritämme ymmärtää laajasti ja keskustelemme myös jatkuvasti keskenämme. Me haalimme ympärillemme asiantuntijoita ja yhdistelemme asioita loputtomasti. Eihän luonto ole yhden tai kahden tieteenalan tai tiedekunnan asia. Mietimme, miten voisimme edistää mahdollisimman ekosysteemilähtöisiä toimia. Kyllä minulle ainakin tämä lähtökohta antaa kovasti toivoa. Voi tehdä oman osansa, että maailma

rakentuisi enemmän luonnon rajat, pelisäännöt ja periaatteet tunnistaviksi.

ILKKA:

Tuo tiedekriittisyys on yksi juttu. Toinen asia on, että tieteenhän tulee olla kriittistä itseään kohtaan. Se on kaiken lähtökohta. Nyt minun kritiikkini kohdistuu siihen, että kun tehdään ratkaisuja, ei nähdä kokonaisuuksia riittävästi, vaan toimitaan siiloista käsin, liian kapealla sektorilla. Hyvä esimerkki on geeniteknologia. Geeniteknologian tutkimuksen kritisoimiseen eivät minun kykyni riitä, mutta tunnen kyllä ihmisiä, joilla kyvyt riittävät siihen. Minun kritiikkini kohdistuu siihen, että ei ymmärretä sitä, mihin geeniteknologiaa käytetään.

Esimerkiksi kun Argentiinassa ja Brasiliassa ryhdytään viljelemään soijaa sellaisella soijalla, joka on käsitelty kestäväksi glyfosaattia, jota käytetään tehoaineena rikkakasvien kemiallisessa torjunnassa, johtaa toiminta sellaiseen monityyppiseen kulttuuriin, joka aiheuttaa hiilen katoamista maaperästä. Rikkaruohot alkavat luonnonvalinnan seurauksena kestäväksi glyfosaattia ja soijasadot laskevat. Luonto voi antaa yllättäviä vastaiskuja. Varovaisuusperiaate on käyttökelpoinen.

SAARA:

Ennen aikaisesti kuollut ekologi Ilkka Hanskihan puhui nimittäin synteettisen biologian ja ikivanhan biologian kohtaamisen eettisistä ongelmista. Hänen jälkeensä tätä keskustelua ei ole käyty ollenkaan.

ILKKA:

Me emme hallitse sitä tiedettä ja teknologiaa, jonka olemme luoneet. Yritämme kyllä hallita, mutta liian kapealla tavalla.

SAARA:

Kriittisyys tai tosiasioiden äänensanominen eivät tarkoita vastustamista. Me olemme toiminnassamme tiedelähtöisiä. Työskentelemme koko ajan tieteen kanssa ja yritämme soveltaa teknologiaa. Meillä on uusiutuvan energian firma, mutta siinäkin ydinkeksintö on maailman vanhimpien mikrobien tekemä metaaniprosessi, joka toimii suossa. Kyllä kaikkea pitää pystyä tarkastelemaan kriittisesti, vasta sitten voi edes yrittää, vaikkei aina onnistuisikaan.

ILKKA:

Onhan hiilen sidonta maaperään, siis sen todennus, yksi teknologian aikaansaannos. Siinä mahdollisimman hyvin yritämme ottaa huomioon ekosysteemin, eli sen, miten maaperä toimii yhteistyössä kasvien kanssa mikrobeista ja eliöverkostoista lähtien, kasvien juuristoon saakka. Miten ne kaikki toimivat yhdessä sillä tavalla, että ne sitovat maaperään enemmän hiiltä ja tuovat sitten lisää päästöjen pidätyskykyä, monimuotoisuutta, säänsietokykyä ja kasvukuntoa? Sillä tavalla sitä voi tietenkin yrittää soveltaa.

Toinen asia, mitä me olemme havainneet, on se, että jos me saamme yhteen ihmisiä eri siiloista, niin siitä syntyy uutta. Monitieteisyys, se kun alamme nähdä laajemmin asioita, tuottaa kestävämpiä ratkaisuja.

SAARA:

Me myös poimimme käsin ihmisiä, joita tuomme yhteen, niitä, joita tarvitaan.

CRISTER:

Ehkä tieteen erikoistumiskehitys tarvitsee vastavoimaksi juuri tällaisia kokoavia tekijöitä. Yliopistoissa kannustetaan kovasti monitieteisyyteen, mutta julkaiseminen voi olla vaikeaa, koska julkaisut keskittyvät kuitenkin tieteenaloihin, eivät niinkään teemoihin. Tieteen tekijän työuran kannalta monitieteisyys ei ole helppo tie.

SAARA:

Kyllä se näin on, se on arkirealismia. Onneksi on huippuja, jotka aktiivisesti rikkovat rajoja luottaen työn hedelmällisyyteen.

CRISTER:

On toki myös taloudellisia ja inhimillisiä tekijöitä, kuten se, että rahoitus ohjautuu pitkälle erikoistuneelle tutkimukselle. Yksilön kannalta on tärkeää turvata rahoitus ja toimeentulo. Tarvitaan siis enemmän juuri tällaisia teidän lähestymistapanne mukaisia monitieteisiä hankkeita, joissa kootaan asiantuntijoita eri aloilta ratkaisemaan jotain asiaa. Tämä on ehkä korkeakouluissa vaikeampaa?

ILKKA:

Kyllä, näin vapaana agenttina on helpompi toimia kokoavana toimijana. Tieteilijän kannattaa varmistaa toki oma uransa.

On ymmärrettävää, että yksilö jatkaa sillä tiellä, koska niin on varmempi saada artikkeli ulos ja saada uusi rahoitus. Yhteistyö saattaa olla riski.

SAARA:

Tämä näkyy myös esimerkiksi siinä, kuinka vaikeaa on paitsi viljelyparadigman muuttaminen myös tieteellisen paradigman muuttaminen. Jokaisella alueella, ei vain tieteessä, uusi tapa nähdä asioita on aina kynnyksen takana. Meillä itsellämme tietenkin myös!

CRISTER:

Tämä ilmiö näkyy monella elämän alueella. Uuden oppimiseen liittyy usein se, että vanhasta tavasta luopuminen on vaikeaa. Esimerkiksi jonkin uuden tekniikan oppiminen urheilussa. Aluksi tulokset saattavat heikentyä ja pitää olla malttia tulosten suhteen. Tulokset eivät näy heti.

SAARA:

Poisoppiminen on todella vaikeaa. Se näkyy kaikissa koulutuksissa. Säätiötyössä palautteet ovat kuitenkin toivoa antavia. Kauttaaltaan ne ovat sellaisia, että ”koulutuksen jälkeen aloin nähdä eri tavalla”, tai että ”katson tätä työtä ja tekemistä ja omaa tilaa eri tavalla”. Kommentit luovat toivoa.

CRISTER:

Keskustelussamme punaisena lankana on ollut syventyminen niihin luovuttamattomiin ihmisyyden piirteisiin, jotka

tuottavat kestävyyttä tekemällä elämästämme merkityksellistä ja arvokasta. Näitä piirteitä kuvaamaan on nostettu käsitteet kohtuullisuus, viisaus, oikeudenmukaisuus, rohkeus, myötätunto ja toivo. Me olemme keskustelleet nyt erityisesti toivosta, mutta väistämättä toivon lisäksi myös esimerkiksi rohkeus, oikeudenmukaisuus ja viisaus ovat olleet keskustelussamme olennaisesti mukana.

Näihin hyveisiin liittyy aina myös piilevä moralisointi, koska asiat näyttävät meille välttämättä aina omista lähtökohdistamme käsin. Näkemys voi myös muuttua, kun se tulee henkilökohtaiseksi. Kohtuullisuus esimerkiksi on olennainen asia kestävän elämäntavan kannalta, mutta sen määrittelemisessä ollaan vaikeilla alueilla.

SAARA:

Juuri näin, tuossa ollaan kyllä heikoilla jäillä. Olemme itsekin opettelemassa koko ajan kohtuullisuutta. Säätely on kuitenkin tarpeen tietyissä rajoissa, sillä se voi auttaa tekemään asioista reiluja. Jotkut kohtuullisuuden rajat tarvitaan. Ne ovat sitä reilummat, mitä selkeämmin kaikilla on samat säännöt.

ILKKA:

Minä näen sen kohtuullisuuden rajoituksena tälle hybridille, missä me elämme. Jos emme ajattele kohtuullisuutta, niin lyödään ylitse. Niin kuin nykyään tehdäänkin miljoonassa asiassa. Pitää olla kolme autoa, vaikka ehkä yhdelläkin pärjää.

SAARA:

En tiedä, onko vauriissa yhteiskunnissa elämänlaadulla ollut hetkeen korrelaatiota materian ja kulutuksen kanssa. Jotenkin se tarpeen ja kuvitellun tarpeen väli on kasvanut. Aina-kin itse huomaan, että tavaran vähentäminen ja karsiminen tuo hyvää oloa.

CRISTER:

Arvotutkija Klaus Helkaman tuloksissa on viitteitä siitä, että olemme maailmanlaajuisesti maasta ja kansoista riippumatta monen arvon osalta paljon lähempänä toisiamme kuin ehkä luulisi, ja keskeiseksi yhdistäväksi tekijäksi nouseekin esimerkiksi ihmisten hyväntahtoisuus. Tämäkin on hyvin toivoa herättävää ja viittaa myös äskeisiin havaintoihimme siitä, että eri hyveet liittyvät toisiinsa. On kuitenkin olennaista, että myös toimimme arvojen mukaisesti.

ILKKA:

Arvot ja niiden mukaiset päätökset ovat avainasemassa. Me olemme perustaneet yrityksiä tavoitteidemme mukaan. Perustimme samoilla arvoilla maailmaa katsovien kollegoiden kanssa Soilfoodin, Suomen suurimman ravinteiden kierrättäjän. Siihenkin otettiin mukaan erilaisia osajia.

SAARA:

Ennen kuin se perustettiin ja lyötiin yhteistyökumppaneiden kanssa homma käyntiin, pisin keskustelu käytiin kuitenkin arvoista. On vaikea tehdä asioita oikein, jos tahto ei tule sisältä päin. Tämän yrityksemme tapauksessa meidän

tarkoituksenamme on vähentää tiettyjä asioita. Yritys perustettiin vähentämään neitseellisiä tuotantopanoksia ja korvaamaan niitä kierrätetyillä mahdollisimman järkevällä tavalla.

ILKKA:

Tätä on kuitenkin ihmisten vaikea ymmärtää, että yritys voi olla työkalu tässä hommassa.

SAARA:

Ehkä suurin osa yrityksistä ei toimi näin. Uusi yritys voi olla perustettu ihan eri pohjalta kuin vanha

ILKKA:

Yhä useampi kuitenkin toimii. Otetaan esimerkiksi biodiversiteettikeskustelu, kun olin Suomen biodiversiteettityöryhmässä ohjausryhmän varapuheenjohtaja. Kun katsoo sitä, mitä Suomessa tapahtuu biodiversiteetin hyväksi, niin ei se kyllä ole pelkästään järjestöt, jotka ovat asiassa aloitteellisia. Ne kirittävät. Silloin kun yritykset huomaavat, että nyt täytyy löytää ratkaisuja, silloin alkaa tapahtua muutoksia isossa mitassa.

Korostan, että meille yritykset ovat työkaluja päästä niihin tavoitteisiin, jotka olemme asettaneet. Olen itse tehnyt paljon, ja välillä onnistunut ja välillä epäonnistunut. Välillä tulee turpiin kunnolla.

CRISTER:

Yritysten roolista puhuttaessa esimerkiksi eettiset näkökulmat johtamisessa ovat kovasti pinnalla olevia asioita. Esimerkiksi

Deloitteen maailmanlaajuisessa milleniaalien ja Z-sukupolven edustajien kyselyssä vuonna 2022 ilmeni, että suurin osa on hyvin kriittisiä yritysten pelkästään taloudellisiin arvoihin kohdistuvia tavoitteita kohtaan ja odottavat vastuullisuuden huomioimista toiminnassa laajasti. Vilpittömästi halua siis on ja siinä voi nähdä myös toivoa.

ILKKA:

Sanoisin vielä tuosta yritysten roolista kestävän tulevaisuuden rakentamisessa: Kyllä muutos on ollut aivan valtavaa sinäkin aikana, kun minä olen ollut yritysmaailmassa. Suuriakin muutoksia siis tapahtuu – muttei kaikkialla. Sen verran paljon olen Venäjällä ollut, että olen todennut, ettei siellä voi tehdä yleisesti hyväksi havaittujen periaatteiden mukaan bisnestä. Silloin on parempi olla poissa – mutta yhteistyötäkin tarvitaan. Esimerkiksi Itämeri olisi pian ollut pelkkää lillinkiä, ellei olisi tehty yhteistyötä venäläisten kanssa. On tapahtunut paljon oikean suuntaisia asioita, mutta toisaalla on menty huonoonkin suuntaan.

SAARA:

Kyllähän ympäristötietoisuuden, ekologisten kriisien tietoisuuden lisääntyminen, on tuonut esiin uusia aloitteita. Esimerkiksi Norjan öljyrahasto on tehnyt erittäin ekologiavetoiset biodiversiteettikriteerit. He ottivat mukaan joukon ekologeja ja loivat biodiversiteettikriteerit sijoitustoiminnalleen. Se oli aika jännä veto, yllättäväkin. En tiedä, miten he saavat sen käytännössä toimimaan.

ILKKA:

Kestävä kehitys on muuten norjalainen keksintö. Onhan se hyvä, että nyt on alkanut tapahtua ja että koko ekosysteemi otetaan huomioon. Hatunnoston arvoinen suoritus norjalaisille, olkoonkin, että se on öljyn myynnillä rahoitettu.

CRISTER:

Sivusitte tuossa Venäjä-yhteistyöstä puhuttaessa vaikeita kysymyksiä. Mitä jos ei pelata samoilla pelisäännöillä? Missä kohdin yhteistyö on tie parempaan ja milloin silmien sulkemista ja epäsuoraa epäeettisten toimintatapojen hyväksymistä?

SAARA:

Niinpä. Tulee mieleen esimerkiksi kansainväliset urheilutapahtumat maissa, joissa tapahtuu kaikenlaista, kuten ihmisoikeusrikkomuksia.

ILKKA:

Globaalissa bisneksessä tämä asia ollut koko ajan esillä. Pohjoismaat on kummallinen saareke tässä maailmassa, sillä täällä ei juuri ole korruptiota. Sitten kun halutaan kasvaa globaalisti, niin yksinkertaisesti menetetään kasvupotentiaalia, jos ei osallistuta korruptioon. Ei kaikkea menetä, mutta paljon kuitenkin. Me näemme sen esimerkiksi Cargotecissa. Mutta tässä elämän vaiheessa en harmittele sitä ollenkaan, että emme ole lähteneet mukaan sellaiseen.

SAARA:

Näen, että korruption välttäminen on yksi keskeinen kestävä kasvun tekijä. Kun sinulla on periaate, että ei korruptiota, sitten toimit sen mukaisesti.

ILKKA:

On arvokasta, että tällaiset kysymykset on kuitenkin saatu jomukaan pohdintaan. Jos kaveri voittaa sillä, että on lahjonut x määrän viranomaisia, niin pitääköön sitten sen kaupan. Olisi toki mukavaa, että meillä säilyisi demokratiaan kohti kehittyvä maailma ja että reilu meininki vahvistuisi. Valitettavasti esimerkiksi biodiversiteetti ei ole vielä sellainen asia, että siitä näin paljon keskusteltaisiin.

SAARA:

Nythän on niin, että ekologia ei ole koskaan päätöksissä päällimmäisenä, se on ihan selvää. Usein mennään ihmisoikeudet ja ihmiskeskeisyys edellä. On hyvä juttu, että yritykset ovat muuttaneet suhtautumistaan vaikkapa lapsityövoiman käyttöön, mutta se mikä aiheuttaa ja millä voisi torjua luontokatoa, ei näy vielä riittävästi raskaan sarjan päätöksissä. Jos tulee tuotteita alueelta, jossa tuotannon takia aiheutuu valtavaa luontokatoa, niin eihän se vielä näy meille. Ilmaston suhteen ollaan onneksi edistymässä, mutta eihän sekään ole vielä valtavirtaa.

ILKKA:

Me olemme pragmatikkoja. Otetaan vaikka ruoantuotanto. Nyt ollaan pikkuhiljaa siirtymässä viimeinkin kestävämpään

maanviljelyyn. Kun tuodaan vähemmän tuontilannoitetta Venäjältä, syntyy vähemmän ilmastopäästöjä lannoitteen valmistuksessa ja maaperä sitoo samalla enemmän hiiltä.

Lisäksi kun siirrytään nyt aiottua nopeammin uusiutuviin energialähteisiin, ei tarvitse enää tuoda maakaasua eikä öljyäkin Venäjältä. Tällaisia asioita pitää vain entisestään nopeuttaa, jos halutaan pitää tämä järjestelmämme jotenkin vireessä.

CRISTER:

Puhuimme aiemmin kasvaneesta yritysten halusta toimia ympäristön puolesta entistä enemmän. Tähän liittyy paitsi lainsäädäntöön liittyvät rajoitukset ja sääntelyt, myös yritysten yhteiskuntavastuu. Kilpailu asiakkaista on kovaa ja tehdyt ponnistelut halutaan tehdä näkyviksi myös asiakkaille. Yksi näkyvä toimintatapa liittyy sertifikaatteihin, joilla voidaan osoittaa, että parempaan pyritään. Miten niihin pitäisi mielestänne suhtautua?

SAARA:

Se on vaikea juttu. Me joudumme koko ajan Carbon Actionin kanssa miettimään sitä, että jos on uudistavan viljelyn mukainen viljelijä ja maatila, joka tekee asiat oikein vesistön ja ilmaston kannalta, niin senhän pitäisi saada siitä jokin hintaetu. Eihän se voi olla niin, että huonosti ja parhaalla tavalla tekevät menevät samaan laariin. Se etu tulisi siitä, että kuluttaja jollain lailla voi todentaa, ja yritys ostokriteereissään sanoa, että tässä on uudistavan viljelyn laatutuote. Kuluttajilta

tulee meille paljon painetta, että tarvittaisiin sertifikaatti. Kun tiedetään, millaisia byrokraatiakoneistoja ne ovat, niin sertifioinnin vaikeus määrittelyineen ja auditointineen on ihan oma maailmansa. Me joudumme pyörittelemään tuota kuitenkin koko ajan.

CRISTER:

Joissakin keskusteluissa on sertifikaatteihin liitetty viherpesun ajatusta eli kyseenalaistettu sitä, kuinka rehellisesti yrityksessä ollaan itseasiassa pyrkimässä vastuullisuuteen. Motiiveja on monenlaisia, mutta ehkä tämäkään asia ei ole mustavalkoinen. Toisaalta koko ajan mennään enemmän siihen suuntaan, mitä kuluttajat haluavat ja samalla voi olla myös aitoa halua vastuullisuuteen. Sijoittamisessa vastuullisuus on jo erittäin näkyvästi mukana. Kaiken kaikkiaan nyt ollaan etsimässä uusia liiketoimintamalleja, joissa toimitaan uusilla tavoilla, kuten teidän yrityksennekin tekee. Tehän olette tuoneet esiin ajatusta, että yritykset voivat ja saavat oikeasti hyötyä ympäristötyöstä. Olette sanoneet suoraan, että ne yritykset, joilla ympäristöasiat ovat strategiassa, ovat tulevaisuuden voittajia. Miten näette tämän vastuullisuusajattelun kehittymisen liike-elämässä?

SAARA:

Sijoittamisessa vastuullisuus lisääntyy. Itsellä on se ajatus, että siellä on aina jokin valheellinen tai vähän sinnepäin -laskentalla: ”Me ollaan niinku vihreitä tässä.” Silloin minun tekee mieli tutustua tarkemmin, että mitä geenimuuntelua se ehkä tarkoittaa.

ILKKA:

Minusta rahoitusmaailma on tässä toiminut aika nopeasti, eli on siirrytty tähän taksonomian kaltaiseen maailmaan, jossa rahoittajat valikoivat jo nyt kohteet sen mukaan, miten vastuullisuus on mukana. Sen takia UPM ja useat muut tekevät esimerkiksi näitä vesistöhommia.

SAARA:

Se on mielenkiintoista, jos lainoihin aletaan sitoa biodiversiteettivaikutukset – silloin sillä alkaa olla jonkinlaista vaikutusta.

ILKKA:

Yritykset ovat sellaisia olioita, että niiden on pakko toimia tai muuten ne katoavat markkinoilta. Kuvailen sitä aina tällä tavalla yksinkertaisesti: tuolla on kulutus, tuolla tuotanto ja tuolla on sitten regulaatio. Kaikkia näitä kolmea tarvitaan, jos haluamme päästä oikeaan suuntaan. Kuluttajan pitää olla tietoinen siitä, sillä kulutuskäyttäytyminen asettaa myös painetta. Ihmisen, joka äänestää, pitää asettaa painetta regulaation suuntaan ja sen pitää asettaa painetta myös tuotannon suuntaan. Tuotanto sitten reagoi, oikeaan suuntaan.

SAARA:

Sääntelyllä olisi estetty monien katastrofien syntyminen. Myös sertifikaatit vievät kyllä oikeaan suuntaan.

ILKKA:

Tarvitaan tasapainojärjestelmä, jossa tasapaino syntyy kulutuksen, tuotannon ja regulaation jännitteessä. Eihän se hyväksyntää

tule tietenkään saamaan, että joku tienaa tällä asialla, mutta keksiköön joku sellaisen mallin, joka toimii paremmin. Ei sellaista ole näköpiirissä minun mielestäni. Näin tämän asian ymmärrän, kun olen näissä kuvioissa koko elämäni elänyt.

CRISTER:

YK:n tavoitteet ovat vaikuttavat ja niihin on globaalisti sitouduttu laajasti. Kestävän kehityksen kannalta tavoitteiden samanaikainen eteenpäin vieminen tuottaa väistämättä monenlaisia eettisiä ongelmia. Tämä on mielestäni keskeistä. Mistä pitää luopua, kenen ja miten? Yksi kiistanalaisimmista tavoitteista on kuitenkin talouskasvu. Se eittämättä tuottaa hyvää, mutta on monen mielestä myös keskeinen syy kestävämmömyyteen.

ILKKA:

Minun kantani tähän on, että talouskasvu ei ole enää keskeisin käsite. Se mitä kuitenkin pitäisi pystyä tekemään, on painopisteen siirtäminen investointeihin ja vihreään siirtymään, ja tietenkin kulutuksen vähentäminen. Mutta sanopa tämä poliitikoille. Kukaan ei äänestä sellaista, joka sanoo, että investoidaan lisää vihreään siirtymään ja vähennetään kuluksista. Se ei ole kovin seksikästä äänestäjien mielestä. Mutta se pitäisi olla nyt suuntana.

SAARA:

Onhan se vähän niin kuin Ilkka totesi, että tuo koko kysymys on jo vanhentunut. Ei se voi olla mikään pääjuttu enää. Ehkä donitsitalousmalli on helposti ymmärrettävin kuvaus asiasta:

katto tulee sieltä maapallon ekologian puolelta, lattiana sitten tarpeet ja siihen väliin asettuu talous. Rengistä, eli taloudesta, on jotenkin tullut isäntä.

ILKKA:

Jos sitä ajattelee käytännössä, niin mehän olemme tuominneet itsemme jatkuvaan talouskasvuun. Vetytalous esimerkiksi, sehän vaatii ihan järkyttäviä investointeja. Jos autoilu muutetaan vetypohjaiseksi tai sähköpohjaiseksi, niin raaka-aineet eivät edes riittäisi sähköautojen tuottamiseen. Kaikki asiantuntijat tietävät, ettei tämä voi toteutua. Ei vaan resurssit riitä. Saksa puolestaan ilmoittaa laittavansa sata miljardia aseisiin. Tämä on toki aikamoinen buusti talouskasvulle. Pitäisi siis korostaa sitä, että se potentiaali, mikä käytetään, pitäisi kohdistaa kestävään talouteen. Mutta onko tiedossa, mitä kestävä talous on? Tämä on se toivoton puoli, eli onko kestäväksi taloudeksi mieltämämme talous sitten lopulta kuitenkin kestävä vai eikö se ole.

CRISTER:

Tässä kohden toivottomuus helposti herää ihan kompetenssin puutteesta. Kun ei tiedetä, mikä on hyväksi. Jotkin asiat vaikuttavat selkeämmin vähemmän haitallisilta, kuten aineettomat palvelut. Eikö erilaisten palvelujen hankkiminen ole jo parempi asia kuin tavaroiden ostaminen?

ILKKA:

Aineettomissa palveluissakin on vaaransa – jos ajatellaan esimerkiksi kryptovaluuttaa. Yhtäkkiä aivan mieletön määrä

tarvitaankin sitä varten sähköä. Aineeton palvelu voikin yhtäkkiä olla energiapommi. Silloinkin pitäisi tietää se koko ketju.

SAARA:

Talouskasvuun liittyy myös se, että pitää jakaa resurssit oikein, sama liittyy myös väestönkasvuun. Varmasti yksi afrikkalainen kylä elää pienemmällä kuin me viiden hengen perheen kanssa. Eihän nämä asiat ole millään tavalla verrattavissa – vaan lähinnä asettaa kyllä meidät noloon valoon.

ILKKA:

Törmäämme taas siihen ihmisarvoon. Helposti unohtuu se nälkää näkevä lapsi, joka kuolee huomenna. Carbon Actionin tiimoilta on pyritty pitämään globaalit haasteet mielessä. Meillä on sellainen konkreettinen menetelmä, jota voidaan soveltaa Afrikan eroosioalueille: pitää tunnistaa, mitkä ovat sikäläisen maatalouden kriittiset tekijät. Kyllä me yritämme hivuttaa näitä asioita sinne, missä niitä todella tarvitaan.

SAARA:

Toivoa tuo myös hyvien ihmisten tapaaminen. Meillä on hyviä yhteistyökumppaneita. Jossain vaiheessa tulee aina sellainen olo, että maailma on pieni kylä. Kaikki ovat valmiita auttamaan toisiaan. Me olemme valmiita auttamaan heitä ja muut meitä – ja yhdistämään tekemistä. Ihan sama onko kyse Australiasta, Yhdysvalloista, sieltä, täältä tai tuolta. Olemme yhden sähköpostin päässä toisistamme. Tutkimukset ovat jokaisen luettavissa heti sillä sekunnilla, kun ne julkaistaan. Pystymme laittamaan sähköpostia jollekin

maailman parhaalle tutkijalle ja pian hän vastaa toiselta puolelta maapalloa. Parhaassa tapauksessa hän vielä toteaa, että meillä on täällä tämmöinen hyvä seminaari ja tuo teidän juttunne kuulostaa kiinnostavalta – tulkaa linjoille! Kun sinne sitten menee, niin yhteisön voima on huikea. Sellainen globaali pienehkö porukka ihan samalla asialla kuin me. Se on hirveän voimaannuttavaa. Kun yrittää tehdä ekologisia töitä, niin sillä tuppaa aina olemaan vastavoima. Jatkuva asioiden perustelu on kuluttavaa. Todistustaakka on usein kestäville ratkaisuille. On voimauttavaa, kun et joudukaan perustelemaan, vaan kaikki lähtevät siitä samasta jaetusta käsityksestä liikkeelle.

CRISTER:

Jokin aika sitten oli bestsellerinä kirja nimeltä *Hyvän historia*. Siitä huolimatta, että paikoin teoksessa oli kovin vauhdikkaita ja hatariakin yleistyksiä, keskeinen varsin onnistunut sanoma oli se, että useimmiten ihmiset ovat valmiita varsinkin hätätilanteissa auttamaan toisiaan. Monet päinvastaisiksi väitetyt historian tapahtumat osoittivatkin ihmisten olleen lähtökohtaisesti valmiita auttamaan. Tämä on toiveikas oletus myös nykyhetkessä.

SAARA:

Lähtökohtaisesti ihmiset ovat yhteisöllisiä ja hyvään pyrkiviä.

ILKKA:

Tapahtuu mitä tahansa valtiotasolla, niin ihmiset ovat hyviä ja avuliaita.

CRISTER:

Olisiko tämä myös hyvä toivon sanoma?

SAARA:

Toivoa ja rakkautta on vaikea erottaa toisistaan. Kyllähän moni asia palautuu ihmisen kykyyn rakastaa kaikkea, luontoa, muita ihmisiä ja elämää. Siinä on se meidän tiemme, ja se on ainoa tie. Sitä pitää vain vahvistaa ja vaalia koko ajan.

Lasten kanssa toivo mitataan joka päivä. Meidän lapsemme tietävät erittäin hyvin, mitä me teemme työksemme ja he kalibroivat tulevaa maailmaa kyselemällä. Äiti ja isä, miten teidän työnne menee? Eteneekö ne? Se on heidän tapansa pyrkiä tunnistamaan, millaiseksi heidän tulevaisuutensa muodostuu.

Kyllähän me aina niihin kysymyksiin vastaamme, että hyvin menee ja etenee. Toivoa täytyy myös hyvin päättäväisesti pitää yllä. Jos toivo menee, niin mitäpä täällä maanpäällä sitten enää tekee. Se on niin perustavanlaatuinen elämänlanka, että pakko on vastata, että hyvin menee.

ILKKA:

Jos toivo häviää, jää vain kyynisyys jäljelle. Toivo on elämänhalua.

SAARA:

Me emme voi kasvattaa ihmisiä, jotka ovat menettäneet toivonsa – enkä nyt puhu vain meidän lapsistamme vaan ihmisistä yleensä. Aikuisten täytyy kantaa vastuu ja kasvattaa

seuraava sukupolvi toivon varassa. Toivoon liittyy rakkaus. Kun rakkaus lisääntyy, niin toivokin kasvaa. Kun kaikki muu riisutaan, jää jäljelle toivo.

Hyvä elämä kestää

HANNU L. T. HEIKKINEN, RAISA FOSTER,
ARTO O. SALONEN & ANTTI SAARI

Hyvän tulevaisuuden rakentaminen on ihmisen velvollisuus. Ihmiset määrittävät maapallon tulevaisuutta enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Tämä johtuu siitä, että meitä ihmisiä on paljon, elämä on muuttunut yhä yksilökeskeisemmäksi ja kuluttamisesta on tullut normaali tapa tavoitella hyvää elämää eri puolilla maailmaa. Maapallon rajallisen luonteen vuoksi on ratkaisevan tärkeää, millaisilla ihmisyyden piirteillä ja teoilla hyvää elämää tavoitellaan tulevaisuudessa. Mikäli jatkamme kuten tähän asti, tuhoamme elinympäristömme ja samalla Homo sapiens -lajimme tulevaisuuden monien muiden lajien lisäksi. Ei ihme, että yhä useammin nousee esiin kysymys, onko meillä toivoa – vai onko ihmiskunta kulkemassa väistämättömästi kohti synkkyyttä ja epätoivoa?

Toivo on luovuttamatonta, sillä ilman sitä meidän on turhaa edes yrittää tehdä mitään paremman tulevaisuuden

puolesta.¹ Toivon ylläpitäminen edellyttää muutoksen mahdollisuuksien tunnistamista. Ne ovat vielä olemassa, mutta aikaa vitkutteluun ei ole. Muutosta tarvitaan, sillä ilman sitä ihmiskunta päätyy juuri sinne, minne se on kulkemassa. Huteralla pohjalla oleva toivo ei kuitenkaan kannattele. Tarvitaan kestävää toivoa, sellaista, joka perustuu parhaaseen saatavilla olevaan tietoon.² Kestävän toivon perustaksi tarvitaan monenlaista tietoa. Meneillään olevat planetaariset kriisit – muuttuva ilmasto, luonnon monimuotoisuuden kaventuminen ja hupenevat luonnonvarat – tapahtuvat luonnossa. Siksi tarvitsemme luonnon tutkimusta eli luonnontieteitä. Ekokriisi on kuitenkin ihmisten aiheuttama, joten tarvitsemme myös tietoa ihmisestä ja yhteiskunnasta, eli humanistisia tieteitä ja yhteiskunnan rakentumisen ymmärrystä lisääviä yhteiskuntatieteitä.

Monitieteistä otetta tarvitaan myös sen hahmottamiseen, missä kulkee kohtuullisuuden raja. Luonnontieteet tuottavat tietoa planeettamme ekologisesta perustasta ja yhteiskuntatieteet puolestaan ymmärrystä siitä, mikä tuottaa eriarvoisuutta maailmassa ja miten sitä voitaisiin torjua. Tieteellisen tiedon kautta voimme laajentaa ymmärrystämme siitä, mikä olisi kohtuullinen määrä materiaalista vaurautta hyvän elämän perustaksi kaikille siten, että maapallon kantokyky olisi turvattu myös tuleville sukupolville. Mikä on ylimääräistä kerskakulutusta, josta voisimme luopua? Mistä taas emme voi luopua? Millaisella kohtuullisen kulutuksen määrällä

1 Heikkinen, 2022a.

2 Saarinen, 2020.

maapallon rajalliset resurssit saataisiin riittämään tasaisesti aivan kaikille?

Aikamme planetaarisia kriisejä yhdistää hämärtyvä ymmärrys ihmisen paikasta osana muuta luontoa. Olemme tottuneet kuvittelemaan, että Homo sapiens olisi erillinen luonnosta ja että siksi ihminen voisi huoletta käyttää hyväkseen muuta luontoa piittaamatta muiden lajien hyvinvoinnista.³ Tämä ajattelutapa on valtavirtaistunut länsimaisen valistusajattelun ja dualistisen maailmanmallin seurauksena. Taustalla on siis kahtiajakoinen käsitys ihmisen ja luonnon erillisyydestä ja välineellisen järjellisyuden voittokulku, joka on auttanut ihmistä alistamaan luonnon. Niiden mukaan ihminen on kaiken mitta – *homo mensura*. Ehkä meidän olisi parempi siirtyä ajattelemaan niin, että luonto on kaiken mitta – *natura mensura*.⁴ Siksi tarvitsemme luonnontieteiden lisäksi tutkimusta, joka antaa välineitä käsitellä ihmisen paikkaa maailmassa. Tarvitsemme siis filosofiaa, jotta ymmärtäisimme, mistä elämän ihmeessä on kyse. Tarvitsemme myös eri viisaustraditioita (filosofian ja uskontojen eri muotoja), koska ne antavat välineitä käsitellä ihmiselämän tarkoituksiin liittyviä kysymyksiä, kuten ihmiselämän rikastavaa kytkemistä osaksi suurta kaikkeuden kokonaisuutta.⁵ Länsimaisten näkemysten lisäksi tarvitsemme myös alkuperäiskansojen viisautta siitä, miten erilaisissa ympäristöissä ja eri aikakausina ihminen voi löytää tasapainoisen yhteiselämän muun elämän rinnalla.

3 Värrö, 2018.

4 Hietalahti, 2022.

5 Heikkinen, 2022b.

Muutokseen tarvitaan myös kykyä kuvitella parempi maailma. Siksi tarvitsemme kestävyysmurroksen vipuvarreksi taidetta, joka auttaa meitä kurkottamaan sen tuolle puolen, mitä emme voi sanoin kertoa tai kirjoittaa. Taide voi auttaa hahmottamaan toisia todellisuuksia ja suhtautumaan myötätuntoisemmin niin itseän kuin myös itselle vieraisiin ja kaukaisiin elämäntapoihin ja -muotoihin⁶. Ilman myötätuntoa on vaarana, että suhtaudumme toisiin – ihmisiin, muihin eläimiin ja kasvikuntaan – välinpitämättömästi ja huolettomasti. Myötätunnon, välittämisen, huolenpidon ja yhteistyön kautta pidetään yllä elämää ja edistetään rauhaa ja myönteistä vuorovaikutusta ja kanssaeloa kaikenlaisen elämän kanssa.

Taide voi auttaa myös käsittelemään oikeudenmukaisuuskysymyksiä. Järjettömältä ja hyödyttömältä tuntuva nykytaide voi havahduttaa meidät ymmärtämään, että asioilla, toisilla ihmisillä, muilla eläimillä ja puilla on myös itseisarvoa. Kaikkea ei tarvitse valjastaa hyödyttämään itseäni tai ihmiskuntaa – erilaisilla elämänmuodoilla on oikeus olla olemassa sellaisenaan ja yhdenvertaisina. Mittaamalla tai järkipäisesti arvioimalla taiteen syvintä merkitystä ei edes ole mahdollista tavoittaa: taide vaikuttaa meihin välittömästi aistien ja tunteiden kautta. Samoin elämää ei aina voi hallita vain järjellä eikä sen merkitystä voi typistää esimerkiksi euroiksi. Antautuminen taiteelliseen kokemukseen – tai elämään – vaatii rohkeutta antautua tuntemattomaan: nykytaideteos – tai elämä – ei ole mysteeri, joka pitäisi ratkaista,

6 Foster, Salonen & Sutela, 2022.

vaan se on jotakin, jonka voi vain kokea, jokainen omalla tavallaan.⁷

Monimutkaisia ekologisia ja sosiaalisia ongelmia ei siis ole mahdollista ratkoa yksittäisen tieteenalan tiedosta käsin, vaan tarvitaan systeemistä ymmärrystä siitä, miten asiat ovat keskinäisriippuvaisissa suhteissa toisiinsa. Kestävyysmurroksen toteuttaminen vaatiikin viisautta, jota on mahdollista kurtuttaa monialaisen tieteellisen tiedon, (taiteellistenkin) kokemusten ja ennakkoluulottomien yhteistyökokeiluiden ja toiminnan kautta. Viisautta on se, että osaa yhdistää erilaisia tietämisen tapoja siten, että oma toiminta ja elämäntapa muuttuvat vähitellen tietoisten ja sinnikkäiden ponnisteluiden kautta kestävämpään suuntaan.

Ihmiskunnan yhteinen tulevaisuusnäkökulma on osin hyvin selkeä. Vuosi vuodelta enemmän meidän on otettava huomioon ilmastonmuutoksen, luonnon monimuotoisuuden heikkenemiseen ja luonnonvarojen ylikulutuksen seuraukset sekä työssä että arjessa. Mutta millaiset teot ovat lopulta riittävän suuria, jotta saamme käännettyä kehityskulkuja kohti kestäväää tulevaisuutta – ja onko millään lopulta mitään väliä?

Kestävän tulevaisuuden näkökulmasta on keskeistä, kuinka Suomessa hyvinvoinnin tavoittelun painopistettä onnistutaan siirtämään aineellisesta hyvästä aineettomaan, kuten tietoon, ihmisten väliseen luottamukseen, tyytyväisyyteen sekä arvokkuuden ja merkityksellisyyden kokemukseen.⁸ Aineettomat hyvän elämän tekijät ovat runsaita ja ehtymättömiä toisin

7 Foster, 2022.

8 Salonen & Konkka, 2022.

kuin aineelliset. Aineettomien asioiden lisääminen on kaikkien ulottuvilla oleva mahdollisuus parantaa omaa ja muiden hyvinvointia. Kun suomalainen yltäkylläisyyden keskellä elävä ihmisen muuttaa elämäntapojaan, ovat vaikutukset moninkertaiset kehittyvässä maassa elävään ihmisen verrattessa. Suomen kaltaiset vauraat maat vastaavat 74 prosenttia planeettamme luonnonvarojen kuluttamisesta.⁹

On myös täysin ymmärrettävää, että suurten tulevaisuuden haasteiden edessä ihminen kokee pienuutta. Mikä maailmassa muuttuu, jos kaikki suomalaiset tekevät jotakin tai jättävät tekemättä? Joka päivä on kuitenkin mahdollista tietoisesti valita, onko omilla teoilla merkitystä vai ei. Heittäytymällä ajopuiksi ihminen menettää subjektiivensa ja hänestä tulee muiden toiminnan objekti. Jotta oma elämä voisi tuntua merkitykselliseltä, ei omia vaikutusmahdollisuuksia kannata täysin epäillä, vaan edetä päinvastaiseen suuntaan eli ajatella siten, että jokaisella teolla ja tekemättä jättämisellä on väliä. Hyvä tulevaisuus perustuu siihen, että tunnistetaan ne asiat, joiden puolesta toimiminen on ihmisen velvollisuus. Köyhyyden poistamista tarvitaan joka päivä siitä huolimatta, että on epävarmaa, saadaanko köyhyyttä koskaan poistettua maailmasta tai suomalaisesta yhteiskunnasta. Sama päättäväisyys on tuotava osaksi ihmiskunnan kohtaamien planetaaristen kriisien ratkaisemista. Jokaisen ihmisen on mahdollista ottaa ratkaisijan rooli ilmastonmuutoksen etenemisen, luonnonvarojen hupenemisen ja lajikadon suhteen – tai päättää ajautua ajopuuna ilman ääntä.

9 Hickel, ym. 2022.

Elämän edellytysten turvaaminen on hyvän tulevaisuuden ehto. Jotta elämän edellytykset onnistuttaisiin turvaamaan, tarvitaan ihmisen koko potentiaalinen valjastamista tähän tehtävään. Siksi on oleellista havahtua siihen, että jokaisessa on jotakin hyvää ja kaunista. Ihmisten hyvien puolien esiin houkutteleminen tekee mistä tahansa yhteisöstä vahvan. Myös vahva yhteiskunta rakennetaan niin. Latistamalla, kutistamalla ja mitätöimällä ei ihmisyydestä tule vahvaa. Tarvitsemme näkymän hyvän ihmisyyden piirteistä eli vaalimisen arvoista hyveistä. Mikään periaate, tietäminen tai taitaminen ei kuitenkaan riitä, jos se ei johda toimintaan, jonka kautta huomien rakennetaan tätä päivää kestävämmälle perustalle. Tarvitsemme siis jokaiselta ihmiseltä tekoja, olivatpa ne sitten pieniä tai suuria.

Tämän kirjan keskustelijat ovatkin esimerkkejä ihmisistä, jotka ovat alkaneet toimia omassa elämässään siten, että he pyrkivät turvaamaan elämän edellytyksiä – erilaisin tavoin, eri ympäristöissä, yhdessä toisten kanssa. Teoksessa käydyt keskustelut hyvästä elämästä, hyveistä ja niiden ohjaamista teoista, ovat meille kaikille esimerkkejä siitä, miten jokainen meistä voi toimia omalla paikallaan, omalla tavallaan hyvän tulevaisuuden rakentajana. Huomien ei tule valmiina, vaan niitä tehdään nyt.

Palatkaamme lopuksi tämän kirjan johdannossa mainittuun Rachel Carsoniin. Hänen kertomansa tositarina torjunta-aineiden vaikutuksesta ihmiseen ja muuhun elämään herätti valtavaa vastustusta erityisesti kemianteollisuudessa. Samalla *Silent Spring* oli kirjallinen sensaatio ja globaali myyntimenestys, jota pidetään tänä päivänä yhtenä ympäristöliikkeen

lähtölaukauksena. Hänen viisautensa, rohkeutensa ja myötätuntonsa kaikkea elollista kohtaan ovat toimineet esimerkkinä lukemattomille ympäristöaktivisteille, tutkijoille ja tavallisille kansalaisille ympäri maailman. Ennakkoluulottomilla esimerkkitarinoilla on totisesti voimaa.

Lähteet

- Aaltola, E. 2018. *Varieties of empathy: Moral psychology and animal ethics*. Rowman & Littlefield.
- Ahmed, S. 2016. How not to do things with words. *Wagadu: A Journal of Transnational Women's and Gender Studies* 16, 1–10.
- Ardelt, M., PhD, Gerlach K. R., Vaillant, G. E. 2018. Early and Midlife Predictors of Wisdom and Subjective Well-Being in Old Age. *The Journals of Gerontology: Series B, Volume 73, Issue 8, November Pages 1514–1525*, <https://doi.org/10.1093/geronb/gby017>.
- Arendt, H. 16.2.1963. Eichmann in Jerusalem – I: Adolf Eichmann and the banality of evil. *The New Yorker* [KJ1] <https://www.newyorker.com/magazine/1963/02/16/eichmann-in-jerusalem-i>. (Luettu 12.11.2022.)
- Aristoteles. 2012. *Nikomakhoksen etiikka*. 3. painos. Suom. S. Knuuttila. Gaudeamus.
- Boyatzis, R. E., Smith, M. L., & Blaize, N. 2006. Developing sustainable leaders through coaching and compassion. *Academy of Management Learning & Education*, 5(1), 8–24.
- Bregman, R. 2020. *Hyvän historia – Ihmiskunta uudessa valossa*. Suom. Mari Janatuinen. Atena.

Brundtland, G. 1987. Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. United Nations General Assembly document A/42/427.

Crutzen, P. J. 2002. Geology of Mankind: The Anthropocene. *Nature* 415(6867), 23.

Dasgupta, P. 2021. *The Economics of Biodiversity: The Dasgupta Review*. HM Treasury.

Dodds, J. 2011. *Psychoanalysis and ecology at the edge of chaos: Complexity theory, Deleuze, Guattari and psychoanalysis for a climate in crisis*. Routledge.

Elhacham, E., Ben-Uri, L., Grozovski, J., Bar-On, Y. M., & Milo, R. 2020. Global human-made mass exceeds all living biomass. *Nature* 588 (7838), 442–444.

Eskelinen, T., Seppälä, T., & Ryyänen, S. 2019. Kansalaisrohkeus: Tottelemattomia yksilöitä, yhteisöjä, tutkijoita. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, 20.

Esping-Andersen, G. 1990. *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton University Press.

Euroopan komissio. 2021. Eurooppalainen ilmastolaki.

Foster, R. 2017. Nykytaidekasvatus toisintekemisenä ekososiaalisten kriisien aikakaudella. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja 18, 35–56. <https://journal.fi/sosiaalipedagogiikka/article/view/63484>. (Luettu 4.10.2022.)

Foster, R. 2022. Taide kokonaisen maailmasuhteen elvyttäjänä. Teoksessa T. Tervasmäki, O.-J. Jokisaari, K. Jurvakainen, J. Kallio, J. Pulkki, P. Takkinen, A. Tammenoksa, J. Varpanen (eds.) *Maailman tärkein tehtävä – Esseitä kasvatuksesta, vastuusta ja toivosta*. Juhlakirja

professori Veli-Matti Väärille. niin & näin, 239–250. https://netn.fi/sites/www.netn.fi/files/syn_publication/files/maailman-tarkein-tehtava_ekirja.pdf (Luettu 4.10.2022.)

Foster, R., Mäkelä, J. & Martusewicz, R. (toim.) 2019. *Art, EcoJustice, and education. Intersecting theories and practices*. Routledge.

Foster, R., Salonen, A. O., Keto, S. 2019. Kestävyystietoinen elämänorientaatio pedagogisena päämääränä. Teoksessa T. Autio, L. Hakala, T. Kujala (toim.) *Opetussuunnitelmatutkimus – ajan merkkejä ja siirtymiä*. Tampere University Press, 121–143.

Foster, R., Salonen, A. O., Sutela, K. 2022. Taidekasvatuksen ekososiaalinen kehys: Kohti kestävyystietoista elämänorientaatiota. *Kasvatus* 53 (2), 118–129.

Foster, R., Turkki, N. 2021. EcoJustice approach to dance education. *Journal of Dance Education*. <https://doi.org/10.1080/15290824.2021.1906430>.

Hackett, R. D., Wang, G. 2012. Virtues and leadership: An integrating conceptual framework founded in Aristotelian and Confucian perspectives on virtues. *Management Decision* 50(5), 868–899.

Hanski, I. 2007. *Kutistuva maailma: Elinympäristöjen häviämisen populaatioekologiset seuraukset*. Gaudeamus.

Hansen, N. Kukat ja mehiläiset - vai robotit? *Tieteen Kuvalehti* 2020.

Heikkinen, H. 2022a. Kohti kestävää toivoa. Teoksessa T. Tervasmäki, O.-J. Jokisaari, K. Jurvakainen, J. Kallio, J. Pulkki, P. Takkinen, A. Tammenoksa & J. Varpanen (toim.) *Maailma tärkein tehtävä. Esseitä kasvatuksesta, vastuusta ja toivosta*. niin & näin, 166–174.

Heikkinen, H. 2022b. Koronakriisi? Ei, tämä on ihmisyyden kriisi. *Kasvatus*, 53(5), 553–554. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/kasvatus/article/view/125528>.

Helkama, K. 2015. *Suomalaisten arvot: Mikä meille on oikeasti tärkeää?* 2. painos. SKS.

Helkama, K. 2014. Suomalaisten hyveet empiirisen sosiaali-psykologian valossa. Teoksessa N. Hämäläinen, J. Lemetti & I. Niiniluoto (toim.) *Hyve*. Helsingin yliopisto, 27–39.

Helkama, K., Portman, A. 2019. Protestant Roots of Honesty and Other Finnish Values. Teoksessa A. Portman, K. Sinnemäki, J. Tilli, R. H. Nelson (toim.) *On the Legacy of Lutheranism in Finland: Societal Perspectives 25*. Finnish Literature Society, 81–98.

Hickel, J., Kallis, G. 2020. Is green growth possible? New political economy, 25(4), 469–486.

Hickel, J., O'Neill, D., Fanning, A., Zoomkawala, H. 2022. National responsibility for ecological breakdown: a fair-shares assessment of resource use, 1970–2017. *Lancet Planet Health* 2022; 6: e342–49.

Hietalahti, J. 2022. *Ihmisyiden ytimessä. Filosofisen humanismin idea*. Gaudeamus.

IEA. 2021. *World Energy Outlook 2021*. International Energy Agency.

IPCC. 2022. *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability*. The Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge University Press.

Joutsenvirta, M., Salonen, A. O. 2020. *Sivistys vaurautena. Radikaalisti, mutta lempeästi kohti kestävää yhteiskuntaa*. Basam Books.

Kallio, E. (toim.) 2016. *Ajattelun kehitys aikuisuudessa: Kohti moninäkökulmaisuuutta*. Suomen Kasvatustieteellinen Seura. Kasvatusalan tutkimuksia 71.

Keskinen, A. 2022a. Generational Genocide. Global Climate Crimes Project. <https://globalclimatecrimes.squarespace.com/gccp-blog/generational-genocide-part-1>. (Luettu 27.11.2022.)

Keskinen, A. 2022b. Generational Genocide. Global Climate Crimes Project. <https://globalclimatecrimes.squarespace.com/gccp-blog/wpxro7w45j1ftoawjnn3jp4hk3ekfe>. (Luettu 27.11.2022.)

Keto, S., Foster, R. 2021. Ecosocialization– an ecological turn in the process of socialization. *International Studies in Sociology of Education* 30 (1–2), 34–52. <https://doi.org/10.1080/09620214.2020.1854826>.

Kilpailu- ja kuluttajavirasto, 2022. Kuluttaja-asiamies puuttui Fortumin epämääräiseen ympäristömarkkinointiin: viherpesulla ei päästä ”kohti puhtaampaa maailmaa” <https://www.kkv.fi/ajankohtaista/tiedotteet/kuluttaja-asiamies-puuttui-fortumin-epamaaraiseen-ymparistomarkkinointiin-viherpesulla-ei-paasta-kohti-puhtaampaa-maailmaa/>. (Katsottu 7.11.2022.)

Kollmus, A., Agyeman, J. 2002. Mind the Gap: Why Do People Act Environmentally and What Are the Barriers to pro-environmental behavior. *Environmental Education Research*, 8(3), 241–260.

Kylliäinen, A. 2021. *Hyvän tekijät: hyveet ja arvot yksilön ja yhteisön elämässä*. Unigrafia.

Laininen, E. 2018. Transformatiivinen oppiminen ekososiaalisen sivistymisen mahdollistajana. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 20(5), 16–38.

Launonen, L. 2000. *Eettinen kasvatusajattelu suomalaisen koulun pedagogisissa teksteissä 1860-luvulta 1990-luvulle*. University of Jyväskylä.

Le Guin, U. K. 1986. *The Carrier Bag Theory of Fiction Source: Dancing at the Edge of the World*; Transcribed by Cody Jones.

Lilius, J. M., Worline, M. C., Maitlis, S., Kanov, J., Dutton, J. E., Frost, P. 2008. The contours and consequences of compassion at work. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 29(2), 193–218.

Locke, J. 1995. *Tutkielma hallitusvallasta. Tutkielma poliittisen vallan oikeasta alkuperästä, laajuudesta ja tarkoituksesta*. Suom. M. Yrjönsuuri. Gaudeamus.

Macintyre, A. 2005. *Hyveiden jäljillä. Moraaliteoreettinen tutkielma*. Suom. N. Noponen. Gaudeamus.

Madden, L. T., Duchon, D., Madden, T. M., & Plowman, D. A. 2012. Emergent organizational capacity for compassion. *Academy of Management Review*, 37(4), 689–708.

McGowan, T. 2017. *Capitalism and desire*. Columbia University Press.

Manninen, T. 2002. Kommentti: Maapalloa pelastavien suomalaisten yritysjohtajien Grönlannin-retkikunta on kuin syöttö pilkkakirveiden lapaan. *Taloussanomat* 29.9.2022. <https://www.is.fi/taloussanomat/art-2000009033487.html> (Katsottu 7.11.2022.)

Mansikka-aho, A., Varpanen, J., Lahikainen, L., Pulkki, J. Greta Thunberg as a moral exemplar for climate education. *Julkaisematon käsikirjoitus*.

Martela, Frank, Ahokas, J. 2022. Kyllä kansa tietää. Suomi tarvitsee koetun hyvinvoinnin mittarin. *EVA analyysi* 98. Elinkeinoelämän valtuuskunta.

Martin, L., White, M. P., Hunt, A., Richardson, M., Pahl, S., Burt, J. 2020. Nature contact, nature connectedness and associations with health, wellbeing and pro-environmental behaviours. *Journal of Environmental Psychology*, 68, 101–389.

Martusewicz, R., Edmundson, J. & Lupinacci, J. 2015. *EcoJustice Education. Toward Diverse, Democratic, and Sustainable Communities*. 2nd ed. Routledge.

Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J., Behrens, W. W. III. 1972. *The Limits to Growth – A Report for the Club of Rome’s Project on the Predicament of Mankind*. Universe Books.

Merleau-Ponty, M. 1968. *The Visible and the Invisible*. Toim. C. Lefort. Käänt. A. Lingis. Northwestern University Press.

Merleau-Ponty, M. 2003. *Nature: Course Notes from the Collège de France*. Koostanut D. Séglaard. Suom. R. Vallier. Northwestern University Press.

Moses, A. D. 2021. *The problems of genocide: permanent security and the language of transgression*. Cambridge University Press.

Munroe, M. & M. Ferrari 2022. *Post-traumatic Growth to Psychological Well-being: Coping Wisely with Adversity* (Vol. 30). Springer Nature.

Mäkelä, M., Björninen, S., Karttunen, L., Nurminen, M., Raipola, J., Rantanen, T. 2018. Kertomuksen vaarat: Kokemuspuhe, eksemplumin paluu ja aikalaiskriittinen narratologia. *AVAIN – Kirjallisuuden tutkimuksen Aikakauslehti* 1, 90–93. <https://doi.org/10.30665/av.70012>.

Ojala, M. 2012. Hope and climate change: The importance of hope for environmental engagement among young people. *Environmental Education Research*, 18(5), 625–642.

Ojanen, M. 2014. *Positiivinen psykologia*. Edita.

Opetushallitus. 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet.

Paloheimo, Eero. 31.5.2019. Ihmiskunnan vapaa tahto. <https://www.eeropalohimo.fi/arkisto/artikkelit-ja-esitelmat/> (Luettu 18.1.2023.)

Peterson, C., Seligman, M. 2004. *Character strengths and virtues: A handbook and classification 1*. Oxford University Press.

Pihkala, P. 2017. *Päin helvettiä? – Ympäristöahdistus ja toivo*. Kirjapaja.

Plumwood, V. 2002. *Environmental culture. The ecological crisis of reason*. Routledge.

Pulkki, J. 2017. *Kilpailun kasvatuksellisista ongelmista. Hyveitä 2000-luvulle*. Acta Universitatis Tamperensis 2332. Tampere University Press.

Pulkki, J. 2021. Ekososiaalinen hyve-etiikka. *Aikuiskasvatus*, 41 (2), 102–112. <https://doi.org/10.33336/aik.109320>.

Raworth, K. 2017. *Doughnut economics: seven ways to think like a 21st-century economist*. Chelsea Green Publishing.

Ricœur, P. 1966. *Freedom and nature: The voluntary and the involuntary (Vol. 1)*. Northwestern University Press.

Ricœur, P. 1992. *Oneself as Another*. University of Chicago Press.

Ricœur, P. 2004. *Memory, history, forgetting*. University of Chicago Press.

Robinson, Timothy. 2020. Reimagining Christian Hope(Lessness) in the Anthropocene. *Religions* 11: 192. doi:10.3390/rel11040192.

Rosling, H. 2018. *Factfulness*. Sceptre.

Saari, A., Harni, E. 2015. Onnellisuuden Hermes: positiivisen psykologian hegemoniapyrkimykset. *Agon*, 14. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/51228>.

Saari, A., Harni, E. 2016. Positive psychology as translation and conquest of schooling. Teoksessa Petersen, E., Millei, Z. (toim.) *Interrupting the Psy-Disciplines in Education*. Palgrave Macmillan, 93–110.

Saari, A., Jurvakainen, K. 2022. Siniseen kiedottu: Halun kultivointi itsekasvatuksellisenä tehtävänä. Teoksessa T. Tervasmäki, O. J. Jokisaari, K. Jurvakainen, J. Kallio, J. Pulkki, P. Takkinen, A. Tammenoksa, J. Varpanen (toim.) *Maaailman tärkein tehtävä: Esseitä kasvatuksesta, vastuusta ja toivosta. Jublakirja professori Veli-Matti Väärille*. niin & näin.

Saari, A., Varpanen, J., Kallio, J. 2022. Aktivismi ja itsekasvatus: Itsestä huolehtiminen prefiguratiivisena politiikkana. *Aikuiskasvatus*, 42(1), 37–49.

Saari, A. 2016. Elinikäinen oppiminen ja yksilöivä valta. *Aikuiskasvatus*, 36(1), 4–13.

Saarinen, R. 2020. *Oppi toivosta*. Gaudeamus.

Salminen, A. Vadén, T. 2013. *Energia ja kokemus. Naftalogenin essee*. niin & näin.

Salonen, A. Bardy, M. 2015. Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen. *Aikuiskasvatus*, 35 (1), 4–15. <https://doi.org/10.33336/aik.94118>.

Salonen, A. & Konkka, J. 2023. Kansalaisten hyvinvointi kestävyyttä tavoittelevassa yhteiskunnassa. *Tiedepolitiikka* 4/2022.

Salami, M. 2020. *Aistien viisaus*. S&S.

Sloterdijk, P. 1983. *Critique of Cynical Reason*. Suom. M. Eldred. University of Minnesota Press.

Spännäri, J., Kallio, E. 2020. *Viisaus: Käyttäjän opas*. Tuuma.

Steffen, W., Richardson, K., Rockström, J. et al. 2015 Planetary boundaries: Guiding human development on a changing planet. *Science*, 347, 6223 <https://doi.org/10.1126/science.1259855>.

Steffen, W., Rockström, J., Richardson, K., Lenton, T. M., Folke, C., Liverman, D., ... Schellnhuber, H. J. 2018. Trajectories of the Earth System in the Anthropocene. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 115(33), 8252–8259.

Sternberg, R. J. 2003. *Wisdom, intelligence, and creativity synthesized*. Cambridge University Press.

Sternberg, R. J., Nusbaum, H. C., Glück, J. (Eds.). 2019. *Applying wisdom to contemporary world problems*. Springer.

Sternberg, R. J., Glück, J. (Eds.). 2019. *The Cambridge handbook of wisdom*. Cambridge University Press.

Stiegler, B. 2010. *Taking care of youth and the generations*. Stanford University Press.

Suomen kestävän kehityksen toimikunta. 2016. Suomi, jonka haluamme 2050 – Kestävän kehityksen yhteiskuntasitoumus.

Suomen YK-liitto. 2017. Kestävän kehityksen tavoitteet (Agenda 2030). <https://www.ykliitto.fi/julkaisut/kestavan-kehityksen-tavoitteet-agenda2030>.

Takalo, T. 2014. *Minä, Mikko ja Annikki*. Suuri Kurpitsa.

Takalo, T. 2020. *Memento mori*. WSOY.

Takamatsu, R. 2018. Turning off the empathy switch: Lower empathic concern for the victim leads to utilitarian choices of action. *Plos One*, 13(9), e0203826. doi:10.1371/journal.pone.0203826.

Tallinen, P. 2019. Ilmastonmuutoksen vaikutus Suomen luontoon esimerkkiympäristöissä. Maailman Luonnon Säätiö (WWF).

Taylor, A. 2020. Countering the conceits of the Anthropos: Scaling down and researching with minor players. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 41(3), 340–358.

Taylor, C. 1989. *Sources of the self: Making of the modern identity*. Harvard University Press.

Taylor, C. 2007. *A secular age*. Harvard University Press.

”Toiveikas ja pelottava” – selvitys nuorten tulevaisuususkosta. 2022. Lasten ja nuorten säätiö ja Tietoevry. <https://wordpress.nuori.fi/wp-content/uploads/2022/07/Selvitys-tulevaisuususkosta-2022.pdf>.

Toulmin, S. 1998. *Kosmopolis: Kuinka uusi aika hukkasi humanismin perinnön*. Suom. M. Kinnunen. WSOY.

United Nations. 2022. The 2022 Revision of World Population Prospects.

Vadén, T., Lähde, V., Majava, A., Järvensivu, P., Toivanen, T., Hakala, E. & Eronen, J.T. 2020. Decoupling for ecological sustainability: A categorisation and review of research literature. *Environmental Science & Policy*, 112, 236–244.

Vaden, T., Lähde, V., Majava, A., Toivanen, T., Eronen, J. T., Järvensivu, P. 2019. Onnistunut irtikytkentä Suomessa? Alue Ja Ympäristö, 48(1), 3–13. <https://doi.org/10.30663/ay.76338>.

Valtioneuvosto. 2020. Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2020:7.

Valtioneuvosto. 2022. Hallituksen kestävyystiekartta: Tiekartan edistyminen ja jatkovalmistelun kokonaisuudet. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:57.

Varpanen, J., Saari, A., Jurvakainen, K., Kallio, J. 2022. The Uncanny Challenge of Self-Cultivation in the Anthropocene. *Studies in Philosophy and Education*, 41 (3), 345–362.

VTT. 2022. Lupaavimmat teknologiat. Näkökulma Suomen kestäväään kasvuun ja vaikuttavaan innovaatiopolitiikkaan. Teknologian tutkimuskeskus VTT.

Värrä, V-M. 2018. *Kasvatus ekokriisin aikakaudella*. Vastapaino.

Värrä, V. M. 2002. Kasvatus ja ”ajan henki”: tulkintoja psykokaapitalismin armottomuudesta. *Aikuiskasvatus*, 22(2), 92–104.

Weber, M. 1990. *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki*. 2. painos. Suom. T. Kytäjä. WSOY.

World Commission on Environment and Development. 1987. *Our common future*. Oxford University Press.

Worline, M., Dutton, J. E., Sisodia, R. 2017. *Awakening compassion at work: The quiet power that elevates people and organizations*. Berrett-Koehler Publishers.

Yrjönsuuri, M. 1995. Locken filosofian päälinjoja. Teoksessa J. Locke. *Tutkielma hallitusvallasta. Tutkielma poliittisen vallan oikeasta alkuperästä, laajuudesta ja tarkoituksesta*. Suom. M. Yrjönsuuri. *Gaudeamus*, 7–39.

Xu, C., Kohler, T. A., Lenton, T. M., Svenning, J. C., Scheffer, M. 2020. Future of the human climate niche. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 117(21), 11350–11355.

Zagzebski, L. T. 2017. *Exemplarist moral theory*. Oxford University Press.

Zevnik, L. 2014. *Critical perspectives in happiness research: The birth of modern happiness*. Springer Science & Business Media.

